

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
POLITIKAS ZINĀTNES NODAĻA

**DIASPORAS LIKUMA FORMULĒŠANA UN
IEVIEŠANA LATVIJĀ**

BAKALAURA DARBS

Autors: Ansis Bogustovs

Studenta apliecības Nr.: ab09932

Darba vadītājs: asociētā profesore Dr.sc.pol. Iveta Reinholde

RĪGA 2019

ANOTĀCIJA

Darbā tiek pētīti Latvijas Diasporas likuma tapšanas apstākļi un ieviešana.

Darbam tiek izvirzīts mērķis izvērtēt, vai Latvijas Diasporas likuma īstenošanas grūtības ir saistītas ar nepietiekami iekļaujošu komunikāciju starp visiem aktoriem likuma tapšanas gaitā, kas rada paredzamu neveiksmju sēriju likuma ieviešanas gaitā.

Darba gaitā tiek pārbaudīta sekojoša hipotēze: Diasporas likuma ieviešanas kavēšana un nepilnīga ieviešana ir ierēdniecības īstenošana „taisnīguma principa” atjaunošana pirmsvēlēšanu gaisotnē tapuša likuma „salabošanā”. Hipotēze tika pierādīta. Pētījuma dati iegūti intervijās ar valsts pārvaldes pārstāvjiem un zinātniskajā literatūrā.

Atslēgas vārdi: diaspora, diasporas politika, likumdošanas ieviešana, NVO, trimda, jaunā emigrācija, ekonomiskā emigrācija, migrācija, remigrācija.

ABSTRACT

The title of this paper is “Creation and implementation of Latvian Diaspora law”. The purpose of research was to explore the challenges in implementing the law and the underlying causes for the difficulties for the implementing actors.

The research question of this paper: Latvian Diaspora law implementation difficulties are caused by public administration attitude and will to repair the *unjust* law created in the pre-election phase. The research question was answered positive.

The data for the research were collected via interviews, academic research.

Key words: diaspora, diaspora policy, civil service, attitude, elections, sense of social equality.

SATURS

1. IEVADS	4
2. DIASPORAS DEFINĪCIJA	9
3. LIKUMU ĪSTENOŠANAS NEPILNĪBU TEORIJA	13
4. LIKUMA PIENĒMĒJA UN IEVIESĒJU ATTIECĪBAS	16
3. PĒTĪJUMA MEOTDE	19
5. LATVIJAS DIASPORAS VĒSTURE UN GALVENĀS ORGANIZĀCIJAS	22
6. LATVIJAS DIASPORAS LIKUMA TAPŠANAS GAITA UN ĪSTENOŠANA	26
6.1. Diasporas likuma tapšana, ieviešana un pieejamie resursi	26
6.2. Uzticami pētījumi	27
6.3. Latvijas ierēdniecības attieksme pret Diasporas likumu	30
6.4. Latvijas Diasporas likuma ieviešanas šķēršļi	31
6.5. Latvijas diasporas jautājumu politizācija	51
6.6. Latvijas Diasporas likuma tapšanā iesaistīto aktoru atšķirīgie mērķi	54
6.7. Latvijas Diasporas likuma komunikācija un koordinēšana	56
6.8. Latvijas Diasporas likuma darbības diapazons	59
13. SECINĀJUMI	63
14. IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS	68
15. PIELIKUMI	71
Pielikums nr.1. Pārskats par Diasporas likuma Pārejas noteikumu ieviešanu (LR Ārlietu ministrijas ziņojums MK sēdei 2019.gada 14.maijā).	71
Pielikums nr.2. PMLP izziņa par dubulpilsonību ieguvušo personu skaitu par periodu no 2013. gada 1.oktobra līdz 2018. gada 31.decembrim (sagatavots pēc darba autora pieprasījuma).	78
Pielikums nr.3. Nacionālais Veselības dienests: Starpvalstu norēķini, pamatojoties uz ES tiesību aktiem sociālā nodrošinājuma sistēmu koordinēšanas jomā. Dienesta atgūto un samaksāto summu salīdzinājums (laika periodā no 2010. – 2017. gadam), (sagatavots pēc darba autora pieprasījuma).	78
Pielikums nr.4. Diasporas likuma projekts (02.02.2018), (avots: Diasporas likuma izveides darba grupas Saeimā sēžu materiāli).	79

1. IEVADS

Salīdzinot ar daudzām pasaules valstīm, kur pēkšņa un apjomīga migrācija pārsvarā ir militāra konflikta, klimatisko apstākļu vai ekonomiskās krīzes izraisīts fenomens, Latvijā kopš neatkarības atjaunošanas strauja depopulācija notikusi pēc neatkarības atjaunošanas 1990. gadā un iestāšanās Eiropas Savienībā (ES) 2004.gadā, kad iedzīvotāji, izmantojot ES Brīvas personu kustības pamatprincipu, pārcēlās uz dzīvi Anglijas Karalistē un Īrijā, bet vēlāk arī uz citām ES dalībvalstīm, kā arī ārpus ES, ar mērķi uzlabot savu dzīves līmeni. Īpaši strauja izceļošana notika 2009. – 2011. gada ekonomiskās krīzes iespaidā. Tomēr vēl desmit gadus vēlāk Latvijā turpinājās demogrāfiskie zudumi ne vien izceļošanas, bet arī dzimstības/mirstības disbalansa dēļ. Lai arī oficiālie Statistikas pārvaldes un Pilsonības un migrācijas pārvaldes (PMLP) reģistru dati tiek uzskatīti par nepilnīgiem – demogrāfi aplēsuši, ka pēdējās 3 dekādēs no Latvijas aizbraukusi vismaz 1/5 daļa tās iedzīvotāju (apmēram 600 000 no 2.65 miljoniem iedzīvotāju 1991.gadā).¹ Salīdzinot pat ar citām Austrumeiropas valstīm, kuras pēc PSRS sabrukuma, tagad bauda ES dalībvalsts statusu, Latvija ir viena no tām, kas visstraujāk zaudējusi būtisku iedzīvotāju skaitu neskatoties uz sociālo un militāro mieru, klimatisko stabilitāti un ekonomisko izaugsmi².

Pētījuma aktualitāte ir Latvijai piederīgās diasporas un arī to organizāciju straujais pieaugums pēdējās dekādēs, kā arī Latvijas nacionālās intereses uzturēt ciešas pilsoniskās un etniskās saites ar savas valsts piederīgajiem, lai eventuāli veicinātu remigrāciju. Jaunais Diasporas likums ne vien deklaratīvi atzīst diasporas īpašo lomu Latvijas likumu hierarhijā, bet arī ļoti praktiski – nodokļu režīma, īpaša reģistra, profesionālās kvalifikācijas, izglītības atzīšanas, kā arī daudzās citās jomās – paredz īpašu privilēģiju statusu diasporas pārstāvjiem. Lai arī pašas diasporas organizācijas jau kopš 2012.gada bija uzsākušas savstarpējas

¹ <https://www.lsm.lv/teta-projekts/dati/pec-neatkaribas-atjaunosanas-latviju-pametsi-600-tukstosi-iedzivotaju>
Izgūts no: <https://www.lsm.lv/>

² <https://www.politico.eu/article/latvia-a-disappearing-nation-migration-population-decline/>
Izgūts no www.politico.eu

neformālas konsultācijas un sadarbībā ar Eiropas Savienības tiesnesi Egilu Levitu un rakstījušas likuma melnrakstu, likuma iniciatīvu un strauju tā izstrādi īpaši izveidotā Saeimas Ārlietu komisijas darba grupā uzsāka Latvijas politikis – Nacionālās Apvienības deputāts Rihards Kols, kurš neslēpa, ka vēlās šo likumu pieņemt kā „politisku žestu” pirms 13. Saeimas vēlēšanām. Lai arī sākumā skeptiskas par Diasporas likuma nepieciešamību, iesaistītās nevalstiskās organizācijas (Pasaules Brīvo Latviešu apvienība, Eiropas Latviešu apvienība un Amerikas Latviešu apvienība) aktīvi piedalījās likuma izstrādē un, izmantojot „pirmsvēlēšanu dāšnumu”, politiskajā elitē, panāca, ka likumā iestrādāti vairāki pamatprincipi, kas tiešā veidā ietekmē gan Latvijas nodokļu, gan pensiju sistēmu, pieeju sociālās apdrošināšanas, veselības apdrošināšanas sistēmām un paredz cita veida pilsoņu reģistra pamatprincipus, vēlēšanu likuma izmaiņas un citus principus, kurus jau likuma izstrādes gaitā vairākas valsts institūcijas vērtēja kā nevienlīdzīgus pret Latvijā dzīvojošajiem pilsoņiem. Likums tika pieņemts 12. Saeimas pēdējā plenārsēdē 2018. gada 1. novembrī un stājās spēkā 2019. gada 1.janvārī. Šī pētījuma tapšanas laikā – 2019. gada pavasarī – visām no Diasporas likuma izrietošajām citu likumu izmaiņām un attiecīgajiem Ministru kabineta (MK) noteikumiem jau bija jābūt pieņemtiem (līdz 2019.gada 28. februārim). Taču ne tikai ilgā valdības un budžeta apstiprināšana, bet arī „politiskie” iebildumi no Latvijas pašvaldībām un vairākām ministrijām ir *de facto* daļēji apturējuši šī likuma ieviešanu. MK noteikumu izveides procesā vērojamas ne vien klajas sabotēšanas un politizēšanas pazīmes, bet arī mēģinājumi sašaurināt likuma garu un izlīdzināt likuma „nevienlīdzīgo attieksmi pret Latvijā dzīvojošajiem”. Būtiski, ka daudzās pasaules valstīs diasporas likumi un atbals ta sistēmas, jo bieži tiek attiecināti uz ārvalstnieku (citas pilsonības, tautības, reliģijas, rases) pārstāvju organizāciju sadarbību ar valsts (mītnes zemes) valdībām un organizācijām, integrācijas, valodas apguves, pilsoniskā un sociālā miera nodrošināšanai. Tādejādi arī fakts, ka pēc Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas izveidojies vēsturiskais paradokss, ka Diaspora ārpus valsts

izveidojas pat piecreiz lielāka nekā pēc Otrā pasaules kara bēgļu gaitām (trimda) – pasaules vēsturiskajā pieredzē vērtējama kā juridiski unikāla situācija. Tādēļ, kā likuma izstrādes darba sākumā uzsvēra Eiropas Tiesas tiesnesis – Egils Levits: „Līdz šim (pēc 1990 gada) ir veidojusies „vienvirziena Diaspora”, taču Latvijas valsts ilgtermiņa interesēs ir palielināt to cilvēku plūsmu, kuri vēlētos nākotnē atgriezties. Vienlaikus jāņem vērā, ka mūsu valsts daļība Eiropas Savienībā nozīmē, ka daļa valstspiederīgo konstanti atrodas citās dalībvalstīs, tomēr valsts uzdevums ir izbalansēt – lai diasporas daļa nav pārmērīgi liela.”³ Šādā izpratnē var teikt, ka Eiropas Savienības personu brīvas kustības (pēc iespējas brīvākas mobilitātes) koncepts nonāk pat zināmā pretrunā ar Latvijas Diasporas likumu, jo Pārnacionālajā (ES līmenī) mobilitāte tiek apzināti veicināta, bet Latvijas nacionālā līmeņa tuvākās desmitgades mērķis būtu panākt vismaz sabalansētu plūsmu starp uz un ārpus valsti migrējošajiem pilsoņiem. Turklāt pētījuma kontekstā būtiski pamanīt principiāli atšķirīgo emigrācijas motivāciju, kas arī būtiski ietekmē turpmāko attiecību raksturu ar izcelsmes valsti.

No Latvijas likumdošanas tradīcijas viedokļa – Diasporas likums uzskatāms par jaunas Latvijas valsts ilgtermiņa politikas pieteikumu un regulējumu, ko pierāda fakts, ka tas konceptuāli pasludināts par „speciālo likumu” jeb tādu, kura normas regulē vēl 12 citu likumu izmaiņas, tajā skaitā paredz regulāras asignācijas no valsts pamatbudžeta diasporas organizācijām.

Pētījuma mērķis:

Pētījuma mērķis ir noskaidrot Diasporas likuma izveides gaitu ietekmējošos apstākļus, dažādu mērķgrupu un atbildīgo valsts institūciju lomas un attieksmes, kas determinē tālāko šī likuma ieviešanas smagnējo gaitu un ierēdniecības sabotāžu tā piemērošanā.

³ Diasporas likuma izveides darba grupas Saeimā sēdes (12.02.2018.) audioieraksts. Avots: Saeimas Ārlietu komisija, izsniegts darba autoram pēc pieprasījuma.

Pētījuma jautājums (hipotēze):

Diasporas likuma ieviešanas kavēšana un nepilnīga ieviešana ir ierēdniecības īstenota „taisnīguma principa” atjaunošana pirmsvēlēšanu gaisotnē tapuša likuma „salabošanā”.

Pētījuma objekts:

Pētījuma objekts ir sadarbības un konflikta draudi un pretnostatījums starp iesaistītajiem aktoriem - Diasporas likuma izveides gaitā un piemērošanā.

Pētījuma objekts ir Diasporas likums un iesaistītie aktori – diasporas organizācijas, kā arī likuma tapšanā un īstenošanā iesaistītās valsts iestādes.

Pētījuma izlase un datu ievākšanas metode:

Pētījumu dati iegūti darba autora intervijās (tajā skaitā arī anonīmās) ar diasporas organizāciju pārstāvjiem, iesaistīto valsts institūciju augstākās ierēdniecības amatpersonām. Tāpat darbā citēti likuma tapšanā iesaistīto politiķu izteikumi likuma tapšanas darba grupā Saeimā un preses publikācijās.

Pētījuma empīriskā bāze: Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes dati, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Valsts reģistra dati, Latvijas likumdošana, Diasporas likuma izveides Saeimas darba grupas sēžu ieraksti, Saeimas Ārlietu komisijas sēžu ieraksti, Saeimas debašu ieraksti, intervijās ar valsts ierēdniecību un diasporas organizācijām gūtā informācija.

Darba teorētiskā un praktiskā bāze: Endrjū Dansaira (*Andrew Dunsire*) likumu īstenošanas nepilnību (*implementation gap*) teorija, kas aprakstīta grāmatā *Policy Analysis for the Real World* (Hogwood, Gunn, 1984). Bakalaura darbs sastāv no anotācijas, ievada, teorētiskās daļas, pētījuma metodes apraksta, secinājumiem un izmantotās literatūras saraksta. Teorētiskā daļa sastāv no diasporas definīcijas apraksta, Īstenošanas nepilnību teorijas apraksta (Hogwood, Gunn, 1984), kas pēta un skaidro dažādu faktoru, resursu un iesaistīto aktoru lomu jaunu ietvarpolitiku veidošanā un jaunpieņemtu likumu ieviešanā.

Pētnieciskajam darbam izvirzīti sekojoši uzdevumi:

1. Sniegt ieskatu par diasporas koncepta definējumu, uzskaitīt Latvijas diasporas politikas īstenošana iesaistītās institūcijas un organizācijas;
2. Veikt Latvijas Diasporas likuma tapšanā būtisku dokumentu - darba grupu ierakstu analīzi;
3. Veikt intervijas ar latviešu diasporas organizāciju pārstāvjiem, Diasporas likuma ieviešanā atbildīgo institūciju pārstāvjiem un iesaistītajiem politiķiem. Veikt iegūtās informācijas analīzi;
4. Izmantojot pētījumā gaitā gūto informāciju pierādīt vai apgāzt darbam izvirzīto hipotēzi.

2. DIASPORAS DEFINĪCIJA

Tā kā pētījuma mērķis ir noskaidrot Diasporas likuma izveides gaitu ietekmējošos apstākļus, dažādu mērķgrupu un atbildīgo valsts institūciju lomas un attieksmes, kas determinē tālāko šī likuma ieviešanas smagnējo gaitu, darba teorētiskās daļas sākumā autors vēlas saprast, kas saprotams ar jēdzienu diaspora.

Amerikas politikas zinātnes profesors Viljams Safrāns (*William Safran*) pauž ideju, ka emigrantu minoritāšu kopienas var uzskatīt par diasporām, ja tās ir izkļiedētas no oriģinālā centra līdz vismaz divām perifērijas vietām, bet uztur atmiņas, redzējumu vai mītu par savu sākotnējo dzimteni un nespēj pieņemt jauno mītnes zemi un vēlas atgriezties dzimtajā vietā. Tāpat Safrāns bilst, ka diasporas grupas apziņu un solidaritāti nosaka pastāvīgas attiecības ar dzimteni.⁴

Pēc Safrāna elementi, kas apraksta diasporu ir sekojoši:

- izkļiedšanās, māju pamešana (bieži vien saistīta ar traumu);
- dzimtās zemes pamešana, lai meklētu darbu vai patvērumu;
- kolektīvas, vienojošas atmiņas par dzimto zemi, tās vēsturi, kultūru un atrašanās vietu;
- dzimtās zemes idealizēšana un doma par tās uzturēšanu un uzlabošanu, stiprinot saiti ar dzimto zemi kā vienīgajām mājām;
- atgriešanās un repatriācijas organizāciju dibināšana;
- piederības apziņa noteiktai etniskai grupai;
- sarežģītas attiecības ar vietējo kopienu, mītnes zemē nejūtas pieņemti, jūt bailes;
- empātijas izjušana un solidaritātes sajūta ar diasporas pārstāvjiem citās valstīs;
- iespēja bagātināt sevi dzīvojot multikulturālā vidē.⁵

Pēc Safrāna domām vēl citi nozīmīgi diasporu raksturojoši elementi ir:

⁴ Safran, W. (1991). *Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return*. A Journal of Transnational Studies: Volume 1, Number 1. University of Toronto Press. 83.-99.lpp.

⁵ Turpat.

- Laiks: Kad migrants kļūst par daļu no diasporas? Mainoties migrācijas plūsmai, diasporu ir grūti nošķirt no tiem, kas dzīvo valstī, kur nav dzimuši, un nemēģina uzturēt saikni ar dzimto zemi vai arī ceļo starp vairākām valstīm;
- Dzimšanas vieta: Otrās un trešās paaudzes migranti ar diasporu jūt stiprāku saikni, interesējas par savu izcelsmi un vēlas uzturēt saikni ar senču zemi. Dzimšanas vieta nav svarīga;
- Pilsonība: Liela daļa cilvēku izvēlas izcelsmes zemes pilsonību, tādējādi netiekot iekļauti sadaļā “migrantu darbaspēks”. Tas uzlabo dzīves kvalitāti. Mītnes zemes pilsonības iegūšanai ir arī citi iemesli un pilsonība netraucē uzturēt kontaktu ar senču zemi, kā arī investēt senču zemes attīstībā un labklājībā. Pilsonība nenorāda cilvēka piederību diasporai⁶;

Kā diasporu definēja Latvijas Diasporas likuma veidotāji un, kas ir atzīstams par Latvijas valsts diasporai piederīgu šī likuma izpratnē? Diasporas likums ir viens no Latvijas Republikas vēsturē visātrāk tapušajiem likumiem. Interesanti, ka, lai arī likuma iniciators bija tieši Nacionālā apvienība, tās deputātu vairākums - 5 „Pret” un 4 „Atturas” pēdējā mirklī atteicās atbalstīt šo pašu pirmsvēlēšanu debatēs „emocionāli uzlādēto” likumu, kura strīdīgākā norma Saeimas politiķu debatēs izrādījās, nevis daudzie regulējumi, kas ietekmē citus valsts likumus, bet gan likuma pirmais teikums – definīcija par to, kas ir atzīstams par Latvijas valsts diasporai piederīgu šī likuma izpratnē.

Kāda bija Likuma tapšanas gaita? Pirmā Saeimas ārlietu komisijas paspārnē organizētās likuma izstrādes darba grupas sanāksme norisinājās 2018.gada 12. februārī un jau 2018. gada 1.novembrī (pēc intensīva diskusiju cikla Saeimas vasaras brīvdienās) Diasporas likums tika pieņemts trešajā lasījumā 12. Saeimas pēdējā sēdē ar 77 opozīcijas un pozīcijas balsīm „Par”.

⁶ Safran, W. (1991). *Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return*. A Journal of Transnational Studies: Volume 1, Number 1. University of Toronto Press. 83-99.lpp.

Sākotnējā definīcijas versija no Nacionālās apvienības deputāta – Riharda Kola piedāvātā likuma melnraksta bija: „diaspora – ārpus Latvijas pastāvīgi dzīvojoša Latvijas piederīgo kopiena, kura savu izcelsmi saista ar Latviju un tās vēsturisko teritoriju (1885. gada robežās) un uzskata sevi par piederīgiem Latvijai, kā arī tie, kuri no Latvijas ir izbraukuši uz laiku (studenti, stažieri, darba devēju komandēti darbinieki u.c.)”.⁷ Bet likumā tika ierakstīta sekojoša diasporas definīcija: „diaspora — ārpus Latvijas pastāvīgi dzīvojošie Latvijas pilsoņi, latvieši un citi, kam ir saikne ar Latviju, kā arī viņu ģimenes locekļi”.⁸

Jau pirmajā likuma apspriešanas sēdē izvērtās ļoti polarizēta polemika vai *ne-latvieši*, kas ir Latvijas valsts piederīgie, ir jāiekļauj šī likuma (un tātad arī iespējamā finansējuma) tvērumā? Piemēram, Zaļo un Zemnieku savienības deputāts Valdis Kalnozols argumentēja, ka „Latvijas Satversme deklarē Latviju kā latviešu valsti, tādēļ Diaspora ārpus Latvijas ir tikai latvieši”.⁹

Taču citas koalīcijas, un jo īpaši krieviski runājošos vēlētājus pārstāvošās frakcijas „Saskaņa” deputāti, bažījās, ka Latvijas valsts sociālo un finansiālo atbalstu nedrīkstētu liegt arī *ne-latviešu* diasporas organizācijām, ja vien tās var pierādīt savu saikni ar Latvijas valsti. Turklāt remigrācijas kontekstā īpaša uzmanība likumā un finansējuma garantijās pievērsta remigrantu, viņu laulāto partneru un svešumā dzimušo bērnu latviešu valodas apguvei.

Gan Nacionālā apvienība, gan arī vairāku likuma izstrādē iesaistīto ministriju un aģentūru pārstāvji iebilda tik plašai interpretācijai, jo bažījās, ka „saikne ar Latviju” būs viegli izmantojama jebkurai (pat Latvijai naidīgai) interešu grupai vai nevalstiskai organizācijai. Ja valsts Satversme deklarē Latviju kā latviešu un līvu valsti, tad tikai latviešu un līvu kultūras un izglītības saišu noturēšanai pasaulē šī likuma definīcija ir virzīta, argumentēja Nacionālās apvienības

⁷ Diasporas likuma projekts (02.02.2018). Avots: Diasporas likuma izveides darba grupas Saeimā sēžu materiāli. (skat. pielikums nr. 4)

⁸ Diasporas likums (01.11.2018.). Izgūts no <https://likumi.lv/ta/id/302998-diasporas-likums> . Izgūts no <https://likumi.lv>

⁹ Diasporas likuma izveides darba grupas Saeimā sēžu ieraksts (2018.gada 12. februārī). Avots: Saeimas Ārlietu komisija, izsniegts darba autoram pēc pieprasījuma.

deputāts Aleksandrs Kiršteins. Savukārt Saeimas centriskie (*Vienotība, ZZS*) un kreisie spēki (*Saskaņa, No Sirds Latvijai*) – tostarp arī „krievvalodīgo vēlētāju” pārstāvji argumentēja, ka saitei ar Latviju, tostarp arī finansiālam atbalstam, ir jābūt jebkuram Latvijas valstspiederīgajam pasaulē.

Interesanti, ka jau pēc likuma pieņemšanas, Nacionālās apvienības deputāti, tostarp pats likuma iniciators – Rihards Kols mēģināja otrreiz pieteikt vēlmi sašaurināt Diasporas definīciju likumā – 13. Saeimas plenārsēdē (2018.gada 13.decembrī) – tomēr Saeimas balsojumā ar 73 balsīm PRET noraidīja šo mēģinājumu.

Pētījuma gaitā daudzi eksperti no Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras, Labklājības, Tieslietu un Finanšu ministrijām anonīmās sarunās ar pētījuma autoru pauda neslēptu sašutumu par diasporas definīcijas „plašo pieeju”, kas, piemēram, sociālo pabalstu, pensiju un citās jomās rada sarežģītu likuma piemērošanas praksi vai pat ļauj nākotnē ļaunizmantot šo „pašdeklarējamo saiknes statusu” – Latvijas diaspora.

Darba autors uzskata, ka pieņemtajā Diasporas likumā iekļautā diasporas definīcija ir pārāk plaša un būtībā ļauj Latvijas valstspiederību pašdeklarēt gandrīz jebkuram citas pasaules valstspiederīgajam un pretendēt uz likumā paredzētajām ekonomiskajām un juridiskajām priekšrocībām. Vienlaikus jāatzīst, ka precīza diasporas definīcija nav iespējama, jo pasaules praksē ir pārāk dažādi diasporu definējoši priekšnoteikumi.

3. LIKUMU ĪSTENOŠANAS NEPILNĪBU TEORIJA

Tagad, kad darba autors ir izpratis, kas apzīmējams ar jēdzienu diaspora, tālāk autors vēlas saprast pēc kādiem kritērijiem analizēt Diasporas likumu, lai noskaidrotu likuma izveides gaitu ietekmējošos apstākļus, dažādu institūciju lomas un attieksmes, kas nosaka smagnējo likuma ieviešanas gaitu un ar to saistītās grūtības. Kā likuma ieviešana var kļūt par daļu no politikas veidošanas? Tikai pēdējās desmitgadēs politikas zinātnieki sākuši koncentrēt uzmanību nevis uz likuma ieviešanas brīdi un paša lēmuma pieņemšanu, bet gan uz likuma ieviešanu dzīvē, kas pašreizējā politikas veidošanas pētniecībā ir viens no galvenajiem pētāmajiem elementiem, jo secināts, ka bieži vien likumi *dzīvē de facto* tā arī netiek īstenoti. Īpašas nepilnības likuma ieviešanā dzīvē novērotas tādās jomās kā pilsētvides sakārtošana, nekustamā īpašuma attīstīšana, nodarbinātība, gaisa piesārņojums un rūpniecības pārstrukturēšana (Hogwood, Gunn, 1984). Pētnieks Endrjū Dansairs šo fenomenu nodēvējis par likumu īstenošanas nepilnībām (*implementation gap theory*).¹⁰ Vai iespējams izpētīt, kāpēc pastāv šādas likumu ieviešanas nepilnības un kā tās novērst?

Lai saprastu, kāpēc pastāv šādas likumu ieviešanas nepilnības, jāatšķir termini likuma neieviešana (*non-implementation*) un nesekmīga ieviešana (*unsuccessful implementation*). Pirmajā gadījumā – likuma neieviešana – iespējams, pie vainas var būt ārēji apstākļi vai arī likums nav darbojies, bijis neefektīvs, bet otrajā gadījumā – likuma nesekmīga ieviešana – trīs visbiežākie nesekmīgas ieviešanas cēloņi ir: nepareiza īstenošana (*bad execution*), nepareiza rīcībpolitika (*bad policy*), kā arī neveiksme. Šie trīs likumu nesekmīgas ieviešanas cēloņi parāda, ka likuma formulēšana un ieviešana ir savstarpēji saistīti procesi – ja likuma veidotāji jau sākotnēji piedomā pie likuma dizaina, ieviešanas stadijā potenciāli ir mazāk problēmu (Hogwood, Gunn, 1984). Šajā kontekstā svarīgi izšķirt

¹⁰ Hogwood B.W., Gunn L.A. (1984). *Policy Analysis For The Real World*. New York: Oxford University Press. 197.lpp.

pētnieku Bereta (*Barret*) un Fadža (*Fudge*) konceptu par politiku un darbību (*policy and action*) un no augšas uz leju (*top-down*) perspektīvu.¹¹

Vai ir iespējama „perfekta” likuma ieviešana dzīvē? Pētnieks Leviss Gans (*Lewis Gunn*) argumentē, ka demokrātiskā sabiedrībā nav iespējama perfekta likumu ieviešana, jo cilvēki akli nepakļaujas likumam, bet paši piedalās likumu veidošanā ar politiskā lobija palīdzību.¹² Kādi ir priekšnoteikumi, kas jāīsteno, lai demokrātiskā sabiedrībā varētu sekmīgi ieviest kādu likumu? Iespējamo priekšnoteikumu uzskaitījums, kas aprakstīts grāmatā *Policy Analysis For The Real World* (Hogwood, Gunn, 1984):

- **Ārēji apstākļi, kas nav saistīti ar likuma izpildes aģentūru, neuzliek ierobežojumus.** Kas saprotams ar ārējiem apstākļiem? Piemēram, lauksaimniecības likumdošanā ārēji apstākļi, kas uzliek ierobežojumus, var būt sausums vai augsnes slimības. Tāpat ārēji apstākļi var būt politiski – likums nav pieņemams kādai no interešu grupām;
- **Likumam jānodrošina adekvāts ieviešanas laiks un jānovirza pietiekami daudz resursu.** Biežs iemesls, kāpēc kāds likums netiek ieviests, ir, jo pārāk īsā laikā tiek gaidīti lieli rezultāti, jo īpaši, ja ir runa par cilvēku attieksmes un uzvedības maiņu – piemēram, attieksme pret invalīdiem vai homoseksuāli orientētiem cilvēkiem. Problēma var būt arī, ja piešķirti resursi, bet tie jāiztērē neadekvāti īsā laika posmā, kādā likums resursus nevar absorbēt. Šeit svarīgi izšķirt, ka nauda pati par sevi nav resurss, bet valūta, ar kuru iespējams iegādāties resursus. Ierēdniecībā bieži vien bailes, ka gada beigās būs jāatgriež neiztērētā nauda (jo nav iespējams tekošā gada budžetu pārcelt uz nākamo gadu) noved pie nepārdomātas naudas tērēšanas;
- **Nepieciešamajiem resursiem ir jābūt pieejamiem.** Praksē bieži veidojas situācija, ka, lai kaut ko paveiktu, vajadzīgi dažādi resursi – nauda,

¹¹ Hogwood B.W., Gunn L.A. (1984). *Policy Analysis For The Real World*. New York: Oxford University Press. 198.lpp.

¹² Turpat.

darbaspēks, zeme, ekipējums, materiāli. Bet, ja kāds no resursiem īslaicīgi nav pieejams, aizkavējas viss projekts, un galvenā atbildība ir projektu vadītāju rokās. Tikai no viņu prasmes rīkoties krīzes situācijā atkarīgs, cik ātri tiks atjaunota resursu plūsma;

- **Likumam jābūt balstītam uzticamos pētījumos, kuros aptverti problēmu cēloņi un darbību iespējamie efekti.** Piemēram, likumu pieņemējam jāspēj plānot, ka, ja precīzā laikā veiks darbību x, tad noteiktā laikā sekos darbība y. Ja likums būs balstīts nepareizos datos, nebūs iespējams pareizi noteikt cēloņsakarības un likumu ieviest dzīvē, lai arī cik ļoti censtos likuma pieņēmēji. Šeit svarīgi atcerēties, ka likuma pieņemšana nenozīmē, ka darbs pie tā apstājas – visu laiku ir jāstrādā pie likuma uzlabojumiem;
- **Likuma ieviesējam ir jābūt neatkarīgam.** Ideālā gadījumā ir jābūt vienai likumu ieviešanas aģentūrai, kas nav atkarīga no citām iestādēm. Jo likuma pieņemšanā vairāk iesaistīto pušu, jo zemāka iespēja, ka likums tiks ieviests pilnībā;
- **Jābūt sapratnei par likumu, kā arī jāvienojas par mērķiem.** Svarīgi, lai mērķi saglabājas visu likuma pieņemšanas laiku. Bieži likuma pieņemšanas procesā iesaistītās puses nemaz nezina, kāds ir likuma mērķis, jo vadībai un padotajiem ir slikta komunikācija;
- **Darbinieku uzdevumiem jābūt pilnībā skaidriem un sakārtotiem pareizā secībā.** Šeit gan jāatceras, ka pa visuzmanīgāk plānotajā programmā ir jāatstāj vieta improvizācijai un komandā ir jābūt cilvēkam, kas spēj profesionāli uzraudzīt darba uzdevumu izpildi;
- **Starp likuma ieviesējiem jābūt perfektai komunikācijai un koordinācijai.**
- **Vadība drīkst pieprasīt darbinieku pilnīgu pakļaušanos tās pieņemtajiem lēmumiem.** Tas nozīmē, ka projekta vadībai jābūt varas pozīcijās pret darbiniekiem. Praksē bieži starp iesaistītajām pusēm vērojami interešu konflikti un cīņa par statusu, kā arī vadībai nav pietiekami daudz varas. Tāpat,

ja likuma ieviešana saistīta ar inovācijām, iesaistītie cilvēki var būt ļoti aizdomīgi un pretoties pārmaiņām, jo īpaši, ja likuma ieviešana paredzēta ļoti īsā laikā¹³;

Absurds ir tas, ka daudzi no punktiem, kas nodrošinātu perfektu likumu ieviešanu, dzīvē nav iespējami, piemēram – pilnīga darbinieku pakļaušanās, perfekta visu iesaistīto pušu komunikācija, koordinācija, aģentūras absolūta neatkarība. Tas nozīmē, ka likumu ieviešana dzīvē tehniski nav iespējama bez sarežģījumiem.

4. LIKUMA PIENĒMĒJA UN IEVIESĒJU ATTIECĪBAS

Viens no punktiem, lai pieņemto likumu varētu sekmīgi ieviest dzīvē, ir likuma pieņēmēju un izpildītāju labas un sakārtotas attiecības. Pētnieki Berets un Fadžs raksta, ka lielākā daļa pieejamo pētījumu un literatūras par likumu pieņemšanu rakstīti no vadības perspektīvas, atspoguļojot „no augšas uz leju” skatu (*top-down perspective*), kurā likuma ieviesēji darbojas kā izpildītāji to cilvēku labā, kas pieņemuši likumu. Pētnieki uzskata, ka šāda pieeja ir nepareiza, un ka, lai sekmīgāk pieņemtos likumus ieviestu dzīvē, visām pusēm ir jākomunicē un jāvienojas par vēlamo likumu, respektīvi – politiķiem un ierēdņiem ir jādarbības vienoti. Pētījuma autors piekrīt šim apgalvojumam, kā piemēru sadarbības pozitīvajai ietekmei uz likumdošanas īstenošanu dzīvē minot darbu pie obligātā iepirkuma komponentes atcelšanas energouzņēmumiem Latvijā.

Perspektīvu, kad lēmumu pieņem tikai vadība (likuma pieņemšanā politiķi) Berets un Fadžs kritizē hierarhijas ietekmes dēļ. Pēc viņu domām svarīgi, lai likuma ieviešanas gaitā iesaistītas dažādas organizācijas un cilvēki ar dažādām vērtībām un prioritātēm, kas savā starpā diskutē. Lielākajai daļai no šāda veida

¹³ Hogwood B.W., Gunn L.A. (1984). *Policy Analysis For The Real World*. New York: Oxford University Press. 199-207.lpp.

sarunām gan būtu jānotiek vēl likuma formulēšanas, nevis ieviešanas gaitā.¹⁴ Diemžēl mūsdienās vēl aizvien likumu pieņemšanā valdošais diskurss ir „likuma glābšana”, nevis rūpīgi plānota likumu izstrāde.

Saskaņā ar teoriju sekmīgas likuma ieviešanas demokrātiskā sabiedrībā viens no priekšnosacījumiem ir, ka ārēji apstākļi, kas nav saistīti ar likuma izpildes aģentūru, neuzliek ierobežojumus. Diasporas likuma kontekstā apstākļi, kas traucēja likuma ieviešanu, bija, piemēram:

- sākotnēji pašas diasporas organizācijas nebija ieinteresētas likuma izveidē;
- 13. Saeimas vēlēšanu tuvums, kas radīja neticību likumam gan pašās Diasporas organizācijās, gan ierēdniecībā;
- Diasporas organizāciju pretrunīgā attieksme pret diasporas likuma nepieciešamību un pašu diasporas definīcijas izpratni. Proti, tā sauktā „vecā trimda” (Otrā pasaules kara bēgļi un viņu pēcteči) nepieņem Latvijas nomenklatūras samērā neseno pārņemto apzīmējumu. Viņu pamatojums ir saprotams arī no mītnes zemēs (jo īpaši anglosakšu tiesību sistēmā) pieņemtā principa, ka Diasporas politika jo bieži tiek izprasta, kā vietējās mītnes zemes valdības rīcībpolitika pret ieceļotāju integrācijas jautājumiem mītnes zemē, nevis izcelsmes zemes attiecības ar savu tautiešu saišu uzturēšanu;
- Tā sauktās „jaunās trimdas” (2000-2018.gads) ekonomisko emigrantu emocionāli skaudrais fons – preses intervijās¹⁵ bieži sajustais dusmu, naida, rūgtuma un vienaldzības naratīvs - no nomācoša (bet statistiski neapjaušama) diasporas locekļu vairākuma, kuru solījumi skan: „Es mīlu šo tautu, bet ienīstu šo valsti!”, „Man tur (Latvijā) nav ko meklēt”;

¹⁴ Hogwood B.W., Gunn L.A. (1984). *Policy Analysis For The Real World*. New York: Oxford University Press. 208.lpp.

¹⁵ Latvijas Radio 1, raidījums „21.gadsimta latvietis” ieraksti laika posmā no 2013.- 2018.gadam. Izgūts no <https://lr1.lsm.lv/lv/lr1/raidijumi/globalais-latvietis-21-gadsimts/>. Izgūts no <https://lr1.lsm.lv/>

„Latvijā man ir tikai kapi un sasista sile”, „Latvijā es nejutos kā cilvēks,
bet te (Anglijā) man ir stabila dzīve”;

3. PĒTĪJUMA MEOTDE

Pētījuma dati iegūti no intervijām (tajā skaitā arī anonīmām), ko darba autors veicis ar diasporas organizāciju pārstāvjiem laika posmā no 2019.gada 7.janvāra līdz 20.majam, Diasporas likuma izveidē un ieviešanā iesaistīto valsts institūciju augstākās ierēdniecības amatpersonām. Šajā sarakstā uzskaitītas pētījumā uzrunātās institūcijas: Labklājības ministrija; Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra; Tieslietu ministrija; Izglītības ministrija; Akadēmiskās informācijas centrs; Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde; Ārlietu ministrija; Konsulārais departaments; Centrālā vēlēšanu komisija; Latvijas Pašvaldību savienība; Kultūras ministrija; Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome; Valsts kanceleja; Ekonomikas ministrija un Finanšu ministrija. Tāpat arī pētījumā citēti Diasporas likuma tapšanā iesaistīto politiķu izteikumi likuma tapšanas darba grupā Saeimā un preses publikācijās.

Kā galveno datu ieguves metodi autors izvēlējās daļēji strukturētu interviju, jo tā kā strādā žurnālistikā ikdienā izmanto šo datu ieguves metodi informācijas iegūšanai un uzskata, ka intervējot iespējams iegūt vērtīgus datus un informāciju, ko nav iespējams iegūt izmantojot citas pētījuma metodes. Intervijas priekšrocības salīdzinājumā ar citām pētījuma metodēm ir:

- Elastīgums – intervētājs var atkārtot jautājumu un izvēlēties, ko jautāt, ko nē;
- Atbilžu daudzums – intervijās iespējams iegūt vairāk atbilžu nekā aptaujās, jo cilvēki runājot ir pārliecinātāki par sevi;
- Iespēja vērot intervējamā ķermeņa valodu;
- Vides kontrole – intervētājs var izvēlēties klusu vietu bez fona trokšņa, kas varētu intervējamo aizbiedēt;
- Iespēja pielāgoties situācijai un improvizēt¹⁶;

¹⁶ Bailey, D. K. (1982). *Methods of Social Research. Second Edition*. New York: The free Press. 182. lpp.

Tajā pašā laikā darba autors piekrīt Amerikāņu sociologam Kenetam Beilijam, ka intervijai kā pētniecības metodei ir arī savi mīnusi: intervētājs var justies neērti stresa vai kādu ārēju apstākļu dēļ, piemēram, slikta pašsajūta, nogurums, karstums, laika un anonimitātes trūkums.¹⁷ Lai iegūtu pēc iespējas izvērstākas atbildes, veicot intervijas, darba autors sekoja šādiem ieteikumiem: pozitīvas atmosfēras radīšana un piedomāšana pie vārdu lietojuma, jo tas, kā tiek formulēts jautājums, var izmainīt intervējamā atbildi.¹⁸

Lielākā daļa no darba autora sarunu partneriem lūdza neminēt savu vārdu, uzvārdu un amatu, piekrītot komentēt savu attieksmi un izpratni tikai anonīmi ar „*off the record*” (bez ieraksta) principu. Lai gan Latvijas Žurnālistu Asociācijas Ētikas kodeksa 3.5 punktā teikts, ka „Žurnālistam jāizvairās izmantot anonīmus avotus publicētajos materiālos...”¹⁹ Tajā pašā laikā 3.1 punktā teikts, ka „Žurnālistam nav tiesību atklāt informācijas avotu bez tā piekrišanas”²⁰, kas ir primāri.

Kā otro pētījuma metodi darba autors izvēlējās diskursa analīzi, ko pielietoja analizējot Diasporas likuma melnraksta Darba grupas sēžu un tālākā likuma virzītāja - Saeimas Ārlietu komisijas- darba grupas sēžu audioierakstus, jo viens no veidiem, kā tiek pausts diskurss ir rakstu valodā vai runā, kur diskurss figurē kā „daļa no darbības”.²¹ Šajos audioierakstos darba autors analizēja esošo diskursu, kā arī centās saprast attiecības starp tiem cilvēkiem, kam ir zināšanas par tēmu un viedoklis, kā arī tiem, kam tāda nav. Veicot audioierakstu analīzi, darba autors ņēma vērā, ka „informēšana, konsultēšana, uzslavēšana un brīdināšana ir veids, kādā var tikt pausts diskurss”.²² Veicot diskursa analīzi, darba autors sekoja britu valodnieka Normana Fērklāva (*Norman Fairclough*)

¹⁷ Bailey, D. K. (1982). *Methods of Social Research. Second Edition*. New York: The free Press. 183. lpp.

¹⁸ Judd, M.C., Harris, R. Hoyle, H. (2002). *Research Methods in Social Relations. Seventh Edition*. Belmont: Wadsworth. 146. lpp.

¹⁹ Latvijas Žurnālistu asociācijas Ētikas kodekss. Izgūts no <http://www.latvijaszurnalisti.lv/etikas-kodekss/>
Izgūts: <http://www.latvijaszurnalisti.lv/>

²⁰ Turpat.

²¹ Fairclough N. (2003). *Analysing Discourse: Textual analysis for social research*. New York: Routledge. 20. lpp.

²² Turpat. 2. lpp.

diskursa analīzes struktūrai (Fairclough, 2003), mēģinot saprast, kādu notikumu vai notikumu ķēdi audioieraksti atspoguļo? Kāda prakse vai prakšu kopums demonstrēts audioierakstos? Vai audioieraksti ir daļa no plašākas retorikas?

Kāpēc diskursa analīze ir piemērota metode Diasporas likuma analizēšanai? Darba autors piekrīt pētniekam Džeimsam Polam Gī (*James Paul Gee*), ka analizējot diskursu iespējams vienlaicīgi aptvert cilvēka prātu, ķermeni, mijiedarbību, sociālās grupas un institūcijas²³, līdz ar to šī ir piemērota pētījuma metode, lai tvertu situāciju kopumā analizējot Diasporas likuma tapšanu un ieviešanas procesu.

Lai gan veicot pētījumu darba autors centās saglabāt neitralitāti, pēc autora domām neviens pētījums nevar būt līdz galam objektīvs, jo tēmu izvēle var netieši norādīt uz autora aizspriedumiem un personiskajām vērtībām, kā arī profesiju. Darba autors ne tikai pats ir dzīvojis un aktīvi darbojies Diasporas kopienā Beļģijā, Briselē bet arī septiņus gadus bijis Latvijas radio diasporai veltītās iknedēļas programmas „21.gs. latvietis” autors, apceļojot daudzas Latvijas Diasporas kopienas pasaulē. Jau sākotnējā darba tēmas formulējumā autors jūta personīgas simpātijas un antipātijas pret atsevišķu procesā iesaistītajiem aktoriem. Šī pētījuma secinājumi noteikti noderēs arī turpmākajā autora profesionālajā darbībā – žurnālistikā.

²³ Gee, P. G. (2010). *An Introduction to Discourse Analysis. Theory and Method*. Third Edition. New York: Routledge. 13. lpp.

5. LATVIJAS DIASPORAS VĒSTURE UN GALVENĀS ORGANIZĀCIJAS

Šo pārskatu par Latvijas diasporas vēsturi darba autors veido balstoties uz vēstures stundās apgūto, kā arī žurnālista darbā ar diasporām gūto informāciju. Latvijas diasporas veidošanās vēsture ir saistīta gan ar 19.gadsimta inteliģences – tā sauktās Jaunlatviešu kustības aktīvo pašorganizēšanos Tērbatas, Sanktpēterburgas un Maskavas latviešu biedrībās, 19. gadsimta Cariskās Krievijas Sibīrijas zemju apgūvējiem no Latgales un Kurzemes sīkzemnieku un bezzemnieku aprindām, 1905. gada neveiksmīgās revolūcijas līderu izceļošanu (bēgšana no vajāšanām) uz Rietumeiropu, Cariskās Krievijas Baltijas guberņu masveida un ātru industrijas, strādnieku evakuāciju uz Krievijas impērijas kontinentālo daļu Pirmā pasaules kara laikā. Šajā periodā Latvijas iedzīvotāju skaits dažu mēnešu laikā saruka par trešdaļu. Atsevišķi minami arī reliģiskie izceļotāji – Bāptistu draudžu kustība, kas izceļoja uz Brazīliju 1930.tajos gados. Tomēr šo, salīdzinoši īslaicīgo, emigrantu liela daļa atgriezās savā etniskajā dzimtenē, izmainoties politiskajai situācijai, bieži pat neskatoties uz kara izpostīto sadzīvi un ekonomiku. Daudz garāks emigrācijas posms un ideoloģiski neiespējama remigrācija dzimtenē bija Otrā pasaules kara bēgļiem un Vācijas (okupantu) armijā iesauktajiem Latvijas leģionāriem, kuri bēga uz Vāciju un citām Rietumvalstīm, Latvijai tuvojoties PSRS karaspēkam 1944. un 1945.gadā. Latvijas okupācijas un Aukstā kara rezultātā šie cilvēki bija spiesti palikt Rietumvalstīs un pirmajos piecos gados dzīvot tā sauktajās DP (*displaced persons*) bēgļu nometnēs Vācijā (Lielbritānijas, Francijas un ASV kontrolētajās Vācijas daļās), Beļģijā, Anglijā un citur. Tieši šī pieredze, kā arī faksts, ka pārsvarā bēgļu gaitās bija devusies Latvijas inteliģence un turīgākie sabiedrības slāņi, kļuva par priekšnoteikumu augstai tā sauktās Trimdas pašorganizēšanās spējai, kas, turklāt. pusgadsimtu – līdz Latvijas neatkarības atgūšanai, bija arī finansiāli pašpietiekama un pat relatīvi bagāta. Trimdas organizācijas ne vien

izveidoja skolas ar no jauna izdotiem mācību līdzekļiem trimdā, bet arī uzturēja aktīvu kultūras dzīvi un pašpalīdzības kases (Sociālās apdrošināšanas krājaizdevumu sabiedrības) un kara invalīdu namus. Starp būtiskākajām organizācijām Trimdas sabiedrībā jāmin – karavīru biedrība „Daugavas Vanagi” (bijušo SS leģionāru biedrība) un katras bēgļu nometnes pašpārvaldes, kas bieži bija demokrātiski vēlētas organizācijas. Kad 1947.gadā kļuva skaidrs, ka Aukstais karš ieilgs un drīza Latvijas atbrīvošana no PSRS okupācijas nenotiks, daudzi bēgļu nometnēs dzīvojušie Latvijas pilsoņi pieteicās ASV, Austrālijas, Lielbritānijas un Kanādas darba spēka migrācijas programmās un lielākā bēgļu daļa pārcēlās uz jaunajām mītnes zemēm, taču labi organizētā un biedru naudās finansētā trimdas organizācijas struktūra ceļoja līdz uz jaunajām valstīm. Tādēļ radās nepieciešamība ar laiku izveidot kontinentāla rakstura Jumta organizācijas – Amerikas Latviešu Apvienība, Austrālijas un Jaunzēlandes apvienība, Eiropas Latviešu apvienība un Karību Latviešu apvienība. Savukārt, lai reģionālās organizācijas apvienotu arī politiska mērķa sasniegšanai, Latvijas neatkarības atjaunošanai tika radīta un dāsni finansēta Pasaules Brīvo Latviešu Apvienība (PBLA), kas ASV un citās Rietumu valstīs kļuva par aktīvu un veiksmīgu lobiju Latvijas valsts neatkarības atjaunošanai. Īpaši veiksmīgi PBLA lobija spēks darbojās 20. un 21. gadsimtu mijā un pirmajā dekādē, panākot Latvijas uzņemšanu Ziemeļatlantijas Līguma organizācijā (NATO). Tehniski Ziemeļamerikas Latviešu organizācijas izauga ne viens skaitliski, bet arī finansiāli, ieguldot daudzu reliģisku draudžu, latviešu valodas skoliņu, koru, deju kopu un cita veida organizāciju izveidē, kā arī šīm organizācijām nepieciešamo nekustamo īpašumu iegādē.

Kopš Otrā pasaules kara līdz 20.gadsimta beigām finansiāli un skaitliski ietekmīgākā diasporas daļa atradās Ziemeļamerikā, un ietekmīgākā latviešu diasporas organizācija bija Amerikas Latviešu Apvienību (ALA). Savukārt, 21. gadsimta sākumā situācija mainās un trimdas trešajā paaudzē zūd motivācija daudzskaitlīgai līdzdalībai trimdas organizācijās. Vienlaikus, līdz ar Latvijas

valsts piederīgo aktīvajiem labāk apmaksāta darba meklējumiem Rietumeiropas valstīs, 21.gadsimta sākumā pieaug Eiropas Latviešu apvienības (ELA) ietekme. Pēc aptuvenām aplēsēm Lielbritānijā 2019.g pastāvīgi uzturas ap 100 000 Latvijas valsts piederīgo.²⁴ Kā 2014.gada vasarā organizētā konferencē „Latvieši Pasaulē, Piederīgi Latvijai” atzina Lielbritānijas latviešu biedrības vadītāja Lilija Zobens- East: „Jaunā trimda pēc būtības izglāba daudzas Anglijas latviešu draudzes un saieta namus, kolektīvus no daļībnieku un finanšu izsīkuma”.²⁵ Lai arī Eiropas Latviešu apvienības daļīborganizāciju vadībā ir arī tā sauktās vecās trimdas pārstāvji – daudzviet varas pārmantošana notiek dibinot jaunas latviešu biedrības kā alternatīvas līdzšinējām. Tādejādi veidojas ļoti fragmentēta – bieži savstarpējos saimnieciskos un ideoloģiskos strīdos ierauta, polarizēta latviešu sabiedrība. Īrijā aplēsts līdz 40 000 latviešu un 2019 .gadā reģistrētas 8 dažādas Latviesu biedrības.²⁶ Ļoti būtiski starp jaunajām un vecajām diasporas organizācijām atšķiras redzējums par sadarbību ar Latviju. Jaunās diasporas organizācijas uzskata, ka latviešu kultūras un valodas uzturēšana diasporas locekļiem un jo īpaši viņu bērniem ir jāfinansē no Latvijas Republikas budžeta, kas ir pretrunā arī līdzšinējo vecās trimdas pieeju. Tas kļūst arī par jaunu principu Latvijas budžeta veidotājiem, jo līdz šim Latvijas budžets nefinansēja ārpus Latvijas reģistrētu nevalstisko organizāciju aktivitātes. Vienlaikus jau kopš 2009. gada ekonomiskās krīzes gadiem gan Latvijas, gan Diasporas sabiedrībās regulāri tiek izplatīta Latvijas Bankas aplēse, ka ārpus valsts sapelnītais un uz Latviju – radiem nosūtītais naudas apjoms ir vismaz pusmiljards eiro (kas jāvērtē pret 7-8 miljardu eiro lielu budžetu jeb aptuveni 20 miljardu lielu IKP).²⁷ Šis

²⁴Lavrinoviča, I. (2017.gada 18.marts) *Latvieši Lielbritānijā pēc breksita kā laimes spēlē* <http://www.la.lv/lielbritanija-pec-breksita-ka-laimes-spele> Izgūts no <http://www.la.lv> .

²⁵ Bogustovs, A. radījums „21.gadsimta latvietis” ieraksti laika posmā no 2013. - 2018.gadam. Latvijas Radio1 Izgūts no <https://lr1.lsm.lv/lv/lr1/raidijumi/globalais-latvietis-21-gadsimts/> . Izgūts no <https://lr1.lsm.lv/>

²⁶Ziņu portāls www.baltic-ireland.ie – latviešiem Īrijā viņu radiem, draugiem, paziņām Latvijā. Izgūts no <http://baltic-ireland.ie/#>

²⁷ Bela, B., Mieriņa, I. (2018) *Diasporas ieguldījums Latvijā un tā apzināšanas iespējas*. Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Sociālo un politisko pētījumu institūta Diasporas un migrācijas pētījumu centrs.

„ekonomiskais efekts” kļūst par nopietnu argumentu diasporas organizāciju sarunās, jo proporcionāli šajā dekādē valsts budžeta asignācijas ar Diasporas izglītību un kultūru saistītās aktivitātēs nepārsniedz miljonu eiro – tāpat Diasporas „ieguldījums pret atdevi Latvijā” tiek vērtēts 500:1.²⁸ Tomēr arī šis apstāklis kļūst tikai par vēl vienu argumentu „emocionāla aizvainojuma fonam”, kas lielā mērā ietekmē attiecības starp pēdējās desmitgadēs izceļojušajiem un Latvijas iedzīvotājiem. Daudziem diasporas locekļiem, ekonomiskās krīzes apstākļos dzimteni nācās pamest bēgot no nabadzības, bezdarba un neatmaksātiem kredītiem, kas nonākot jaunajās mītnes zemēs jo spilgti pretnostatījās „lielai algai”, sociāliem pabalstiem un „cilvēcīgai dzīvei”. Šis attiecību „Latvijas vainas”, „krīzes upuru”, „sociālās (ne)-labklājības” fons ir būtisks gan Latvijas politiķu, gan diasporas pārstāvju skatā uz Latvijas valstī jaunveidotu diasporas politiku.

Vēsturiskajā ģenēzē un salīdzinājumā ar citu valstu pieredzi diasporas politikā ļoti nozīmīgs notikums ir kopš 2013. gada 1. oktobra valsts iedibinātais Dubulpilsonības princips, kas ir relatīvi progresīvs solis no līdz šim pilsonības jautājumos ļoti konservatīvās un striktās valsts politikas. Tas deva iespēju daudziem „vecās trimdas” un „jaunās diasporas” pārstāvjiem un viņu pēctečiem vai pat ģimenes locekļiem (cittautiešiem) pretendēt uz Latvijas Republikas pilsonību, vienlaikus saglabājot savu iepriekšējo valstspiederību. Šīs likuma izmaiņas bija īpaši būtiskas laikā, kad katrs desmitais Latvijas pilsonis piedzima Apvienotajā Karalistē un birokrātisko šķēršļu dēļ Latvijas pilsoņi, jo īpaši jauktās ģimenes, bērnus izvēlējās reģistrēt mītnes zemes pilsonībā. Latvijas valsts demogrāfijas statistiku tas būtiski nemainīja, bet kopumā līdz 2019. gada 1. janvārim Dubulpilsonības statusu bija ieguvuši 29332 cilvēki.²⁹ Proti, 2019. gadā 1/5 daļa no Latvijas valstspiederīgajiem faktiski dzīvo ārpus valsts.

²⁸ Diasporas centrālās organizācijas pasaulē (2018). Izgūts no <https://www.mfa.gov.lv/tautiesiem-arzemes/latvijas-diaspora-pasaule>. Izgūts no <https://www.mfa.gov.lv>

²⁹ Pielikums nr.2.

6. LATVIJAS DIASPORAS LIKUMA TAPŠANAS GAITA UN ĪSTENOŠANA

6.1. Diasporas likuma tapšana, ieviešana un pieejamie resursi

Saskaņā ar Endrjū Dansaira likumu īstenošanas nepilnības teoriju jauna likuma tapšanā un īstenošanā būtiski nodrošināt adekvātu ieviešanas laiku un novirzīt pietiekami daudz resursu. Diasporas likums ir 8 mēnešus pirms Saeimas vēlēšanām „deklarētas idejas auglis”, proti tas tapa ļoti forsīvā veidā, kā viena idejas autora - Nacionālās apvienības deputāta (12. Saeimas Ārlietu komisijas vadītāja biedra) Riharda Kola personīgi virzīts projekts. Šī politika līdzšinējā politiskajā dienas kārtībā nebija vērojama kāda īpaša specializācija diasporas jautājumos, izņemot personīgā pieredze savulaik studiju laikā līdzdibināt Latviešu studentu apvienību Lielbritānijā. Viņa varas resurss bija deputāta pilnvaras – publiski sasaukt atbildīgo ministriju pārstāvjus un diasporas organizācijas, lai savā ziņā piespiestu iesaistīties: „šo likumu pieņemt vēl 12 Saeimas atlikušajā pusgadā”.

Sākotnējā likuma iecere, kā skaidroja tā melnraksta autors – Rihards Kols – bija deklaratīva, tā sauktā piektā Latvijas novada – „Ārpuslatvijas” atzīšana, jo skaitliski Latvijas diaspora pārsniedz Latvijas mazāk apdzīvotākā novada, kas ir Latgale, iedzīvotāju skaitu, lai sadalītu atbildību starp visām iesaistītajām valsts un pašvaldību organizācijām, kā arī dotu garantijas par tā sauktā bāzes finansējuma daļu, kas tiktu novirzīta Diasporas organizāciju uzturēšanai, kā arī kultūras un izglītības programmām. Tieši šis solījums piešķirt garantētus, regulārus resursus no ikgadējā budžeta – lika arī diasporas organizācijām strauji mainīt attieksmi no bremzējošas un nogaidošas (cerībā, ka reālā likuma pieņemšana pārcelsies un pēcvēlēšanu laiku – 2018. gada nogalē). Tāpēc, lai arī sākotnēji diasporas organizācijas darba grupu sēdēs centās bremzēt likumu – Eiropas Latviešu apvienība drīz vien mainīja attieksmi un pieteica veselu sarakstu ar iespējamiem regulējumiem, kas pēc ELA vice-priekšsēdes teiktā: „Uzlabotu

ikdienas saiknes un mazinātu birokrātiskos šķēršļus Diasporas pārstāvju attiecībās ar Latvijas valsti”. Dažas no šajā likumā ELA prasītajām, bet neatbalstītajām prasībām ļoti negatīvi pārsteidza iesaistītos Latvijas ierēdņus, un ka pētījuma autoram stāsta vairums anonīmi aptaujāto ministriju pārstāvju - būtībā „sabojāja attieksmi” no „neitrālas, izpratošas un ieinteresētas uz „negatīvu, pārsteigtu un aizvainotu”. Var teikt ka šajā mirklī likuma ieviešanai, saskaņā ar pētījuma teoriju, tik nepieciešamais ierēdniecības entuziasms, izpratne, motivētība – pārvērtās vienaldzībā un pat pretdarbībā. Analizējot caur izvēlētās teorijas prizmu - cerētais likuma efekts būtībā samazināja savu iespējamo jaudu un kvalitāti jo viens no ieviešanas pamatresursiem - „ierēdniecības atbalsts” tika zaudēts.

6.2. Uzticami pētījumi

Skatot Diasporas likumu caur Teorijas piedāvāto principu, ka „likumam jābūt balstītam uzticamos pētījumos, kuros aptverti problēmu cēloņi un darbību iespējamie efekti”³⁰, varam novērot, ka valsts iestāžu rīcībā nav nedz metodoloģijas, nedz uzticamu datu par iespējamo Diasporas izmēru, nedz likuma iespējamo finansiālo, represīvo, emocionālo vai citu ietekmi uz mērķgrupu. Tiesa, kopš 2014. gada Ārlietu ministrijas pasūtītajos – pārsvarā Latvijas Universitātes Diasporas un migrācijas pētījumu centra veiktajos kvalitatīvajos pētījumos ir sāкта nozīmīga tradīcija – caur padziļinātām intervijām, lauka pētījumiem Diasporas mītnes zemēs un interneta aptaujām censties izprast Diasporas slāņus, grupējumus, statusu atšķirības un prognozēt to rīcības, attieksmes un prasības pret Latviju. Tomēr, ņemot vērā, ka šādi pētījumi notiek pārsvarā vien caur diasporas organizācijās aktīvu (sasniedzamu) cilvēku aptaujām, savukārt, pašas diasporas organizācijas nepārstāv vairāk par 1/10 daļu

³⁰ Hogwood B.W., Gunn L.A. (1984). Policy Analysis For The Real World. New York: Oxford University Press. 197.lpp.

no aplēstās Diasporas izmēra – var teikt, ka Latvijā un ārvalstīs nav neviena Diasporu īsti reprezentējoša organizācija.

Kontekstā ar jaunveidoto Diasporas politiku valstī statistikas datu analīze ir būtiska, bet neuzticama, jo gan valsts reģistru turētājs – Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PLMP), gan pašas diasporas organizācijas un vairāki pētnieki atzīst, ka dati ir nepilnīgi, pirmkārt, Latvijas samērā liberālās pieejas dēļ – pat ja pilsonis pārceļoties uz dzīvi ārpus valsts likumā noteiktajā termiņā, kas ir 3 mēneši, nepaziņo Valsts reģistram savu jauno adresi ārvalstīs, nekādas soda sankcijas neseko. Arī no valsts puses, citu valsts un ārvalstu reģistru datu salīdzināšana nenotiek. Piemēram, ja pilsonis darbaspējas vecumā jau gadiem nav maksājis nodokļus, piedalījies vēlēšanās (Latvijā pastāv vēlētāju saraksti), nav fiksēti administratīvi pārkāpumi vai netiek lietoti valsts apmaksāti pakalpojumi (medicīna, sociālās programmas, izglītība) PLMP vai citi reģistri to savstarpēji neanalizē. Politiski Centrālā statistikas pārvalde vai ministriju analītiskie departamenti nav saņēmuši šādu uzdevumu, jo pastāv bažas, ka patiesie ilglaicīgas vai sezonālas emigrācijas apmēri (īpaši darbaspējīgo vidū) ir vēl lielāki kā aplēsts – tādejādi tas var kļūt par sāpīgu pārmetumu līdz šim valdošajai elitei. Politiskajā elitē pastāv arī merkantils mērķis – oficiālajos skaitļos uzturēt mākslīgi lielāku iedzīvotāju skaitu (lasi – daļītāju) – Eiropas Komisijas statistikai, jo relatīvi straujas Iekšzemes Kopprodukta (IKP) izaugsmes apstākļos (pēdējā desmitgadē) vēl aizvien Latvijas politiskā elite Briselē cenšas argumentēt, ka Latvijai kā nabadzīgākajai no ES dalībvalstīm pienākas prāvi Kohēzijas fonda maksājumi, tādejādi šķietami lielākais iedzīvotāju skaits pret reālo IKP padara Latviju statistiski nabadzīgāku.

Tomēr, iespējams, vēl nozīmīgāka interese ir pašas Diasporas locekļiem – dzīvot it kā divās realitātēs – pelnīt un maksāt nodokļus savā mītnes zemē, bet vairākus sociālos un ekonomiskos labumus izmantot arī Latvijā. Piemēram, medicīniskie pakalpojumi, nekustamā īpašuma nodokļu atlaides, iespēja ārvalstīs lietot Latvijā reģistrētu transportlīdzekli un autovadītāja tiesības, valodas vai

izglītības prasmju sertifikātu pagarināšana (vienkāršāka Latvijā) un daudzi citi iemesli – bieži nemotivē diasporas locekļus paziņot savu statusu valstij.

Pēc aptuvenām aplēsēm tikai 11% no diasporas pārstāvjiem kaut fragmentēti līdzdarbojas Latviešu kultūras biedrībās ārvalstīs. Toties 26% atturas no fiziskas līdzdalības Diasporas aktivitātēs, toties līdzdarbojas Sociālo tīklu grupās un patērē Diasporas medijus. Latvijas vēlēšanās no ārzemēs reģistrētajiem vēlētājiem piedalās tikai (vidēji) 12%.³¹ Tādēļ var teikt, ka lai cik „spēcīgas” un aktīvas būtu Diasporas organizācijas – tās nepārstāv pat ne trešdaļu no Latvijas Valsts piederīgajiem, jeb no valsts jaunpasludinātās Diasporas politikas viedokļa – nevar nodrošināt Latvijas valsts saikni ar vairumu valstspiederīgajiem ārvalstīs. Citu tautību izceļotāji no Latvijas tādas neveido un nepiedalās „Latviešu biedrībās”.

Lai parādītu, cik pretrunīgi ir valsts iestādēs pieejamie dati par Diasporas lielumu, darba autors izveidojis tabulu, kurā apkopojis dažādām iestādēm pieejamos datus:

1.1 tabula
Latvijas valsts iestāžu publiski pieejamie dati par Diasporas lielumu.

<i>PMLP Valsts reģistra dati Latvijas Valstspiederīgo skaits Ārvalstīs (uz 2019.01.01) (iegūts pēc darba autora pieprasījuma no PMLP)</i>	192 628 (Latvijas pilsoņi, nepilsoņi un Latvijas bēgļa vai alternatīvā statusa īpašnieki).
<i>LR Ārlietu ministrijas aplēse. (2015.g 15. janvāra publikācija) Izgūts no: https://www.mfa.gov.lv/tautiesiem-arzemes/latvijas-diaspora-pasaule</i>	<i>Ārpus Latvijas dažādās mītnes zemēs pasaulē dzīvo, mācās un strādā vairāk nekā 370 000 Latvijas diasporas pārstāvju.</i>
<i>LR Centrālā statistikas Pārvalde. Izgūts no https://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/iedz/iedz_migr/?tablelist=true</i>	<i>Kopš 1990.gada migrācijas rezultātā Latvijā ir samazinājies iedzīvotāju skaits gandrīz par pusmiljonu 457 000. Starptautiskās ilgtermiņa migrācijas</i>

³¹ Mieriņa, I. (2016) *Atgriešanās Latvijā: remigrantu aptaujas rezultāti*. Rīga: Latvijas Universitātes Diasporas un migrācijas centra pētījums.

	rezultātā iedzīvotāju skaits 2010.–2017. gadā samazinājās par 121,2 tūkstošiem.
Latvijas Sabiedrisko mediju portāls. (2017). Izgūts no https://www.lsm.lv/teta-projekts/dati/pec-neatkaribas-atjaunosanas-latviju-pametusi-600-tukstosi-iedzivotaju	Kopš 1991.gada no Latvijas ir aizbraukuši 600 000 iedzīvotāju, liecina Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) dati. 1991.gadā Latvijā bija reģistrēti vairāk nekā 2,65 miljoni iedzīvotāju, savukārt pēc 26 gadiem – 2017.gadā – to bija vairs tikai 1,95 miljoni.
Pasaules Brīvo Latviešu apvienība	Datus neuzrāda
Eiropas Latviešu apvienība	Datus neuzrāda

No likuma ieviešanas perspektīvas- likuma izveidē līdzdarbojās tikai divas Diasporas grupas – PBLA un ELA, taču vietnē www.latvieši.com izveidotajā reģistrā saskaitāmas 405 dažādu nozaru, darbības rakstura un formālā statusa organizācijas vai grupas, kuras sevi pēdējā desmitgadē pašdeklarējušās kā Latvijas diasporas organizācijas. Likuma, kurš deklarēja pat jaunas Latvijas Diasporas politikas ieviešanu - izveides gaitā visaptverošs pētījums vai formāla aptauja likuma subjektu vidū netika veikta. Tiesa ELA un PBLA kā arī ALA regulāri informēja savu biedru aktīvu par likuma izveidi.

6.3.Latvijas ierēdniecības attieksme pret Diasporas likumu

Skatot situāciju caur teorijas uzstādījumu, ka „nepieciešamajiem resursiem ir jābūt pieejamiem”³², var teikt, ka vairākos Diasporas likuma izveides un ieviešanas posmos atbildīgās valsts iestādes sabotē vai pat pretdarbojas likuma resursu pieejamībai. Piemēram, Finanšu ministrijas Nodokļu politikas departamenta vadītāja Astra Kaļāne regulāri aicināta aprēķināt iespējamo fiskālo ietekmi uz valsts budžetu, ja valstī tiktu radīts princips, ka ārvalstīs pelnīta pensija

³² Hogwood B.W., Gunn L.A. (1984). Policy Analysis For The Real World. New York: Oxford University Press. 197.lpp.

tiktu aplikta ar tās valsts neapliekamā minimuma sliekšni (mazāks sliekšnis, tātad lielāka pensija), vairākkārt atteikusi izdarīt šādus aprēķinus. Savukārt, Latvijas pašvaldību savienība apzināti bloķē būtisku Diasporas likuma inovāciju - dubultās adreses (ārzemēs) principa ieviešanu, turoties pie ierēdniecībā visos pētījuma autora pētītajos ieviešanas līmeņos „pastāvošā viedokļa” – ka „Diasporas likums iedibina pārāk daudz privilēģiju šaurai grupai un rada nevienlīdzības principu pret Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem”. Tādejādi var secināt ka likuma radītās rīcībpolitikas realizācija būs lēnīga, negribīga un nekvalitatīva.

6.4.Latvijas Diasporas likuma ieviešanas šķēršļi

Tā kā pētījuma izvēlēta teorija prasa apjaust arī darbības (šajā gadījumā likuma radītās jaunās politikas ieviešanas) cēloņus un darbības iespējamus efektus, pētījuma autors piedāvā ar pētnieciskās žurnālistikas jeb anonimizētām sarunām ar Latvijas ierēdniecību - izpētīt katru no Diasporas likumā ieviešamajiem 12 rīcībpolitikas tālākajiem soļiem un izanalizēt to radīšanas kontekstu un iespējamus efektus. 12 rīcībpolitikas tālājie soļi ir sekojoši:

1.Veicināt ar diasporu saistītu norišu atspoguļošanu sabiedriskajā pasūtījumā un sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmu un pakalpojumu pieejamību diasporai:

<i>Diasporas likumā definētā atbildīgā institūcija</i>	<i>Latvijas likuma vai cita regulējuma izmaiņas</i>
<i>Kultūras ministrija. Nacionālā Elektronisko Plašsaziņas Līdzekļu Padome (NEPLP)</i>	<i>Likums: grozījumi „Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā” Kavēšanās: Nolemts ka papildus līdzšinējai budžeta sadaļai – Diasporas preses līdzfinansēšanā no 23 000 eiro uz 38 000 eiro tiks palielināts finansējums. Tomēr tas netika pieprasīts jau 2019. gadā kā plānots un tiks ieviests no 2020. gadā.</i>

Latvijas valsts budžets jau kopš 2012. gada 11. novembra ir finansējis īpašu – diasporai domātu Latvijas Radio iknedēļas raidījumu „21gadsimta latvietis”, kas pieejams ēterā un ierakstā visās pasaules latviešu komūnu mājas lapās. Sabiedrības integrācijas fonds (SIF) un NEPLP, kā arī Kultūras un Ārlietu ministrijas neregulāri finansiāli atbalstījušas – diasporas izdevumu, raidījumu un internetmediju satura veidošanu, kā arī Latvijas privāto un sabiedrisko mediju stāstu sērijas par diasporas personībām un spilgtākajiem kultūras notikumiem. Samērā ilgs laiks ar Autortiesību principa interpretēšanu un tehniski jauna internetkanāla *VISIEMTV.LV* programmēšanu pagāja, līdz 2017. gadā Latvijas Televīzija savā mājas lapā sāka piedāvāt visā pasaulē tiešsaistē pieejamu saturu, kas īpaši programmēts diasporai. Paralēli viens no ietekmīgākajiem un lielākajiem Diasporas medijiem – interneta vietne www.latviesi.com izveidojusi Diasporas mediju nākotnes stratēģiju.

2020. gada budžetā Kultūras ministrija ieplānojusi subsīdiju, kas ļautu izveidot papildus TV un/vai raidījumu ciklu – pārraidīšanai Diasporā un Latvijā. Tomēr, kā skaidro par Diasporas medijiem atbildīgā NEPLP locekle Gunta Līdaka (atkāpusies no amata 12.04.2019), nākotnē iecerēts pieprasīt, lai Nacionālajā Radio un TV diasporas tematika tiktu atspoguļota biežāk un, iespējams, arī paši diasporas locekļi tiktu mudināti kļūt par nacionālās preses līdzautoriem.

2. Diasporas locekļiem iespēju papildus dzīvesvietas adresei ārvalstīs norādīt arī vienu adresi Latvijā:

<i>Diasporas likumā definētā atbildīgā institūcija</i>	<i>Latvijas likuma vai cita regulējuma izmaiņas</i>
<i>Iekšlietu ministrija (IeM) un tās pakļautībā esošā Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (PMLP)</i>	<i>Nepieciešamās izmaiņas: „Likums par Dzīves vietas deklarēšanu”. Likuma izmaiņas PMLP ir sagatavojis, bet tas nav guvis virzību valdībā, tātad nav izsniegts arī</i>

	<p><i>izskatīšanai Saeimā – noteiktajā termiņā (līdz 2019. gada 28. februārim).</i></p> <p><i>Kavējums: Likumu izmaiņas virza Tieslietu ministrija. Paredzēts, ka MK tos varētu apspriest un apstiprināt 2019. gada otrajā pusē. Lielo pilsētu asociācija un Latvijas Pašvaldību savienība (LPS) šīs izmaiņas daļēji saista (un bloķē likuma izmaiņas) ar topošo Administratīvi teritoriālo reformu (to paredzēts pieņemt līdz 2020.gada vidum/nogalei).</i></p>
--	--

Šis regulējums pēc būtības ir ļoti svarīgs ne tikai Diasporai, bet pirmkārt jau Latvijas valsts reģistram un statistikai. Kopš personu Brīvas kustības principa piemērošanas daudzi Latvijas piederīgie pārceļoties uz dzīvi un darbu ārvalstīs ne tikai nav paziņojuši savu oficiālo adresi ārvalstīs oficiālai korespondencei ar valsti, bet arī apzināti (dēļ pieejamības Veselības sistēmai Latvijā, nekustamā īpašuma nodokļu atlaidēm un daudzām citām dzīves ērtībām) apzināti neziņoja par savu faktisko dzīvi, peļņu, nodokļu nomaksu un citām realitātēm citas valsts sistēmā. Tādejādi vairākās jomās būtībā diasporas locekļi varēja baudīt dārgus sociālos un veselības pakalpojumus par tiem nemaksājot. Jau iepriekš (2016. gadā) „Likums par dzīves vietas deklarēšanu” tika grozīts pēc diasporas organizāciju lūguma pagarināt termiņu pilsoņa pienākuma izpildei (no mēneša līdz trim mēnešiem) pēc oficiālas dzīvesvietas pieraksta ārzemēs paziņot to Latvijas pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei (PMLP). Lielākā daļa Diasporas to turpina nepildīt – tādejādi padarot arī neuzticamus jebkādos PMLP datus par pilsoņu reģistru. Dzīvē apstiprinājušies vairāki gadījumi kad paši diasporas locekļi, piemēram, nevar baudīt Repatriācijas likumā noteikto „pārceļšanās naudu”, biznesa uzsākšanas subsīdiju no Vides un Reģionālās Attīstības

ministrijas un līdzīgus Latvijas atbalsta pasākumus, jo nevar pierādīt, ka līdz šim dzīvojuši ārpus valsts.

Latvijas Pašvaldību savienības padomniece Sanita Šķiltere, skaidro, ka dubultās adreses princips, kas dod priekšrocības reģistrēties bērnudārza vai skolas rindā vēl pirms remigrācijas uz Latviju rada „īpašas privilēģijas statusu” diasporas locekļiem pret iekšējās migrācijas subjektiem. Proti, piemēram, no Daugavpils pārceļoties uz Madonu ģimene nevar „iestāties Madonas bērnudārza rindā” argumentē Sanita Šķiltere. Latvijas Pašvaldību savienība principiāli iebilst Dubultās adreses principam arī tādēļ, ka kopš 2020. gada katra pilsoņa iespējas saziņai ar Latvijas valsts un pašvaldību iestādēm ir lietot deklarētu elektronisko adresi, kas pēc būtības uzskatāma par otro adresi, turklāt daudz pārskatāmāka nākotnē varētu sakārtot PMLP uzturēto iedzīvotāju reģistru. Tieslietu ministrija no savas puses šobrīd izstrādā izmaiņas likumā par dzīves vietas reģistru.

Turpmāk piemērojot Dubultās adreses principu, Diasporas locekļu liels ieguvums nākotnē būtu ne vien atvieglota saziņa ar valsti, bet arī daudz vieglāka pieteikšanās sociālo pakalpojumu sistēmā, izglītības iestādēs (gan bērnudārzos, gan skolās, koledžās un pieeja augstskolu budžeta vietām, kas pieejamas tikai rezidentiem). Likumā netiek regulēts, bet nākotnē (spriežot pēc politiskām debatēm), iespējams, piemērojama būtu arī nekustamā īpašuma atlaide vienīgajam īpašumam, kas būtiski samazinātu, piemēram, pašvaldību ienākumus no nekustamā īpašuma – tādēļ pret Dubultās adreses ārzemēs un Latvijā principu iebilst Latvijas Pašvaldību savienība, Lielo pilsētu asociācijas un daudzas pašvaldības. PMLP juristi arī atdzīst, ka Diasporas likuma provocētais papildinājums Iedzīvotāju reģistrā pēc būtības nerisinās reģistra sakārtošanu, jo arī turpmāk diasporas pārstāvis reģistrēs savu adresi divās valstīs - tikai personīgas motivācijas (sociālo labumu vai izglītības) vadīts, nevis dēļ iespējamām soda sankcijām, jo diasporas pārstāvis arī turpmāk faktiski varēs dzīvot vienā, bet baudīt arī otras valsts (Latvijas) sociālos un citus labumus.

No pašas diasporas viedokļa vēlme pēc otrās adreses reģistrā dzima, kad 2016. gadā likumdevējs centās sakārtot Latvijas pilsoņu vēlmi izvairīties no augstā ceļu un vieglās automašīnas reģistrācijas nodokļa – noteica, nopietnus ierobežojumus Latvijas iedzīvotājiem ilgāk kā pāris dienas pārvietoties ar citā valstī reģistrētu transporta līdzekli. Diasporas organizācijas šādu likumu uzskatīja par diskriminējošu, jo būtībā likuma norma pieprasīja maksāt augstu ceļu lietošanas tarifu, ja, piemēram, vasaras brīvdienas Latvijā diasporas pārstāvis pavadītu pārvietojoties ar savu citā valstī reģistrētu auto. Dubultās adreses princips Latvijas iedzīvotāju reģistrā ļautu nākotnē izvairīties no līdzīgiem kāzusiem. Tiesa jau šobrīd, kad valsts un pašvaldības gatavas ar īpašām dotācijām līdzfinansēt remigrācijas loģistiku, daudzi potenciālie remigranti saskaras ar nepatīkamu realitāti, kad finansējums tiek liegts, jo iedzīvotāji aizbraucot uz dzīvi ārpus Latvijas nebija PMLP reģistrā deklarējuši savu pastāvīgo līdzšinējo dzīves vietu ārzemēs. Viens no politiskajiem argumentiem – pat, lai bloķētu šīs likuma normas iedzīvināšanu, - tiek saistīts arī ar daudzu pašvaldību nīsto Latvijas valdības ierosināto Pašvaldību teritoriālo reformu. Pašvaldības motivē, ka nākotnē- ar paredzētajām nekustamā īpašuma atlaidēm – diaspora pat nedzīvojot Latvijā saņems nepelnītas nekustamā īpašuma atlaides uz pašvaldību budžetu negūto ienākuma rēķina, kas pēc būtības neatbilst vienlīdzības principam ar Latvijas nodokļu rezidentiem.

3. Ikvienam diasporas loceklim iespēju veikt brīvprātīgas iemaksas, lai iegūtu tiesības saņemt veselības aprūpes pakalpojumus valsts obligātās veselības apdrošināšanas ietvaros:

<i>Diasporas likumā definētā atbildīgā institūcija</i>	<i>Latvijas likuma vai cita regulējuma izmaiņas</i>
<i>Veselības ministrija (VM) un Nacionālais veselības dienests (NVD)</i>	<i>Nepieciešamās izmaiņas: „Likums par Veselības aprūpes finansēšanu” (līdz 2019 .gada28. februārim.).</i>

	<p><i>Kavējums: Tā kā LR Ministru kabinets 2019. gada 14. mijā nolēma līdz 2021. gadam atlikt tā dēvēto Veselības aprūpes finansēšanas reformu - nolemts, ka likuma izmaiņas nav nepieciešamas, jo jau šobrīd katrs pilsonis var veikt brīvprātīgas iemaksas.</i></p>
--	---

Tā kā Diasporas likums tapa laikā, kad Latvijā tika veidota tā sauktā „divu grozu” veselības finansēšanas sistēma – Diasporas likuma normas paredzēja būtiski sašaurināt līdz šim diasporas plaši izmantotās iespējas – pat nemaksājot nodokļus Latvijā pretendēt uz pilnu pieeju valsts apmaksātajiem veselības pakalpojumiem Latvijā. Sākotnējā Veselības finansēšanas un Diasporas likuma norma deklarēja iespēju uz brīvprātīgas iemaksas pamata gūt pieeju pilnam pakalpojumu klāstam Latvijā. Tādejādi katra, pat nodokļu nerezidenta iespējas saņemt tikai neatliekamās medicīnas pakalpojumus (no pirmā, „pamatgroza”) vai arī kontrolēt brīvprātīgo līdzdalības maksājumu, tiktu pārvaldītas caur valsts veselības sistēmu. Tomēr pēc Diasporas likuma pieņemšanas un mainoties Latvijas valdības politikai (pēc 2018. gada vēlēšanām) būtībā diasporas locekļu iespējas baudīt valsts veselības aizsardzības „bezmaksas pieeju” turpināsies, jo Latvijas valsts atteicās no „divu grozu” sistēmas un jebkādas kontroles par to, vai pakalpojuma saņēmējs ir Latvijas vai citas valsts nodokļu rezidents. Ja vien pilsonim vai iedzīvotājam ir Latvijas Republikas izsniegts personas kods – tas var saņemt visus pakalpojumus. Latvijas Veselības ministrija skaidro, ka diaspora caur sociālām kampaņām tiks mudināta izmantot veselības pakalpojumus Latvijā, bet apmaksāt tos no citā ES dalībvalstī (savā mītnes un nodokļu nomaksas vietā) nokārtotiem veselības apdrošināšanas maksājumiem. Būtiski minēt, ka Latvijas valsts šobrīd 24 reizes³³ vairāk maksā par savu valstspiederīgo ārstēšanos citās

³³ Skat. pielikums 3

ES dalībvalstīs nekā atgūst no diasporas ārsta vizītēm Latvijā, kuras varētu apmaksāt citu valstu apdrošināšanas sistēma.

Zinot, cik birokrātiski sarežģīta ir šī sistēma, kuru teorētiski arī līdz šim varēja lietot diasporas pārstāvji – arī paši veselības ministrijas ierēdņi atdzīst, ka neredz pamatu šādai „diasporas pacientu apzinātai rīcībai”, jo pakalpojums Latvijā netiks liegts, ja nauda nesekos no citas ES dalībvalsts budžeta. Turklāt arī no vispārējās Latvijas un diasporas iedzīvotāju vienlīdzības principa pieejas – var apgalvot, ka Latvijas valsts piemēro nevienlīdzīgu attieksmi pret ES dalībvalstīs un ārpus tām dzīvojošiem Diasporas piederīgajiem, jo šādi starpvalstu veselības pakalpojumu norēķini ir būtiski sarežģītāki starp valstīm, kuras nav ES dalībvalstis, – tādejādi it kā vienlīdzības vārdā - pati diaspora tiek dalīta pēc nekonsekventiem principiem. Būtībā jau tagad var teikt, ka šī likuma norma kļuvusi par deklaratīvu izaicinājumu, kuram nav vajadzīgs regulējums. Nacionālā veselības dienesta un Veselības ministrijas pārstāvji atzīst, ka nevar veikt jebkādu kontroli vai pat tikai informatīvu mudinājumu, tādēļ tuvākajā laikā netiks virzīti nekādi MK noteikumi, lai regulētu šo principu. Lieki piebilst, ka tieši nepietiekamais valsts budžeta finansējums Veselības aizsardzībai Latvijā pēdējās desmitgadēs radījis hronisko slimību strauju pieaugumu, vienlīdzīgas pieejamības problēmas un ir viena no lielākajām valsts budžeta izmaksu pozīcijām - 12,1% no budžeta³⁴. Tādejādi atstājot diasporas locekļiem (nodokļu nerezidentiem Latvijā) pilnu bezmaksas pieeju veselības pakalpojumiem, būtībā tiek diskriminēti Latvijas nodokļu maksātāji.

4. Priekšnoteikumus, ar kādiem un kārtību, kādā balsstiesīgie Latvijas pilsoņi var piedalīties Saeimas, Eiropas Parlamenta un pašvaldību vēlēšanās, tautas nobalsošanā un likumu ierosināšanā, balsojot pa pastu:

<i>Diasporas likumā definētā atbildīgā institūcija</i>	<i>Latvijas likuma vai cita regulējuma izmaiņas</i>
--	---

³⁴ Likums par budžetu 2019.gadam (03.04.2019.). Izgūts no <https://likumi.lv/ta/id/306232-par-valsts-budzetu-2019-gadam>. Izgūts no <https://likumi.lv>.

<p><i>Centrālā vēlēšanu komisija (CVK)</i></p>	<p><i>Nepieciešamas izmaiņas: grozījumi Republikas pilsētu domju un Novadu domju vēlēšanu likumā. Tā kā Saeimas un Eiropas Parlamenta vēlēšanu likumos izmaiņas nesen veiktas, Diasporas likuma ietekme šajās vēlēšanās nav plānota (līdz 2019. gada 28. februārim.).</i></p> <p><i>Kavējums: Tieslietu ministrijas darba grupa atsāks darbu pie grozījumiem pēc Eiropas Parlamenta vēlēšanām (25.05.2019). Tomēr paredzētās izmaiņas MK varētu apspriest 2019. gada rudenī, jo Saeimai jāpieņem līdz 2020. gada beigām, lai izpildot valdības deklarācijas solīto – pēc Administratīvi teritoriālās reformas plāna – tas stātos spēkā 2021.gadā, līdz ar nākamajām pašvaldību vēlēšanām.</i></p>
--	---

Šī Diasporas likumā ierakstītā norma būtībā attiecas uz iespēju diasporas vēlētājiem, pat dzīvojot ārpus savas pašvaldības, tomēr piedalīties arī Latvijas pašvaldību vēlēšanās, kas iepriekš bija liegts. Vēl aizvien spēkā ir princips, ka balsot drīkst tikai pilsoņi, kuri vismaz 3 mēnešus pirms vēlēšanām deklarējušies konkrētajā pašvaldībā, un līdz vēlēšanu norises beigām konkrētai vēlēšanu komisijai jānosūta paša izdrukāta un aizpildīta vēstule. Konkrētā pašvaldībā drīkst piedalīties vēlēšanās arī, ja pilsonim tās teritorijā pieder īpašums. Iepriekš diasporas organizācijas vēlējās ieviest principu, ka diasporas locekļu deklarētā – otrā adrese Latvijā - tiks ņemta vērā arī attiecinot diasporas locekļa balsojuma izvēli Saeimas vēlēšanu reģionālajos sarakstos. Līdz šim Saeimas vēlēšanās visu vēlētāju izvēle attiecināta tikai uz Rīgas vēlēšanu apgabalu – rezultātus matemātiski pieskaitot galvaspilsētas iedzīvotāju balsojumam – neņemot vērā vēlētāja deklarēto adresi Latvijā. Būtiski, ka pēdējās desmitgadēs no ārvalstīs

dzīvojošajiem Latvijas pilsoņiem vidēji tikai 12-15% ieradās uz vēlēšanām balsstiesīgajiem, pat neskatoties uz straujo diasporas pieaugumu, kas relatīvi ļauj apgalvot, ka izceļojot no valsts politiskās līdzdalības vēlme jeb pilsoniskā saite ar Latviju līdz šim bijusi vāja.

Jāpiemetina, ka pretēji daudzu citu pasaules valstu pieredzei, Latvijas valsts izvēlējusies uzturēt organizatoriski dārgu un sarežģītu diasporas politiskās līdzdalības formu – organizēt Latvijas parlamenta vēlēšanas nu jau 45 citās valstīs pasaulē (13.Saeimas vēlēšanās 2018. gada 6. oktobrī ārpus Latvijas darbojās 121 vēlēšanu iecirknis 45 valstīs).³⁵ Pirmo reizi arī 2019. gada Eiropas Parlamenta vēlēšanās CVK organizēs 44 vēlēšanu iecirkņus 38 pasaules valstīs, tiesa paralēli gan Saeimas, gan Eiropas Parlamenta vēlēšanas var piedalīties arī pa pastu. Jaunākie CVK dati par ārpus valsts vēlēšanu interesu piedalīties balsošanā pa pastu, liecina ka interese ir trīskāršojusies.³⁶ Tādejādi var teikt, ka Pašvaldību vēlēšanās ieviešot Pasta balsojuma iespējas valsts netērēs lieku resursu, bet maksimāli centīsies nodrošināt politiskās saites lielai daļai iedzīvotāju, kuri līdz šim bijuši vēlēšanu sarakstos (pēc deklarētās dzīves vietas), bet reāli visdrīzāk bijuši ārpus valsts.

Rēķinot pēc aplēstā Latvijas vēlēšanu skaita ārzemēs – lielas vēlēšanu aktivitātes gadījumā Diasporas ietekme varētu tikt rēķināta pat uz 5 līdz 6 no 100 Saeimas deputātu vietām. Tādēļ balsošanas iespēja pa pastu arī Saeimas vēlēšanās tiktu uzskatīta kā īpaši svarīga tiem Latvijas balsstiesīgajiem, kuri dzīvo tālu no ārvalstīs organizētajiem iecirkņiem. Līdzšinējā desmitgadē diasporas organizācijas cerēja, ka Latvija drīzumā sekos Igaunijas piemēram un izvēlēsies Elektronisko balsošanas sistēmu, taču gan CVK, gan oficiālā Informācijas tehnoloģiju drošības incidentu novēršanas institūcija (CERT.lv) iespējamo datu drošības incidentu dēļ noraidīja šādu valsts „modernizāciju”. Diasporas

³⁵ Centrālā vēlēšanu komisija (2018.). Saeimas vēlēšanu rezultāti 2018. Izgūts no: https://www.cvk.lv/upload_file/2018/13%20Saeimas%20velesanu%20rezultati%20A4%20ML.pdf . Izgūts no: <https://www.cvk.lv> .

³⁶ Turpat

organizācijas pieprasīja atvieglot politiskās līdzdalības iespējas – ieviešot vienkāršotāku sistēmu balsošanu pa pastu, jo līdzšinējā sistēma nozīmēja Latvijas pilsoņa pases sūtīšanu uz vēlēšanu iecirkni, kas ir ne tikai dārgs, bet tāpēc arī ļoti nepopulārs līdzdalības veids. Drīzumā gaidāmās izmaiņas – ieviešot tiešsaistes vēlētāju reģistru Latvijā – patiesībā bija tieši diasporas pārstāvju ierosināta modernizācija, kas nākotnē risinās ne vien Latvijas, bet arī diasporas aktīvāku līdzdalību visu līmeņu vēlēšanās. Neformālās sarunās ar pētījuma autoru, gan Centrālās vēlēšanu komisijas locekļi, gan Tieslietu ministrijas ierēdņi un Latvijas Ārlietu ministrijas Konsulārā departamenta pārstāvji (kuri lielā mērā līdz šim praktiski organizēja Latvijas vēlēšanas ārvalstīs) tomēr apšaubīja vai „atvieglota vēlēšanu pa pastu” līdzdalība ir droša un godīga vēlēšanu forma. Vispirms jāuzsver, ka Tieslietu ministrijas sagatavotajās likuma izmaiņās, lai neradītu lieku privilēģiju ārzemēs esošajiem vēlētājiem, būtībā jebkurš konkrētās pašvaldības vēlētājs varēs piedalīties vēlēšanās pa pastu: „Iedomājieties kāds mazos novados ar lielu „no vietvaras sociāli atkarīgo” iedzīvotāju skaitu, kādam kandidātam būs vilinājums visiem veco ļaužu pensionātos un vientuļās viensētās dzīvojošiem iedzīvotājiem „palīdzēt izdrukāt un nogādāt līdz pastam vēlētāja parakstīto aploksnīti?” sašutumu neslēpj kāda valsts pārvaldes juriste. Savukārt, kāda augsta amatpersona, kas strādā Centrālajā vēlēšanu komisijā, neslēpj, ka vēlēšanu process nav tikai „iemest aploksnī urnā vai pastkastītē”, bet gan saprātīgas un informētas izvēles izdarīšana, spējot analizēt valsts vajadzību realitāti un salīdzināt to ar kandidātu solījumiem. Līdzšinējās Diasporas izdarītas izvēles atšķirības no Latvijas vēlētāju lēmuma tomēr liecina, cik viegli ietekmējams un emocionāli nestabils ir ārpuslatvijas vēlētājs”.

5. Nodrošināt diasporas locekļu bērnu uzņemšanu vispārējās un profesionālās izglītības iestādēs pirms remigrācijas:

<i>Diasporas likumā definētā atbildīgā institūcija</i>	<i>Latvijas likuma vai cita regulējuma izmaiņas</i>
--	---

<p><i>Izglītības ministrija (IZM), Valsts izglītības satura centrs (VISC), Valsts izglītības attīstības aģentūra (VIAA).</i></p>	<p><i>Nepieciešamās izmaiņas: „Likums par Iedzīvotāju dzīves vietas deklarēšanu” (līdz 2019. gada 28. februārim.)</i></p> <p><i>Kavējums: Tieslietu ministrijas darba grupa atsāks darbu pie grozījumiem pēc Eiropas Parlamenta vēlēšanām (25.05.2019). Tomēr paredzētās izmaiņas MK varētu apspriest 2019. gada rudenī. Saeimai jāpieņem līdz 2020. gada beigām, lai izpildot valdības deklarācijas solīto – pēc Administratīvi teritoriālās reformas plāna – tas stātos spēkā 2021.gadā, līdz ar nākamajām pašvaldību vēlēšanām.</i></p>
--	--

Šo principu garantēs Likums par Iedzīvotāju dzīves vietas deklarēšanu, kurš paredzēts Iedzīvotāju valsts reģistrā, kuru uztur PMLP - ieviest papildus adreses Latvijā sadaļu.

No PMLP viedokļa – daudziem iedzīvotājiem šī būs papildus motivācija beidzot sakārtot savas attiecības ar Valsts reģistru. Tomēr pret šādu principu iestājas Latvijas Pašvaldību savienība (LPS), kas uzskata, ka radīt un uzturēt lieku sadaļu Valsts reģistrā, turklāt attiecināt to ekskluzīvi tikai pret Latvijas nerezidentiem, ir pārāk dārgi un rada nevajadzīgi „ekskluzīvu statusu diasporai”. LPS padomniece Sanita Šķiltere uzsver: “sanāk, ka Daugavpils iedzīvotājs, kurš plāno nākotnē dzīvot, piemēram, Rīgā (iekšējā migrācija), būs spiests stāvēt no visgarākā gala bērnudārzu rindā, bet ģimene no Īrijas (ārējā migrācija) varēs laikus iestāties un aizstāvēt to pirms remigrācijas uz Latviju.” Pašvaldību savienība uzstāj, ka Otrās adreses princips jāattiecina uz e-adresi, kas no 2020. gada Latvijā būs obligāta visu Juridisko personu saziņā ar valsti, bet privātpersonas varēs lietot to pēc izvēles. “Ja dzīves vietas deklarēšanās principos tik un tā valda haoss, tad labāk, lai valsts vienkārši pierod, ka tās pilsoņi dzīvo jebkur – ārzemēs vai Latvijā, bet reģistrēties vienlaikus caur e-adresi var jebkurā

pašvaldības vai valsts mācību iestādē,” uzsver Sanita Šķiltere. Jāuzsver, ka sākotnēji diasporas locekļi dubultās adreses – Latvijā principu aicināja piemērot arī uz „Jūrmalas iedzīvotāju bezmaksas caurlaidi” iebraukšanai kūrortpilsētā, iespējamo nekustamā īpašuma nodokļu atlaidi „vienīgajam mājoklim kur ģimene dzīvo”, ja tāds (spriežot pēc diskusijām politikā) tiktu ieviests tuvākajos gados un citiem statusa labumiem. Tomēr Diasporas likumā šī norma sašaurināta un attiecināma tikai uz pirms remigrācijas reģistrēšanos mācību iestādē.

6. Vienkāršot kārtību, kādā diasporas locekļu ārvalstīs iegūtā izglītība, akadēmiskie grādi un profesionālā kvalifikācija, arī reglamentētajās profesijās, tiek pielīdzināta un atzīta, tādējādi dodot iespēju strādāt konkrētā nozarē vai augstākās izglītības iestādēs Latvijā:

<i>Diasporas likumā definētā atbildīgā institūcija</i>	<i>Latvijas likuma vai cita regulējuma izmaiņas</i>
<i>Izglītības ministrija (IZM), Akadēmiskās informācijas centrs (AIC).</i>	<p><i>Nepieciešamās izmaiņas: IZM gatavo ziņojumu premjeram, ka šādas prasības Diasporas likumam izpilde nav iespējama. Un aicinās „atvērt” nule pieņemto Diasporas likumu, lai svītrotu augstākminēto pantu.</i></p> <p><i>Kavējums: IZM pārstāvji jau pēc likuma pieņemšanas, tiekoties ar Diasporas organizācijām, izskaidrojuši savu nostāju un sapratuši, ka arī Diasporas pārstāvji neuzstās uz šo kā nepildītu likuma prasību.</i></p>

Akadēmiskās informācijas centra (AIC) eksperts, kurš vēlējas palikt anonīms, uzsver, ka neredz iespēju mainīt regulējumu vai procedūru – lai paātrinātu, lielākoties no citu (trešo) valstu institūcijām atkarīgo, procedūru par profesionālās kvalifikācijas un/vai Izglītības diploma atzīšanu. ES valstu starpā pastāv arī vairāki tiešsaistes reģistri un dokumentācija starp valstu aģentūrām ceļo

elektroniski, savukārt, gadījumos, kad klients pieprasa atdzīšanas pakalpojumu par trešajā valstī gūto kvalifikāciju, grādu process var būt pat garāks par gadu. Statistiski no 120 līdz 150 AIC klientu pieprasījumiem gadā 1/5 daļa ir Diasporas pārstāvji, kuri jo bieži sūdzējušies par šķietami garām procedūrām, tomēr arī citu valstu līdzīgos dienestos procesi objektīvi ir tikpat gari. Arī Izglītības un Zinātnes ministrijas atbildīgā amatpersona Inese Stūre atzīst, ka neredz pamatu mainīt likumus un šobrīd gatavo Izglītības ministrijas ziņojumu premjeram, ar lūgumu atcelt likuma normu.

7. Priekšnoteikumus, ar kādiem un kārtību, kādā remigrējušie diasporas locekļi ir tiesīgi saņemt maternitātes, paternitātes vai vecāku pabalstu, ņemot vērā Eiropas Ekonomikas zonas valstīs veikto sociālās apdrošināšanas iemaksu periodus:

<i>Diasporas likumā definētā atbildīgā institūcija</i>	<i>Latvijas likuma vai cita regulējuma izmaiņas</i>
<i>Labklājības ministrija, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra (VSAA)</i>	<i>Nepieciešamās izmaiņas: „likums”. (līdz 2019.gada 28. februārim). Kavējums. Trūkst visu ministriju saskaņojuma, tāpēc netiek virzīts izskatīšanai valdībā.</i>

Šajā sadaļā Valsts Sociālās apdrošināšanas aģentūra neslēpj savu izmisumu, jo praktiskajā dzīvē valsts ik gadu zaudē simtiem tūkstošu no to Latvijas valstspiederīgo cilvēku shēmas, kuri ik gadu dodas peļņā uz sezonas darbiem, bet vēlāk atgriežas uz pāris mēnešiem Latvijā un piesakās bezdarbniekos, slimības lapas pabalstam, vai dodas dekrētā. Šādos gadījumos Latvijas valsts budžets (VSAA) aprēķina un izmaksā sociālos pabalstus pēc nodarbinātības valsts principiem un apjomiem, bet Latvija, saskaņā ar ES regulu tikai daļēji saņem kompensāciju no citas Eiropas Ekonomiskās Zonas (EEZ) valsts. „Salīdzinot ar Latvijas iedzīvotāju saņemtajiem slimību un maternitātes apjomiem tās summas ir pasakainas. Tas ir negodīgi! Iedomājieties, ja mēs šo principu vēl

popularizējam Diasporas likumā - Latvijas sociālais budžets tāpat nākotnē maksās miljonus par būtībā citur pelnītu algu! Kāpēc?” pētījuma autoram retoriski vaicā kāda VSAA darbiniece, kura vēlējas palikt anonīma. Lai arī Labklājības ministrija ir izstrādājusi prasītās likuma izmaiņas – tiek prognozēts, ka tās vēl ilgi netiks virzītas valdībā un attiecīgi Saeimā, jo tiek saistītas gan ar diskusijām ar kopējām nodokļu politikas izmaiņām Latvijā, gan daudzās ministrijās piesaukto „vienlīdzības principa pārkāpumu”.

8. Nodrošināt to, ka diasporas locekļu pieprasījumi par sociālā nodrošinājuma pakalpojumu piešķiršanu tiek izskatīti un lēmumi tiek pieņemti tādos pašos termiņos kā attiecībā uz Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem, ja saņemta nepieciešamā informācija no ārvalstu sociālās drošības iestādēm:

<i>Diasporas likumā definētā atbildīgā institūcija</i>	<i>Latvijas likuma vai cita regulējuma izmaiņas</i>
<i>Labklājības ministrija, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra (VSAA).</i>	<i>Nepieciešamās izmaiņas: „likums par Maternitātes un slimības apdrošināšanu” (līdz 2019. gada 28. februārim). Kavējums: Valsts sekretāru sanāksmē neguva atbalstu, un paredzams, ka tikai vasarā varētu tikt izskatīts valdībā.</i>

Šajā jomā mēdz būt kavēšanās pat par gadiem un arī Latvijas likumdošana paredz, ka neskaidrību gadījumā izmaksu aģentūra – Valsts Sociālās Apdrošināšanas Aģentūra (VSAA) var aizkavēt lēmuma pieņemšanu un izmaksas pat līdz 3 gadiem. Tomēr, kā pētījuma autoram norāda VSAA augsta amatpersona, kura vēlējas palikt anonīma – Latvijas iestādes nekad neatliek un nenovilcina lēmumu pieņemšanu un pabalstu izmaksas, ja vien tam pieejami visi nepieciešamie dokumenti. Kopējā Sociālās apdrošināšanas dokumentu virzība pat ES dalībvalstu institūciju starpā ir „ar papīra vēstulēm”, nevis elektroniski.

Tāpat, ņemot vērā, ka, piemēram, Itālija parasti „bez 3-5 atgādinājumiem” neatbild uz Latvijas izziņas pieprasījumiem – šī Diasporas likuma norma ir jāuzskata kā neizpildāms solījums, jo procesa lēnīgums nav atkarīgs no Latvijas ierēdniecības. Tomēr ņemot vērā līdzšinējo praksi, kad pabalstus Latvijā pieprasa un saņem arī tādi diasporas pārstāvji, kas dzīvodami citā EEZ nestrādāja (tāpat nemaksāja Sociālo nodokli), Latvijas valsts izvēlējusies sašaurināt šīs likuma normas attiecināšanu tikai ar nosacījumu, ja pabalsta pieprasītājs Latvijā var pierādīt:

1) ka arī Latvijā tas ir kļuvis par Sociālā nodokļa maksātāju;

2) ka iepriekšējā mītnes zemē – vismaz 3 no 6 (vai 6 no 12) mēnešiem tika maksāts sociālais nodoklis;

9. Iespēju ikvienam diasporas loceklim, kurš ieguvis izglītību vai darba pieredzi ārvalstīs, arī tad, ja pildījis dienestu starptautiskajās organizācijās, efektīvi piedalīties Latvijas valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts civildienestu atbilstoši savām spējām, izglītībai un kvalifikācijai;

<i>Diasporas likumā definētā atbildīgā institūcija</i>	<i>Latvijas likuma vai cita regulējuma izmaiņas</i>
<i>Valsts Kanceleja</i>	<p><i>Nepieciešamās izmaiņas: „Valsts civildienesta likums” (līdz 2019. gada 28. februārim).</i></p> <p><i>Kavējums: 2019. gada 2. maijā. Saeima nodeva (atbildīgajai) Valsts pārvaldes un pašvaldību komisijai izskatīt izmaiņas. Paredzams, ka tās varētu stāties spēkā 2020.g. 1.janvārī.</i></p>

Šajā aspektā Diasporas likuma regulējums ir uzskatāms par nelielas valstspiederīgo grupas interesēs formulētu likuma normu un unikālu situāciju,

kad starptautiskās organizācijās vai kompānijās gūtā pieredze tiktu uzskatīta par pietiekamu, lai bez konkursa uz gadu kādu indivīdu ieceltu atbilstošā civildienesta vai valsts un pašvaldību pārvaldes amatā. Likuma izstrādes gaitā politiķu personīgajās sarunās ar diasporas aktīvistiem gūtās teorētiskās apņemšanās tika pārtulkotas likuma normā, kurš pēc būtības apiet hierarhijas, amata konkursu un vienlīdzīgas atlases principu pret līdzšinējo valsts pārvaldes darbinieku rekrutēšanas sistēmu. Līdzšinējais Balsts kancelejas 2015. un 2016. gadā realizētais pilotprojekts par ārvalstu augstskolās ilgstošu izglītību guvušo jauniešu pirmsdiploma prakses nodrošināšanu Latvijas valsts pārvaldes institūcijās pierādīja izteiktu neiecietību un klaju Latvijas ierēdņu neapmierinātību ar nevienlīdzīgo finansējumu (1000 eiro liela stipendija praktikantiem, no kuras nav jāmaksā nodokļi), kas bieži pat dubultā pārsniedza ilgstošo darbinieku darba samaksu un radīja tik negatīvu attieksmi valsts ierēdņu vidū, ka Valsts Kanceleja šo labās gribas žestu vairs neturpināja. Turklāt, „pretēji cerētajam, no 13 iesaistītajiem jauniešiem, 9 palikuši dzīvot Latvijā, bet tikai 2 turpina darbu valsts pārvaldē.³⁷ „Vietējo kolēģu nelaiņā attieksme un reālās algas straujais kritums pēc projekta ir galvenie iemesli”, skaidro Agnese Lāce, kura pati strādāja šajā programmā - Sabiedrības integrācijas fondā, bet pēc tam atrada savai kvalifikācijai atbilstošu darbu – nevalstiskajā organizācijā „Providus”. Likuma izstrādes darba grupā – „Providus” Migrācijas pētniece Agnese Lāce komentēja: „Latvijas valsts daudzus Diasporas likuma regulējumus vēlas redzēt kā konkrētus nodokļu ieņēmumus jeb tūlītējus statistikas uzlabojumus, taču šādās (nodarbinātības un profesionālās pieredzes atzīšanas) jomas efekts jāskata ilgākā laika posmā”.

10. Iespēju ikvienam diasporas loceklim brīvprātīgi pievienoties valsts sociālās apdrošināšanas sistēmai, lai saņemtu vecuma pensiju:

³⁷Stażieru programmas dalībnieki paliek Latvijā un vēlas palīdzēt darbam valsts pārvaldē piesaistīt jauniešus (15.12.2016.) Valsts kanceleja: <https://mk.gov.lv/lv/aktualitates/stazieru-programmas-dalibnieki-paliek-latvija-un-velas-palidzet-darbam-valsts-parvalde> Izgūts no <https://mk.gov.lv/> .

<i>Diasporas likumā definētā atbildīgā institūcija</i>	<i>Latvijas likuma vai cita regulējuma izmaiņas</i>
<i>Labklājības ministrija, VSAA</i>	<i>Nepieciešamās izmaiņas: „Likums par valsts Sociālo apdrošināšanu” (līdz 2019. gada 28. februārim). Kavējums: Likuma grozījumi pieņemti un stājušies spēkā kopš 2019. gada 13. aprīļa. (Šī ir pagaidām vienīgā Diasporas likuma regulētā norma, kas jau stājušies spēkā).</i>

Likums par valsts Sociālo apdrošināšanu 5.pants(3⁴): „Brīvprātīgi pensiju apdrošināšanai Ministru kabineta noteiktajā kārtībā var pievienoties diasporas locekļi.”³⁸ Tomēr vienlaikus pašiem likuma virzītājiem (Labklājības ministrijai, VSAA) nebija skaidrs uz kādiem gadījumiem tiks attiecināta šī likuma norma, jo remigrants pēc atgriešanās Latvijā varēja brīvprātīgi pievienoties Pensiju apdrošināšanai jau pēc pilsonības kritērija. Tika arī secināts, ka jau likuma izveides sanāksmēs valdījušais „pirmsvēlēšanu drudzis”, licis šo ierakstīt „diasporas prasību sarakstā” vien kā vēl vienu no daudzajiem solījumiem vēlētājiem.

11.Nodrošināt to, ka remigrējušam diasporas loceklim tiek piemērots pensijas neapliekamais minimums tādā apmērā, kādā tas noteikts attiecīgajā ārvalstī:

<i>Diasporas likumā definētā atbildīgā institūcija</i>	<i>Latvijas likuma vai cita regulējuma izmaiņas</i>
<i>Labklājības ministrija (LM), Finanšu ministrija (FM), VSAA</i>	<i>Nepieciešamās izmaiņas: „Likums par Iedzīvotāju ienākuma nodokli”(līdz 2019.g. 28. februārim nav).</i>

³⁸ Likums Par valsts sociālo apdrošināšanu (01.10.1997.) Izgūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=45466>
Izgūts <https://likumi.lv>

	<p><i>Kavējums: Spriežot pēc premjera un Finanšu ministra deklarētā, būtiskas nodokļu principu izmaiņas valstī var tikt virzītas tikai uz 2021. gada budžetu. Finanšu ministrija neslēpj, ka apzināti nesteidzina šo grozījumu pieņemšanu.</i></p>
--	--

Jau likuma izstrādes gaitā šī kļuva par viszīmīgāko normu, kurā Diasporas prasību līmenis tikai sabotēts un apkarots no Latvijas ierēdniecības. Finanšu ministrija principiāli atteicās aplēst pat iespējamo modelēto ietekmi uz valsts sociālās apdrošināšanas un pamatbudžetu, argumentējot, ka šis pamatprincips ir klaji izaicinošs pret visu Latvijā dzīvojošo iedzīvotāju vienlīdzību. Piemēram, Latvijā pensijas neapliekamais minimums 2019. gadā ir 250 eiro mēnesī, bet Lielbritānijā četrkārt lielāks - 916 mārciņas jeb 1070 eiro mēnesī³⁹. Taču, par spīti Finanšu ministrijas iebildumiem, šo principu uzstājīgi pieprasīja Eiropas Latviešu apvienība, kuras aprēķini sola, ka pensiju neaplikšana ar nodokļiem pēc atgriešanās dzimtenē iepludināšot Latvijas ekonomikā lielas summas un, pats galvenais – ļaus atgriezties Latvijā simtiem 2009. gada krīzes laikā izceļojušajiem pilsoņiem. 2019. gada pavasarī – šis jautājums kļuvis arī par vienu galvenajiem Diasporas likuma ieviešanas kavēkļiem – Finanšu ministrijas Tiešo Nodokļu departamenta direktore Astra Kaļāne pamato: „Finanšu ministrijas (FM) virzītie grozījumi likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” paredz piemērot īpašo neapliekamā minimuma noteikšanas kārtību remigrējoša diasporas locekļa ārvalstīs gūtajiem vecuma pensijas ienākumiem 60 mēnešus no Latvijas rezidenta statusa iegūšanas dienas. Uzreiz ir jāuzsver, ka likuma grozījumi nav pretrunā ar Diasporas likumu.”⁴⁰ Saskaņā ar Finanšu ministrijas skaidrojumu, ja attiecībā uz

³⁹ Grasis, K. ELA priekšsedētājs (4.08. 2017.) ELA vēstule Latvijas valsts pārvaldei: *Par valsts budžetu un iedzīvotāju ienākuma nodokļa piemērošanu remigrantu pensijām no ES/EEZ valstīm*. Nr. ELA 1.5.-37

⁴⁰ Kaļāne A. Finanšu ministrijas Nodokļu politikas departamenta direktore, (2.05.2019.). Oficiāla LR Finanšu ministrijas pozīcija par Diasporas likumā paradzētajiem grozījumiem likumā par iedzīvotāju ienākuma nodokli (saņemta pēc darba autora pieprasījuma).

Latvijas rezidenti, kas saņem pensiju saskaņā ar Latvijas likumā noteiktu regulējumu, un rezidenti, kas saņem pensiju no ārvalstīm, tiek piemērots atšķirīgs iedzīvotāju ienākuma nodokļa režīms attiecībā uz vecuma pensijas ienākumu, tas neatbilst vienlīdzības principam un vienāgai attieksmei pret personām, kas atrodas līdzīgos apstākļos. Tādējādi atšķirīga attieksme pret personām, kas atrodas līdzīgos apstākļos, pārkāpj Satversmes 91. pantu.

Ieviešot terminētu nodokļu stimulu, kas veicinātu personu atgriešanos Latvijā, šāds regulējums, pirmsšķietami, būtu vērtējams, kā terminēts atbalsts personām, kuras uz atgriešanās brīdi ir atšķirīgā situācijā no pastāvīgajiem rezidenti.

FM pozīcija vienmēr ir bijusi, ka Latvijā visiem pensionāriem jāpiemēro vienāds neapliekamais minimums, un šis pensionāra neapliekamais minimums budžeta iespēju robežās ir jāpaaugstina pakāpeniski. Pensionāru pretnostatīšana nav pieļaujama arī no ētiskā viedokļa, īpaši tāpēc, ka pensionāri, kas saņem Latvijas pensijas, savu darba mūžu ir pavadījuši Latvijā un ieguldījuši darbu savas valsts ekonomiskajā attīstībā, nevis izvēlējušies aizbraukt labāk apmaksātas vietas meklējumos, attiecīgi arī savus darbaspēka nodokļus darba mūža laikā maksājot citā valstī (šādi finansējot arī citas valsts infrastruktūru, veselības aprūpi utt.).

Ieviešot ārvalsts pensionāra neapliekamo minimumu, iespējams radīt gluži pretēju efektu – stimulu uz laiku aizbraukt no Latvijas, lai, nostrādājot ārvalstī pensijas nopelnīšanai nepieciešamo laika periodu, iegūtu iespēju, atgriežoties Latvijā nemaksāt nodokli no ārvalsts izmaksātās pensijas.

Svarīgi arī pieminēt, ka gadījumos kad persona saņems vecuma pensiju kombinējot ienākumu no Latvijā un ārvalstīs pelnītās pensijas – tā sauktais diasporas atvieglojums netiks attiecināts uz Latvijā gūtās pensijas daļu. Kā var noprast no vairāku valdības locekļu neoficiāliem izteikumiem pētījuma autoram – šis Diasporas likuma princips tiks mainīts vai „skaļas lobiju cīņas gadījumā” paliks vēl ilgi neieviests.

12. Nodrošināt to, ka remigrējušie diasporas locekļi var saņemt palīdzību dzīvojamo telpu (dzīvokļa) jautājumu risināšanā:

Diasporas likumā definētā atbildīgā institūcija	Latvijas likuma vai cita regulējuma izmaiņas
Ekonomikas ministrija (EM)	Nepieciešamās izmaiņas: „Likums par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” (līdz 2019.g. 28. februārim). Kavējums: Likuma izskatīšana Saeimas Tautsaimniecības komisijā paredzēta 2019. gada rudens sesijā.

Interesanti, ka šajā jautājumā atbildīgā Ekonomikas ministrija rīkojās proaktīvi un virzīja šī jautājuma risinājumu jau šā gada budžetā. Tomēr deputāti nolēma tā izskatīšanu nesasteigt un skatīt ārpus 2019. gada budžeta steigas. Jāuzsver, ka likuma mērķauditorija ir ne tikai iespējamie remigranti, bet arī Denacionalizēto namīpašumu īrnieki un valsts „iekšējās” migrācijas, jeb darba meklētāji, kuriem turpmāk pat bez „maznodrošinātas personas statusa” pašvaldības varēs izmaksāt pabalstu tāda dzīvokļa atrašanā „kas atbilst mūsdienu standartiem”. Turklāt, kā sarunā ar pētījuma autoru atklāj par likuma virzību atbildīgais ierēdnis Ekonomikas ministrijā, diaspora iekļauta tajā tikai sagādīšanās rezultātā, jo likums tika „atvērts” citu iemeslu dēļ. Paredzams, ka šī likuma norma vēl šī gada laikā tiks kaismīgi apspriesta, jo vairākās Latvijas pilsētās un attīstības centros šobrīd akūti trūkst darbaspēks no vienas puses, bet vienlaikus vairākās pašvaldībās pieaug bažas par straujo depopulāciju, kas attiecīgi liedz viennozīmīgu pozīciju ieņemt arī šī likuma nozīmīgākajam sociālajam partnerim – Latvijas Pašvaldību savienībai. Interesanti, ka šā likuma izpratnē valsts sevi jau 2017. gadā atstatījusi no iepriekš pieļautā principa –

dzīvojamās telpas pabalstu maksāt arī no valsts budžeta, jeb runājot no pašvaldību viedokļa – pārcēlusi rūpes par remigrantu pamatvajadzību, piemēram, mitekļa meklēšanu uz pašvaldību budžetu. Turklāt, ņemot vērā ļoti atšķirīgos sociālos pabalstus valstī, kam nav vienotas likmes, bet drīzāk atšķirīgās pašvaldību budžetu iespējas – var jau tagad prognozēt, ka dzīvokļa pabalsti remigrantiem neveicinās ģimeņu atgriešanos savās iepriekšējās pašvaldībās, bet gan tajās kur (ja) tiks piedāvāti dāsnāki mājokļa pabalsti un citi „ekonomiskie labumi”. Būtībā likuma norma, cik paredzēts, tik un tā būs brīvi interpretējama pašvaldību rokās. Valsts ierēdnis skaidro, ka filozofiski Latvija savā mājokļu atbalsta programmā gribētu mainīt akcentus no atbalsta tikai sociāli vājiem cilvēkiem uz ilgtermiņa (uz pašfinansēšanos bāzētām) mitekļu subsīdijām arī „vidusslānim darbaspējīgā vecumā”, bet lielā mērā viss būs atkarīgs tieši no pašvaldību attieksmes, izpildījuma un izpratnes. Paralēli šim darbam Ekonomikas ministrija arī regulējusi sev pakļautās attīstības institūcijas „ALTUM” valsts garantiju programmas ģimenes pirmā mājokļa iegādei vai remontam, atceļot nosacījumu, ka tikai Latvijā dzīvojošas personas var pieteikties minētajam atbalstam.

6.5. Latvijas diasporas jautājumu politizācija

Saskaņā ar pētījumā izvēlēto teoriju, lai likumu ieviešana noritētu gludi, likuma ieviešājam jābūt neatkarīgam, bet Diasporas likums uzrāda vienu no būtiskākajiem nekoncekventas ieviešanas draudiem. Nodaļā par Diasporas definīciju lieliski redzama ļoti emocionālā un atšķirīgās politiskās ideoloģijās bāzētā atšķirīgā attieksme par likuma definīciju. Tāpat likuma ieviešanas pirmajās dienās liela diasporas daļa (likuma subjekts), proti, PBLA, ar tās vadītājas Kristīnes Saulītis paziņojumu norādīja, ka jaunveidojamo Diasporas padomi nedrīkst vadīt politiska persona.⁴¹ Diasporas likuma izskatīšanas gaitā īpaši spilgti iezīmējās arī politisko partiju uzskatu atšķirības ne vien starp

⁴¹ PBLA Ziņu apskats. (20.02.2019.). *PBLA vadība tiekas ar LR Ārlietu ministru*. Saņemts pēc autora pieprasījuma.

institūcijām – Ārlietu ministriju, kura līdz šim bija brīvprātīgā kārtā koordinējusi „par izteikti decentralizētu un tāpēc mazefektīvu, fragmentētu”⁴² darba grupā kritizēto Diasporas politiku un Saeimu kura savā ziņā līdz ar iniciatīvu par Diasporas likuma izstrādi „pārņēma varu” gan no diasporas organizācijām, gan Ārlietu ministrijas, kura bija līdzšinējo Diasporas projektu koordinators, un noteica turpmāko orientāciju uz remigrācijas veicināšanu reģionālā un valstiskā līmenī. Interesanti, ka „Vienotības” politiķu vairākums par Diasporas politikas stūrakmeni kopā ar iesaistītajām nevalstiskajām organizācijām uzskatīja „saiknes uzturēšanu”, jo kā Diasporas likuma izveides darba grupā teica vienotības deputāts Ojārs Kalniņš: „Būsim reāli – lielākā daļa diasporas pārstāvju tuvākajā laikā neplāno pārcelties uz Latviju!” Tikmēr Nacionālās Apvienības deputāti lielākās daļas Diasporas likuma paredzēto finansējuma novirzīšanu latviešu valodas apguvei un kultūras projektiem pamatoja vien kā priekšnosacījumu remigrācijai. Arī vēlāk likuma pieņemšanas gaitā ne vien starp divām institūcijām - Ārlietu ministriju un Saeimas Ārlietu komisiju, bet jo īpaši starp diviem (pirmsvēlēšanu laikā jutīgiem) politiķiem – Zandu Kalniņu- Lukaševicu, Ārlietu ministrijas parlamentāro sekretāri no Jaunās Vienotības, un Rihardu Kolu, likuma iniciatoru, Ārlietu komisijas vadītāju, izvērtās asa pirmsvēlēšanu polemika (tajā skaitā par diasporas likumu), un arī pēc vēlēšanām turpinās „pieprasījumu vēstuļu no saeimas ” un „atrakstīšanās vēstuļu” no Ārlietu ministrijas” valoda par Diasporas likuma iniciēto izmaiņu kavēšanos. Te svarīgi paskaidrot, ka abi politiķi centās piedalīties visās 13. Saeimas pirmsvēlēšanu debatēs tieši Diasporas mītnes zemēs (ASV, Lielbritānijā, Vācijā, Īrijā) un pasniegt Diasporas likuma izveidi kā savu personisko nopelnu. Tiesa, analizējot konkrēto divu deputātu kandidātu un viņu partiju vēlēšanu rezultātus ārpus Latvijas organizētajos vēlēšanu iecirkņos, var secināt, ka nekādu politisko

⁴² Diasporas likuma izveides darba grupas Saeimā sēdes audioieraksts. (19.02.2018.) Avots: Saeimas Ārlietu komisija, izsniegts darba autoram pēc pieprasījuma.

kapitālu no diasporas tas abiem politiķiem nedeva – diasporas vēlētāji Diasporas likumu kā konkrēto politiķu dāvanu neuztvēra.

Tomēr no pētījuma teorijas viedokļa, analizējot politiskās neitralitātes nepieciešamību – jau likuma izstrādes gaitā šīs politiķu personiskās un ideoloģiskās nesaskaņas, savukārt, centās izmantot pašas diasporas organizācijas – ALA un PBLA. Abas gab lielā mērā balstījās uz savu ideju un attieksmju lobēšanu likuma tekstā caur Nacionālās apvienības politiķiem, savukārt, ELA lielā mērā formulēja un uzturēja „Jaunās Vienotības” attieksmi ideoloģiskās diskusijās. Lai arī abas organizācijas deklarēja, ka ir apolitiskas – pētījuma autors, analizējot Diasporas likuma tapšanas diskursu, secina, ka līdzšinējo politisko neitralitāti organizācijas pazaudēja tieši šī likuma tapšanas un ieviešanas gaitā.

Turklāt pats likums paredz izveidot Diasporas konsultatīvo padomi (izveidota ar valdības lēmumu 14.05.2019), kuras uzdevums būs ne vien ik pa pusgadam sasauktās sēdēs diskutēt par turpmākām iniciatīvām Latvijas un tās valstspiederīgo ārvalstīs attiecībās, bet arī uzņemties padomdevēja lomu tik politiskā darbā kā Latvijas valsts budžeta naudas sadalē Diasporas programmās. Diasporas konsultatīvās padomes izveide kavējās, jo arī tās pārstāvju nominēšanā no pašu Diasporas organizāciju vidus uzplaiksnīja privātu antipātiju motivēti sarežģījumi, ņemot skaitliskās un ideoloģiskās pārstāvniecības proporcijas, katra no tā sauktās Jumta organizācijas – PBLA – dalīborganizācijām pieprasīja sev atsevišķu pārstāvniecību padomē, kuras darbu vadīs Ārlietu ministrijas īpašo uzdevumu vēstnieks Diasporas jautājumos. Padomes sastāvā iekļauti: divi Ārlietu ministrijas pārstāvji; pa vienam pārstāvim no Ekonomikas, Finanšu, Iekšlietu, Izglītības un zinātnes, Kultūras, Labklājības, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijām, Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes, Saeimas Pilsonības, migrācijas un sabiedrības saliedētības komisijas, Saeimas Ārlietu komisijas, biedrības “Latvijas Pašvaldību savienība”, biedrības “Ar pasaules pieredzi Latvijā”, Pasaules brīvo latviešu apvienības un tās biedrorganizāciju pārstāvjiem, pa vienam no Pasaules brīvo latviešu apvienības

valdes; Amerikas Latviešu Apvienības, Dienvidamerikas un Karību Latviešu apvienības, Eiropas Latviešu apvienības, Krievijas latviešu kongresa, Latviešu apvienības Austrālijā un Jaunzēlandē, Latviešu nacionālās apvienības Kanādā. Arī šajā jomā darbs nav sācies, jo Ārlietu ministrs vēl nav iecēlis Padomes vadītāju, kuram jāsasauca sēdes un jānosaka darba kārtība.

6.6. Latvijas Diasporas likuma tapšanā iesaistīto aktoru atšķirīgie mērķi

Pētījumā izvēlēta teorija iesaka, ka likuma veiksmīgas ieviešanas priekšnosacījums ir sapratne par likumu un vienošanās par mērķiem. Pētījuma autors secina ka paši likuma iniciatori radīja apzinātu disonansi starp deklarātīvu un ļoti specifiskas normas regulējošu likumu.

Likuma struktūra tika aizgūta no Jaunatnes likuma un viena no tā inovācijām bija Saeimas kārtības rullī vēl iestrādājama norma, ka turpmāk ikviena Latvijas likuma izstrādes laikā – tā obligātajā anotācijā līdzās ietekmei uz valsts budžetu un citiem valsts likumiem - tiks mērīta arī ietekme uz diasporu. Lai arī atsevišķu likumu anotācijās šāda sadaļa 2018.gadā parādījās voluntāri – Saeimas kārtības rullis šādu viegli ieviešamu principu pagaidām neparedz. Tomēr Latvijas politiķu biežāk lietotais jēdziens visu likuma izstrādes gaitu bija „remigrācijas veicināšana”, kamēr Diasporas organizācijas uzsvēra kultūras izglītības un finansiālās „saites uzturēšanu”, galarezultātā vairākās vietās likumā atkārtojot: „Diasporas politiku finansē no valsts budžeta līdzekļiem, paredzot pienācīgu, ilgtermiņā plānojamo, diasporas skaitliskā sastāva un aktivitāšu dinamikai pielāgojamo finansējumu⁴³ Var teikt, ka diasporas organizācijas atstatīja sevi no politiķu cerētā, ka diasporas organizācijas „kļūtu par aktīviem remigrācijas aģentiem”. Lai arī pašas Diasporas organizācijas sākotnēji ļoti atturīgi iesaistījās likuma izveidē, baidoties no „pirmsvēlēšanu laika politizācijas”, drīz vien tās

⁴³ Diasporas likums (01.11.2018.). Izgūts no <https://likumi.lv/ta/id/302998-diasporas-likums> . Izgūts no <https://likumi.lv>

apjauta vēsturisko iespēju ielobēt Diasporas likumā visas tās ilgus gadus uzturētās prasības dažādos nozaru likumos, kas lielā mērā sarežģīja ārpus valsts dzīvojošo pilsoņu ikdienu saziņā ar Latviju. Tādejādi Diasporas likums pēc būtības pārtapa jau daudz augstākas ietekmes „speciālajā” likumā, kura konsekvences ietekmē ne vien valsts ikgadējo budžetu, bet arī veselu virkni Sociālās, Veselības un Pensiju sistēmas finansēšanas pamatprincipus, Iedzīvotāju reģistra, Vēlēšanu tiesību, Mājokļa garantiju, Izglītības pieejamības un kvalifikācijas atdzīšanas un citos - kopskaitā 12 regulējumos. Izglītības ministrijas ieskatā šī „speciālā” jeb pārresoru likuma pieņemšana leģitimizē arī citu būtisku principu, kas līdz šim Latvijas birokrātiskajā praksē nebija pieļaujams – budžeta nauda var tikt ieguldīta arī ārpus valsts reģistrētu organizāciju (izņemot PBLA, diasporas organizācijas ir reģistrētas savās mītnes zemēs) aktivitātēm un pašu valsts institūciju organizētām programmām – Latviešu valodas apmācība utml. Ļoti būtiski, ka likuma iespējamā ietekme uz valsts budžetu vērtējama vien kā līdzšinējo „jauno politisko iniciatīvu” jeb dažu līdzšinējo gadu „izmēģinājuma programmu” turpināšana un pārceļšana uz valsts budžeta ikgadējo bāzes budžetu. Vairākām valsts organizācijām tas nozīmēja atzinību par līdzšinējo darbu, kā arī finansiālās garantijas, ka nākotnē vairs nebūs ik gadu jācīnās par tā saukto pamatbudžeta pārpalikuma daļu novirzīšanu diasporas programmām.

Sākot darbu pie Diasporas likuma – lielākā daļa tā izveides darba grupas dalībnieku secināja, ka būtībā tajā sasauktas tās pašas amatpersonas un nevalstisko organizāciju pārstāvji, kuri darbojas jau kopš 2015. gada Ārlietu ministrijas izveidotajā neformālajā Diasporas padomē. Tāpat darba grupa deklarēja, ka viens no likuma jaunrades pamatprincipiem būs vienlīdzības principa uzturēšana, lai Diasporas likums neradītu īpašu atlaižu vai priekšrocību sistēmu ārpus Latvijas dzīvojošajiem valstspiederīgajiem. Vēlāk likuma izstrādēs pēdējā posmā atgriezties pie šī principa PBLA mudināja īpašā deklarācijā. Šis piemērs spilgti raksturo būtībā jau pēdējā desmitgadē pastāvošo konfliktu pašas diasporas organizāciju starpā, kur daudzskaitlīgākā – Eiropas Latviešu apvienība

(tās pārstāvniecība ir vismaz 3 reizes lielāka kā visās citās diasporas organizācijās kopā), kas lielā mērā ir „jaunās diasporas” organizācija gandrīz visos jautājumos jo bieži ieņem ļoti atšķirīgu (bieži pat pretēju) pozīciju nekā PBLA, ALA un citas tā sauktās „vecās trimdas” organizācijas.

6.7 Latvijas Diasporas likuma komunikācija un koordinēšana

Pētījuma teorētiskajā daļā viens no apskatītajiem punktiem aicina analizēt jauno Diasporas likumu caur „perfektas komunikācijas un koordinācijas prizmu”, taču raugoties uz konkrēto situāciju nevar pamanīt nesakrītības rakstītā vārda (likuma gara) radīšanā un darītajā darbā (reālā rīcībpolitikā). Tikai pusgadu pēc tam, kad 2018. gada sākumā valdībā tika nolemts vairs neturpināt par „neveiksmīgu un nekoordinētu” nosaukto (2014. gadā aizsākto) Ekonomikas ministrijas (partijas „Vienotība” kontrolē) Latvijas reemigrācijas plānu, Vides un reģionālās attīstības ministrija VARAM (partijas „Nacionālās apvienība” kontrolē) uzsāka pilotprojektu, kuram oficiāli nebija nekāda sakara un atsaucē ar topošā Diasporas likuma garu, taču reāli tā finansiālā ietekme būtībā ir katrs sestais eiro jeb 500 000 eiro pret 3 miljonu lielo valsts budžeta finansējumu diasporai.⁴⁴ Diasporas organizāciju vārdā visskarbāk šo projektu kā naudas izšķērdēšanu pirmsvēlēšanu laikā kritizēja ELA vicepriekšsēdētāja Elīna Pinto: „Šis dārgais telefonoperatoru projekts, kuram neviens nezvana, rada nepareizu izpratni par priekšnoteikumiem, kad un kā ģimenes vai indivīdi pieņem lēmumu atgriezties dzimtenē.” Pilotprojekts, kas paredzēja ne vien katrā Latvijas plānošanas reģionā izveidot īpašu valsts subsidētu štata vietu – reemigrācijas koordinātoru, bet arī īpašu diasporas pārstāvjiem adresētu reemigrācijas atbalsta subsīdiju – līdz pat 9 000 eiro neatmaksājamu grantu uzņēmējdarbības uzsākšanai atgriežoties Latvijā. Gan prese, gan vietējās pašvaldības kritizēja šo pieeju, jo līdzšinējā pieredzē uzņēmējdarbības atbalsts Latvijā tika organizēts tikai kā zemu

⁴⁴ Ziediņa, D. un Putniņš, V. (2019) Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 2018. gadā īstenotā pilotprojekta “Reģionālais reemigrācijas koordinators” atskaite, (Izgūta pēc darba autora pieprasījuma)

vai bezprocentu kredīts, nevis dāvinājums (grants). Uzņēmēju organizācijas (Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera LTRK) un valdības sociālie partneri Darba devēju Konfederācija (LDDK) un arodbiedrības šo shēmu piesardzīgi atbalstīja. Tomēr citas valsts pārvaldes institūcijas to kritizēja kā „nevienlīdzību pret vietējiem iedzīvotājiem” provocējošu. Saīdzinoši ar līdzšinējo Diasporai veltīto Latvijas finansējumu no „jaunajām iniciatīvām”, kas kopumā līdz šim (izņemot īpašu atbalstu valsts 100 gades svinībām), nepārsniedza miljonu eiro gadā, šai programmai 2018. gada budžetā tika atvēlēts pusmiljons eiro un gada beigās tā tika iebudžetēta bāzes budžeta izdevumos nākamajiem gadiem jau kā pamatprogramma, pat par spīti ļoti pieticīgiem izmēģinājuma pusgada sasniegtajiem rādītājiem.⁴⁵ Pilotprojekts deklarē, ka tā darbības rezultātā 2018. gadā Latvijā atgriezušies 399 cilvēki, kuru aplēstā vidējā alga Latvijā bijusi 1000 eiro pirms nodokļu nomaksas, kas, rēķinot nodokļu ieņēmumus, (iedzīvotāju ienākuma nodoklis, uzņēmuma ienākuma nodoklis, sociālais nodoklis) veidoja valsts ekonomisko ieguvumu 550 eiro mēnesī. Pat ļaujoties pieļāvumam, ka visi remigranti izšķirošo lēmumu pieņēmuši tikai remigrācijas koordinators iespaidā – varam aplēst ka 200 000 eiro gadā ieguvums ekonomikai ir divreiz mazāks kā pašas programmas uzturēšanas izmaksas pusgadā. Diasporas organizāciju kritika tika vērsta pret principu, ka šajā programmā lielākā daļa naudas tika tērēta Latvijas ierēdniecības subsidēšanai un remigrācijas kampaņas internetā izveidei, nevis ilgtermiņa attiecību dibināšanai ar iespējamiem remigrantiem. Interesanti, ka laikā, kad likuma veidotāji solīja „vienkāršot remigrācijas atbalsta saņemšanas sistēmu”, šajā jomā Diasporas likums vēl vairāk formalizē VARAM lomu – iedibinot tās paspārnē Nacionāla līmeņa remigrācijas kontaktpunktu, kas koordinēs reģionu un katras Latvijas pašvaldības izveidotās un apmaksātās patstāvīgās štata vietas jeb remigrācijas koordinators. Būtībā, it kā Diasporas interesēs, izveidota samērā dārga un

⁴⁵ Turpat

daudzpakāpju pakļautībā strādājoša ierēdņu struktūra - „remigrācijas koordinators tīkls”, ko tālākā likuma rīcībpolitikā nekoordinēs likumā izveidotā Diasporas lietu padome, toties tam tiek automātiski garantēta ikgadēja budžeta līnija. Pašu koordinators loma paredzēta kā „vienas pieturas aģentūra” katram remigrantam, taču viņu pilnvaras un ietekme uz citu atbildīgo institūciju resursiem un lēmumiem nav likumā regulētas – tādēļ var paredzēt, ka ieviešanas fāzē statistiskie sasniegumi būs vāji un neviendabīgi (atkarīgi no katra viena individuālā darbinieka spējām un iejūtības). Līdzīgi kontekstā, Nacionālās Apvienības deputāts Rihards Kols Diasporas likumā rosināja noteikt Latvijas Diplomātiskajās pārstāvniecībās zemēs, kur ir liela latviešu diasporas koncentrācija (piemēram, Krievijā, ASV, Lielbritānijā un Īrijā) atsevišķu štata vietu – Diasporas atašejs, kas pildītu arī remigrācijas koordinators lomu. Latvijas vēstniecībā Krievijā šāda štata vieta pastāvēja kopš 1992. gada, tomēr, kā stāsta pati ilggadējā darbiniece, vēlāk Krievijas latviešu kongresa dibinātāja un vadītāja Lauma Vlasova: „Daudz nozīmīgāka loma remigrācijas veicināšanai ir nevis valsts ierēdņa statusam, bet gan iejūtīgai un ļoti individualizētai attieksmei detalizētā sarunā, kas iespējams tikai caur nevalstiskas organizācijas atbalstu.” Šādu deleģējumu – Diasporas nevalstiskajām organizācijām kļūt par remigrācijas aģentiem mītnes zemēs – Diaspora likums neparedz. Turklāt pašas organizācijas, pat zinot šajā jomā pieejamos valsts budžeta resursus, nepiesakās talkā valsts interesēm. Tātad var teikt, ka Diasporas likuma izpratnē subjekts – iespējama remigrants dzīvo mītnes zemē - bet iespējamo remigrācijas programmas labumu komunikators ir ne vien likumā nedefinēts (tātad likumam nepakļauts), bet turpina darboties pats par sevi (pašvaldībā Latvijā), naivi cerot, ka satiekoties vien sociālajos tīklos un telefonzvanos izdosies veicināt „atgriešanās lēmumu”.

Pētījuma autors uzskata, ka likumam kura apakšvirsraksts ir „Remigrācijas veicināšanas politika” bija skaidri jādefinē šajā valsts budžeta apmaksātajā programmā strādājošo atbildība un pienākumi.

Tiesa, Remigrācijas koordinātoru projekta ietvaros radīts jauns, būtisks un uzticams komunikāciju kanāls – remigrācijas sadaļa vairāku (2019. gadā visu) pašvaldību mājaslapās. Ņemot vērā, ka vairāki pētījumi uzrāda, ka tieši vietējā pašvaldība un tās ierēdņi bieži ir pirmā un izšķirošā vieta, kur pēc informācijas par iespējamo atgriešanos vērsas potenciālais remigrants – šī ir ļoti svarīga sadaļa Latvijas Diasporas likuma solītajā stratēģiskajā un ilgtermiņa komunikācijā ar valstspiederīgajiem ārzemēs. Te jāmin, ka 2017. gadā veiktajā pētījumā „Pašvaldību politikas instrumenti aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai”⁴⁶ tika secināts, ka lai arī ap 80% Latvijas pašvaldību atzīst remigrācijas veicināšanu kā aktuālu problēmu savā novadā (izņemot Rīgu un Rīgas rajonu), tikai 9% jeb 10 (no 119) Latvijas pašvaldībām tuvākajā laikā plāno veikt ar remigrāciju saistītas aktivitātes.

6.8. Latvijas Diasporas likuma darbības diapazons

Pētījuma izvēlētā teorija atgādina, ka, lai sasniegtu veiksmīgus rezultātus, valdībai (šajā gadījumā likumdevējiem) jāvar pieprasīt pilnīgu pakļaušanos pieņemtajiem lēmumiem.

Tikmēr, analizējot Diasporas likumā minētās jomas, nākas secināt, ka tajā nav skaidri definēta pašvaldību atbildība, kā definēt saiknes ar valsti uzturēšanu – izglītības, kultūras, valsts solīto sociālo labumu jautājumos diasporai un remigrācijas jautājumos. Diasporas likuma 9. pantā lietotais formulējums, ka “pašvaldības var plānot un īstenot Diasporas politiku”, būtībā nedz deleģē jebkādas funkcijas, nenosaka atbildības iespējamā remigranta (pat ja tas būtu pašu bijušais iedzīvotājs) atgriešanās grūtību pārvarēšanā. Kā secināts visaptverošā pētījumā “Pašvaldību politikas instrumenti aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai”⁴⁷, iekļaujot visas 119 Latvijas pašvaldības, tikai 9% no Latvijas

⁴⁶Žabko, Kļave, Kriķe un Apine (2017) *Pašvaldību politikas instrumenti aizbraukušo iedzīvotāju remigrācijas veicināšanai*. Baltic Institute of Social Sciences. Izgūts no <https://www.lps.lv/lv/zinas/pas-valdibas/3903-petijuma-pas-valdibu-politikas-instrumenti-remigracijas-veicinasanai-rezultatu-prezentacija>. Izgūts no:

www.lps.lv

⁴⁷ Turpat

pašvaldībām savos attīstības plānošanas dokumentos min pienākumu sadarbībai ar savu diasporu ārzemēs, lai arī CSP statistika liecina, ka atsevišķās Latvijas pašvaldībās uz dzīvi ārzemēs pēdējās pāris dekādēs pārcēlušies pat 1/3 tās iedzīvotāju.⁴⁸ Pat ja Diasporas likumā tiek deklarēts tā mērķis (ne vienīgais) - veicināt remigrāciju – un ministriju līmenī visas funkcijas sadalītas, reālā atbalsta sniedzēji, kas ir pašvaldības, šī likuma izpratnē definēti kā subjekti, kas “var sniegt diasporas locekļiem šajā likumā neminētu sociālo, materiālo vai cita veida atbalstu šī likuma mērķu īstenošanai”. Tā kā tikai 24% pašvaldību pētniekiem apliecinājušas, ka tuvākajos gados plāno organizēt diasporas saikņu uzturēšanas vai remigrāciju veicinošus pasākumus, var secināt, ka nedz valdošā elite (likums), nedz pašvaldības neuzskata, ka pilsoņiem par vistuvāk saukto varas atzaru, kas ir pašvaldības, būtu jāuztic Diasporas likuma īstenošana. Pašvaldību vadītāji un darbinieki savu “bezdarbības politiku šajā jomā pamato ar vienlīdzīgas attieksmes principa piemērošanu pret visiem iedzīvotājiem, jo pretējā gadījumā tas veicinātu vēl lielāku iespējamo migrāciju. Vienlaikus novadu administratori apliecinājuši, ka visbiežākās praktiskās palīdzības formas remigrantiem ir atbalsts mājošanas meklējumos un papildus valodas apguve remigrējošo ģimeņu bērniem pašvaldības skolās. Tas sakrīt arī ar pašu remigrantu biežāk minētajām bažām pirms remigrācijas. Tomēr likumā sadalītās funkcijas starp iesaistītajām iestādēm (izņemot politikas izstrādi šajās jomās) neregulē remigrantu visbiežāk pieprasīto palīdzību.

Lai arī sākotnēji likuma izveides darba grupā tika postulēts, ka tas ietvers arī īpašu regulējumu kā atbalstu ģimenēm pēc remigrācijas, Latvijas Universitātes Diasporas un migrācijas centra pētījumā „Atgriešanās Latvijā: remigrantu aptaujas rezultāti”⁴⁹ 2016. gada novembrī un decembrī 21% aptaujāto remigrantu ir norādījuši, ka viņu atgriešanās iemesls ir vēlme, lai viņu bērni dzīvo

⁴⁸ Latvijas iekšējās migrācijas interaktīvā karte (2000-2018). Izgūts no <https://migracija.csb.gov.lv/>

⁴⁹ Mieriņa, I. (2016) *Atgriešanās Latvijā: remigrantu aptaujas rezultāti*. Rīga: Latvijas Universitātes Diasporas un migrācijas centra pētījums.

un mācās Latvijā. Vienlaikus, atgriežoties Latvijā, bērnu integrēšanās problēmas nepietiekamu Latviešu valodas prasmju dēļ minēja 30% no tiem, kuriem ir nepilngadīgi bērni. Taču šis būtiskais atbalsta un regulējuma subjekts – ģimenes, kuru bērnu un pat cittautu laulāto valodas prasmes nav pietiekamas, lai pēc remigrācijas veiksmīgi iekļautos Latvijas izglītības sistēmā un darba tirgū – palicis neregulēts. Likuma izstrādes darba grupā vairāki aktori minēja, ka “pats briesmīgākais būtu pieļaut, ka ģimenes pēc atgriešanās Latvijā viltos un aizceļotu otrreiz”.

Pētījuma autors secina, ka šie pētījumos uzradītie gadījumi (vidēji 40% no remigrantiem divu gadu laikā atkal pamet Latviju) netiek ņemti vērā un sasteigti pieņemtajā likumā nav bijis pat mēģinājums šo fenomenu ierobežot. Taču remigrantu nevalstiskās organizācijas „Ar pasaules pieredzi Latvijā” vadītājs Jānis Kreilis likuma izveides procesā retoriski jautāja „Kur un kad sākas, un kad beidzas diaspora?”, attiecinot savu novērojumu uz valsts institūciju vēlmi uzmanību koncentrēt tikai lēmuma par atgriešanos veicināšanai. Pēc Kreiļa domām „valodas apguves, profesionālās pieredzes un izglītības dokumentu atdzīšanas un citos integrācijas pasākumos reāli nepieciešamais atbalsts vajadzīgs tikai pēc pārcelšanās, tāpēc par diasporu (šī likuma finansējuma plūsmas kontekstā) cilvēks jāuzskata vēl krietnu laiku pēc ierašanās Latvijā”. Šo jomu likums un topošie MK noteikumi neregulē.

Tabula 1.2

Līdz Diasporas likuma izveidei pastāvošās neformālās Diasporas darba grupas dalībnieki un to koordinētās funkcijas, kurām (2015- 2018) tikusi novirzīta Latvijas budžeta nauda.

Atbildīgā institūcija	Aktivitāte un budžets
Latviešu valodas aģentūra (LVA)	Diasporas skoliņu mācību grāmatu iegāde un brīvprātīgo skolotāju izglītošana.
Izglītības un zinātnes ministrija (IZM)	Latviešu valodas skolotāju delegēšana Diasporas organizētajās vasaras vidusskolās un Latviešu valodas valsts eksāmena organizēšana Diasporas skoliņu audzēkņiem.

NEPLP	Atbalsts Diasporas medijiem un Latvijas medijiem veidojot programmas par Diasporu.
Kultūras Ministrija	Dziesmu un deju svētku tradīcijas uzturēšana Diasporā, ārvalstu koru, deju kopu u.c. vadītāju apmācība. Pasaules latviešu saietā 3x3 līdzfinansēšana.
Sabiedrības Integrācijas fonds (SIF)	Diasporas organizāciju kapacitātes un Valsts svētku, Kultūras dienu un citu projektu mikrogranti.
Ārlietu ministrija	Diasporas politikas (Padomes) koordinēšana, saites ar diasporas organizācijām uzturēšana un zinātnisku pētījumu pasūtīšana.

Vienlaikus jāuzsver, ka lielākā daļā Diasporas likuma un saistīto normu ietekme pārcelta uz 2020. gada budžetu, kas jau pierāda zināmu atturīgumu gan no valsts ierēdniecības, gan politiskās elites puses par to, cik dedzīgi pirmsvēlēšanu laika solītais tiks ieviests reālpolitikā. Analizējot 13 Likuma melnraksta Darba grupas sēžu un tālākā likuma virzītāja Saeimas Ārlietu komisija 10 darba sēžu audioierakstus, var arī secināt, ka ierēdniecības un politiķu vēlme bija pēc iespējas atvieglot birokrātiskos šķēršļus un procedūras, lai pēc iespējas precīzāk piemērotu finansiālo un juridisko atbalstu – katrā individuālā iespējamās remigrācijas gadījumā.

13. SECINĀJUMI

Bakalaura darba ietvaros tika apkopota un analizēta teorētiskā literatūra par dažādu faktoru, resursu un iesaistīto aktoru lomu jaunu ietvarpolitiku veidošanā un jaunpieņemtu likumu ieviešanā. Atbilstoši politikas īstenošanas nepilnības teorijas autora Endrjū Dansaira norādījumiem tika izvērtēti Latvijas Diasporas likuma un politikas tapšanas, un īstenošanas apstākļi.

Pētījuma mērķis bija noskaidrot Diasporas likuma izveides gaitu, ietekmējošos apstākļus, dažādu mērķgrupu un atbildīgo valsts institūciju lomas un attieksmes, kas determinē tālāko šī likuma ieviešanas smagnējo gaitu un ierēdniecības sabotāžu tā piemērošanā.

Pētījuma jautājums (hipotēze): Diasporas likuma ieviešanas kavēšana un nepilnīga ieviešana ir ierēdniecības īstenota „taisnīguma principa” atjaunošana pirmsvēlēšanu gaisotnē tapuša likuma „salabošanā”.

Autors uzskata, ka pētījuma jautājums atbildēts daļēji pozitīvi, jo lielākajā daļā likuma aptverto nozaru iegūtie dati norāda, ka liela daļa Latvijas ierēdniecības uzskata, ka šis nepamatoti un pret Latvijas iedzīvotājiem un budžetu netaisnīgi formulētais likums nodara ilgtermiņa ļaunumu pret vairākiem valsts struktūras pamatprincipos iestrādātajiem samērīguma un taisnīguma principiem. Gan ministriju departamentu, gan izpildaģentūru līmenī ierēdņi nejūtas uzklauti un nav arī saņēmuši vajadzīgos skaidrojumus, tādēļ drīzāk gatavojas sabotēt Latvijas Diasporas likuma ieviešanu.

Kāpēc nepieciešams izvērtēt Diasporas likumu? Diasporas likums pēc būtības veido līdz šim nebijušu, bet sociāli ļoti jutīgu un emocionāli uzlādētu un pilnīgi jaunu rīcībpolitikas ietvaru Latvijā. Tā izvērtēšana tāpat dod ne vien konkrētas atziņas minētās nozares kontekstā, bet vispārēju pieredzi Latvijas likumdošanas procesā līdz šim neregulētām jomām. Diasporas likuma izvērtēšana nav atraujama arī no vispārējā diskursa par „pazaudēto tautas daļu Eiropas dēļ”, kas, jo bieži kā aizspriedumos un stigmās sapinusies tēma, vēl

gadiem „baros” valdības kritiķus, populistisko politiķu retoriku „mēs un viņi”, kā arī tos, kuri vēl nav apjautuši, ka 21. gadsimtā Eiropas Savienības dalībvalstij, arī Latvijai, turpmāk un vienmēr būs liela daļa valsts piederīgo, kuri uz mūžu, darba gaitās vai izglītības alkās ilgāku vai īsāku laiku var kļūt par diasporu ar tās vajadzībām un specifiskām attiecībām ar valsti.

Galvenie Likuma klupšanas akmeņi? Viens no likuma kvalitāti graujošiem faktoriem ir tā formulēšanas ātrums un izteiktā „no augšas” (*top down*) modeļa pieeja tā radīšanā. Tas neļāva nedz pārdomāti un visaptveroši regulēt visas Latvijas valsts un tās diasporas attiecības, nedz pietiekami precīzi definēt Latvijas diasporas tvērumu. Tāpat šī pieeja ir radījusi „neizpratnes un nevienlīdzīgu prasību” filtru daudzu valsts pārvaldes darbinieku acīs, kas tiem vēl ilgi traucēs rīcībpolitikas ieviešanā.

Diasporas organizācijas (pārsvarā ELA) definēja, ka šis būs jauns „inovatīvs piemērs” modernu, atvērtu, iekļaujošu regulējumu izveidē, kas kalpotu kā labās prakses piemērs arī citu valsts likumdošanas aktu un procesu mūsdienīgā jaunradē, taču šo „eksperimentālo pieeju” Latvijas ierēdniecība neuztvēra (netika pietiekami skaidrots), bet drīzāk ieslika vēl dziļākā pārliecībā, ka diaspora uzlūko Latviju kā „vērienīgu atlaižu kuponu grāmatiņu”, kuru sev izdevīgā brīdī *atprečot*, slēpjoties aiz „Latvijai mūs jāpārliecina, ka mūs tiešām gaida atpakaļ” saukļa. Neviens no pētījuma gaitā aptaujātajiem Latvijas ierēdņiem neiebilda sajūtai, ka „diaspora ir sev „izsitusi” no politiķiem īpašas kastas statusu” – tātad pēc būtības nevienlīdzības princips pret Latvijas nodokļu maksātājiem ir uzvarējis. Autors gan personīgi norobežojas no šī apgalvojuma, jo pētījuma gaitā studētā pasaules prakse liecina, ka valstis jo bieži „īpašās labvēlības” režīmu pret savu diasporu pielieto kā cīņu par izglītota darbaspēka piesaisti – un arī starptautiskās normas valstīm kopumā ļauj pielietot „pozitīvo diskrimināciju” pret atsevišķām grupām.

Likuma ambīcija bija augsta – tas tika radīts kā speciālais likums, ar mērķi regulēt daudzu citu normu izmaiņas, lai padarītu Latviju atvērtāku un ērtāku

ārzemēs mītošajiem pilsoņiem – tomēr kā izrādījās, jo bieži niansētas (un tāpēc, iespējams, daudz ilgākas) sarunas ar izpildinstitūciju pārstāvjiem, daudzos gadījumos būtu pēc būtības palīdzējušas uzlabot diasporu diskriminējošos principus. Tagad pēc likuma pieņemšanas izrādās, ka daudzas lietas ir risināmas vien ar dažiem redakcionāliem labojumiem citos likumos vai valdības noteikumiem.

Var secināt, ka viens no šī likuma klupšanas akmeņiem ir tā pieņemšana pirmsvēlēšanu steigā un kontekstā. Tas ne tikai sabojājis attiecības starp daudziem likuma izpildē iesaistītiem aktoriem, bet arī pašām Diasporas organizācijām apgrūtinās nākamās formālo attiecību uzlabojumus ar Latviju panākt „evolūcijas nevis revolūcijas” ceļā, jo sarunāšanās vien pavēlošā „no augšas” veidā turpmāk asociēsies ar diasporas lobija metodi Latvijā.

Kam būtu jāmonitorē šī likuma uzraudzība? Likuma uzraudzībā, protams, būs ieinteresētas pašas diasporas organizācijas PBLA un ELA, tomēr jau pēc likuma fāzē ir acīmredzams intereses zudums no tā sauktās vecās trimdas organizācijām, jo tās likumu redz vien kā statusa definīciju. Savukārt ELA, spriežot pēc organizācijas priekšsēdes Elīnas Pinto apņēmiņas, turpinās darbu pie konkrētu solījumu izpildes un jaunu „uzlabojumu” izstrādes. Ņemot vērā „feodālās attiecības” un „institucionālo kā Latvijas politiskās kultūras pazīmes” – domājams, ka likuma ieviešana dzīvē daudzviet sagaidāma lēnība un formāli šķēršļi. Ņemot vērā, ka pētījuma autors pats vairākkārt piedalījies Diasporas darba grupas (tagad Diasporas konsultatīvā padome) darbā, novērojis tās darbības „laipno sarunu ar dūri zem galda” raksturu, kā arī paredzot, ka Diasporas padomei trūkst politiski (tātad publiski prezentējamu rezultātu) un motivētas vadības – var paredzēt, ka šī likuma kontrole būs tieši atkarīga no Eiropas Latviešu apvienības īstenotās kritikas presē. Kamēr Saeimas Ārlietu komisijā aktīvi darbosies tās pašreizējais priekšsēdētājs - likuma iniciators Rihards Kols – arī viņš monitorēs likuma ieviešanu, tomēr Kols nav uzskatāms par neitrālu progresu monitorētāju. Ņemot vērā Latvijas diasporas apmērus un temata

komplīcētību – pētījuma autors paredz, ka tuvākajos gados Latvijā tiks izveidots Ārlietu ministrijas Diasporas Valsts ministrs, atsevišķs departaments vai neatkarīga aģentūra sadarbībai ar diasporu. Tas dos nepieciešamo jaudu un kontroli par Latvijā palaisto procesu – Diasporas politiku. Autors paredz un cer, ka ik janvāri Saeimā izskatītajā valdības Ārpolitikas ziņojumā diasporai un tai vēltītā likuma ieviešanai turpmāk tiks vēltīta īpaša uzmanība.

Kā Diasporas likumu varētu uzlabot? Lai cik pret jaunu pienākumu noteikšanu uzstātu Latvijas pašvaldības, pētījuma autors uzskata, ka tieši pašvaldību praktiskā loma remigrācijas, izglītības un darba vietas, valodas apguves, mājokļa atbalsta un citos jautājumos ir jādefinē likumā. Tāpēc nebūtu jābaidās neilgi pēc Diasporas likuma pieņemšanas to papildināt ar precīziem uzdevumiem pašvaldībām. Īpaši kontekstā ar Latvijā līdz 2021. gadam realizējamo Pašvaldību teritoriālo reformu, būtu tikai loģiski noteikt pašvaldību līdzatbildību gan saiknes uzturēšanā, gan remigrācijas atbalsta nodrošināšanā.

Otra būtiska uzlabojumu sadaļa skar izglītības sistēmu, kurā trūkst gan skolotāja, gan pašvaldības, gan valsts atbildības struktūras – definējot atbalstu remigrantu un viņi ģimenes locekļu latviešu valodas veiksmīgai apguvei.

Tuvāko gadu laikā likuma „uzlabošana” drīzāk saistāma ar tā būtības skaidrošanu un konkrētu problēmsituāciju, kas kalpotu kā piemēri risinājumiem, jo lielā mēra likuma normu anotācijās neparādās tie spilgtie, preses izgaismotie un sociālo tīklu komentāros vispārinātie - „es jau teicu, ka Latvijā viss ir slikti” gadījumi, kas bieži paši par sevi ir tikai likuma ieviešanas pārpratumi, nevis valsts „plānveida diskriminācija”. Latvijas sabiedrībā, jo īpaši ierēdniecībā, prevalē viedoklis, ka šis likums ir vajadzīgs tikai pašai diasporai - kā maksājumu uzdevums skoliņu, tautas deju un koru uzturēšanai citur pasaulē. Taču, pirmkārt, Diasporas likums var dot sirsnīga izlīguma sajūtu starp „iekš- un ār-latviešiem”, kā arī palīdzēt valsts tuvāko gadu lielākajā ekonomikas izaicinājumam – kvalificēta darbaspēka trūkumam. Tātad likuma uzlabošana ir ne tik daudz tā

teksta uzlabojumos, cik tā nepieciešamības skaidrojumam gan ¼ daļai Latvijas piederīgajiem ārvalstīs, gan ¾ daļām Latvijas iedzīvotājiem Latvijā.

Kā šo pētījumu varētu attīstīt tālāk? Pētījuma autors, pamatojoties pētījuma izmantotajā teorētiskajā bāzē, uzsver, ka steiga, „no augšas” princips, pirmsvēlēšanu situācijas „dāsno solījumu” laiks, kā arī likumu jaunrade bez cēloņsakarību pētījumiem ir Latvijas „speciālo likumu” negatīvi ietekmējoši faktori, kas var, un kā pierādījies Latvijas Diasporas likuma praksē, grauj šī likuma īstenošanu. Tiesību zinātnē, diskutējot par likumdošanas kvalitāti, jo bieži tiek lietots Romiešu tiesību viens no saukļiem - *tiesības ir labā un taisnīgā māksla (ius est ars boni et aequi)*, kas jo bieži ir grūti sasniedzams balanss. Arī Diasporas likuma pieņemšanas process, kā parāda šis pētījums, kalpos par mācību tiecoties radīt arvien kvalitatīvākus likumus, jo vajadzīgais balanss netika sasniegts. Tomēr pētījuma autors cer, ka šī pētījuma atziņas noderētu dažādu lobiju grupu, nevalstisko organizāciju, kā arī paša likumdevēja izpratnes paplašināšanai par to, cik grūti pēc būtības iedzīvināt *labi domātu* likumu, ja tā tapšanas gaitā forsēts process un nepietiekami veltīts laiks izsvērtām sarunām ar visām iesaistītajām pusēm un izpildvaras līmeņiem.

14. IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Bailey, D. K. (1982). *Methods of Social Research. Second Edition*. New York: The free Press.

Bela, B., Mieriņa, I. (2018) *Diasporas ieguldījums Latvijā un tā apzināšanas iespējas*. Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Sociālo un politisko pētījumu institūta Diasporas un migrācijas pētījumu centrs.

Hazans, M. (2016). *Atgriešanās Latvijā: remigrantu aptaujas rezultāti*. Rīga: Latvijas Universitātes Diasporas un migrācijas centrs. Izgūts no http://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/Atgriešanas_Latvija_-_petijuma_zinojums_FINAL03.pdf (21.04.2017.)

Hogwood B.W., Gunn L.A. (1984). *Policy Analysis For The Real World*. New York: Oxford University Press.

Hooper, K.; Sumption, M. (2016). *Reaching a "Fair Deal" on Talent: Emigration, Circulation, and Human Capital in Countries of Origin*. Washington, DC: Migration Policy Institute.

Fairclough N. (2003). *Analysing Discourse: Textual analysis for social research*. New York: Routledge.

Grasis, K. ELA priekšsedētājs (4.08. 2017.) ELA vēstule Latvijas valsts pārvaldei: *Par valsts budžetu un iedzīvotāju ienākuma nodokļa piemērošanu remigrantu pensijām no ES/EEZ valstīm*. Nr. ELA 1.5.-37

Gee, P. G. (2010). *An Introduction to Discourse Analysis. Theory and Method*. Third Edition. New York: Routledge.

Glorius, B. (2013). Understanding the counter-flow. Theoretical and methodological aspects in studying remigration processes after EU expansion. In: B. Glorius, I. Grabowska-Lusinska, A. Kuvik (eds). *Mobility in Transition: Migration Patterns after EU Enlargement*. pp. 217-236. IMISCOE Research Series. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Judd, M.C., Harris, R. Hoyle, H. (2002). *Research Methods in Social Relations. Seventh Edition*. Belmont: Wadsworth.

Kaļāne A. Finanšu ministrijas Nodokļu politikas departamenta direktore, (2.05.2019.). Oficiāla LR Finanšu ministrijas pozīcija par Diasporas likumā paradzētajiem grozījumiem likumā par iedzīvotāju ienākuma nodokli (saņemta pēc darba autora pieprasījuma).

Kļave, E., Šūpule, I. (2015). Remigrācijas procesa analīze: politika un prakse. Monogrāfijā *Latvijas emigrantu kopienas: cerību diaspora* (red. Inta Mieriņa). Rīga: Latvijas Universitāte. 194.-209. lpp.

Mieriņa, I. (2016) *Atgriešanās Latvijā: remigrantu aptaujas rezultāti*. Rīga: Latvijas Universitātes Diasporas un migrācijas centra pētījums

Safran, W. (1991). *Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. A Journal of Transnational Studies: Volume 1, Number 1*. University of Toronto Press.

Sinatti, G. (2015). Return migration as a win - win - win scenario? Visions of Return among Senegalese Migrants, the State of Origin and Receiving Countries. *Ethnic and Racial Studies*. Vol. 38, No. 2, 275–291.

Saeimas Ārlietu komisija (2018) Diasporas likuma izveides darba grupas Saeimā un Ārlietu komisijas sēžu audioieraksti (12.02.2018. -1.10.2018). Izsniegts darba autoram pēc pieprasījuma.

Šūpule, Apine, Salmiņa, Kārklīņa un Kriekē. (2016). *Remigrācijas politika Eiropā un citās valstīs*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 86 lpp. Izgūts no: http://www.diaspora.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/petijumi/Reemigrācijas_Politika_Zinojums_kopaa_17-01-2017_.pdf Izgūts no: <http://www.diaspora.lu.lv>

PBLA Ziņu apskats. (20.02.2019.). *PBLA vadība tiekas ar LR Ārlietu ministru*. Saņemts pēc autora pieprasījuma.

Piotrowski, M., Tong, Y. (2010). Economic and Non-Economic Determinants of Return Migration: Evidence from Rural Thailand. *Population*, 65(2), 333–348.

Ziedīņa, D. un Putniņš, V. (2019) Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas 2018. gadā īstenotā pilotprojekta “Reģionālais remigrācijas koordinators” atskaite (saņemta pēc darba autora pieprasījuma).

Pētījuma izstrādes gaitā autors intervēja Diasporas likuma izveidē un ieviešanā iesaistīto ministriju un aģentūru pārstāvjus. Lielākā daļa interviju ir anonīmas. Pētījuma ietvaros uzrunātās institūcijas: Labklājības ministrija; Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra; Tieslietu ministrija; Izglītības ministrija; Akadēmiskās informācijas centrs; Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde; Ārlietu ministrija; Konsulārais departaments; Centrālā vēlēšanu komisija; Kultūras ministrija; Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome; Saeimas Juridiskais birojs; Latvijas Pašvaldību savienība.

Tīmekļa resursi:

Bogustovs, A. radījums „21.gadsimta latvietis” ieraksti laika posmā no 2013.- 2018.gadam. Latvijas Radio1 Izgūts no <https://lr1.lsm.lv/lv/lr1/raidijumi/globalais-latvietis-21-gadsimts/> . Izgūts no <https://lr1.lsm.lv/>

Diasporas likums; Pilsonības likums; Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums; Dzīvesvietas deklarēšanas likums; Valsts Civildienesta likums; Veselības apdrošināšanas finansēšanas likums; Republikas pilsētas domes un novada vēlēšanu likums; Eiropas Parlamenta vēlēšanu likums; Saeimas vēlēšanu likums; Likums par maternitātes un slimības apdrošināšanu; Likums par Iedzīvotāju ienākuma nodokli; Likums par palīdzību dzīvokļa jautājuma risināšanā. Likums par valsts budžetu 2019.gadam Izgūts no www.likumi.lv

Centrālā vēlēšanu komisija (2018.). Saeimas vēlēšanu rezultāti 2018. Izgūts no: https://www.cvk.lv/upload_file/2018/13%20Saeimas%20velesanu%20rezultati%20A4%20ML.pdf . Izgūts no: <https://www.cvk.lv>

Latvijas Žurnālistu asociācijas Ētikas kodekss. Izgūts no <http://www.latvijaszurnalisti.lv/etikas-kodekss/>

Latvijas iekšējās migrācijas interaktīvā karte (2000-2018). Izgūts no <https://migracija.csb.gov.lv/> Latvijas Statistikas pārvalde www.csb.gov.lv

LR Ekonomikas ministrija. (2013). *Remigrācijas atbalsta pasākumu plāns 2013.–2016. gadam*. Izgūts no https://www.em.gov.lv/lv/nozares_politika/reemigrācijas_atbalsta_pasakumi/

LR Kultūras ministrija. (2012). *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018. gadam*. Izgūts no <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=3782>

Lavrinoviča, I. (2017.gada 18.marts) *Latvieši Lielbritānijā pēc breksita kā laimes spēlē* <http://www.la.lv/lielbritanija-pec-breksita-ka-laimes-spele> Izgūts no <http://www.la.lv> .

Pārresoru koordinācijas centrs. (2010). *Latvijas Ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2030. gadam*. Izgūts no <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=3323>

Pārresoru koordinācijas centrs. (2012). *Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam*. Izgūts no <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=4247>

Ziņu portāls www.baltic-ireland.ie – latviešiem Īrijā viņu radiem, draugiem, paziņām Latvijā. Izgūts no <http://baltic-ireland.ie/#>

Valsts kanceleja. Stažieru programmas dalībnieki paliek Latvijā un vēlas palīdzēt darbam valsts pārvaldē piesaistīt jauniešus (15.12.2016.) Valsts kanceleja: <https://mk.gov.lv/lv/aktualitates/stazieru-programmas-dalibnieki-paliek-latvija-un-velas-palidzet-darbam-valsts-parvalde> Izgūts no <https://mk.gov.lv/> .

15. PIELIKUMI

Pielikums nr.1.

Pārskats par Diasporas likuma Pārejas noteikumu ieviešanu (LR Ārlietu ministrijas ziņojums MK sēdei 2019.gada 14.maijā).

	Diasporas likuma pārejas noteikumos dotais uzdevums	Atbildīgā institūcija	Tiesību akta virzība	Tiesību akta ietekme uz 2019.gada valsts budžetu
1.	Veicināt ar diasporu saistītu norišu atspoguļošanu sabiedriskajā pasūtījumā un sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmu un pakalpojumu pieejamību diasporai.	Kultūras ministrija	Š.g. 7.martā Valsts sekretāru sanāksmē (prot. Nr.9, 8.§) tika izsludināts likumprojekts „Grozījumi Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā”. Par likumprojektu ir saņemti sanāksmes protokolā minēto institūciju un organizāciju atzinumi, t.sk. viens noklusējuma saskaņojums, un viedokļi. Ņemot vērā Finanšu ministrijas un Eiropas latviešu apvienības iebildumu raksturu, Kultūras ministrija izvērtēs, vai saskaņošanas sanāksme varētu tos atrisināt. Papildināta likumprojekta anotācija, likumprojekts un izziņa par atzinumos sniegtajiem iebildumiem tiks nosūtīti atzinumu sniedzējiem Ministru kabineta kārtības rullī noteiktajai piecu dienu saskaņošanai. Līdz 3.maijam projekts tiks iesniegts Valsts kancelejai iekļaušanai Ministru kabineta komitejas vai Ministru kabineta darba kārtībā.	Ņemot vērā, ka plānotie grozījumi Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā varētu stāties spēkā 2020.gada 1.janvārī, pieprasījums papildu izdevumu iekļaušanai Likumā par valsts budžetu 2019.gadam netika iesniegts. Papildus nepieciešamais finansējums ir aprēķināts 2020. un turpmākajiem gadiem un iekļauts likumprojekta anotācijā.
2.	Diasporas locekļiem iespēju papildus dzīvesvietas adresē ārvalstī norādīt arī vienu adresi Latvijā.	Iekšlietu ministrija	Diasporas likumā paredzētais regulējums ietverts likumprojektā “Grozījumi Dzīvesvietas deklarēšanas likumā” (turpmāk – likumprojekts), kas izsludināts Valsts sekretāru 2018.gada 19.jūlija sanāksmē (protokols Nr.28, 17.§, TA-430). Tā kā likumprojekta saskaņošanas laikā netika panākta vienošanās ar Latvijas Pašvaldību savienību, Latvijas Lielo pilsētu asociāciju un Tieslietu ministriju, likumprojekts 2019.gada	Attiecībā uz finansējumu likumprojekta izpildei norādāms, ka nepieciešamais finansējums ietverts Ārlietu ministrijas virzītajā prioritātē “Diasporas atbalsta nodrošināšana” 2019.gadā 83056 euro

			<p>5.martā iesniegts Valsts kancelejā izskatīšanai Valsts sekretāru sanāksmē.</p> <p>Likumprojekts tika izskatīts Valsts sekretāru 2019.gada 21.marta sanāksmē (protokols Nr.11, 18.§) un nolemts, ka Iekšlietu ministrijai divu nedēļu laikā atkārtoti jāaskaņo likumprojekts un tā sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma (anotācijas) (turpmāk – anotācija) redakcija ar Latvijas Pašvaldību savienību un Tieslietu ministriju.</p> <p>Informējam, ka 2019.gada 10.aprīlī notika tikšanās ar Latvijas Pašvaldību savienību, kā rezultātā tika precizēts likumprojekts un anotācija. 2019.gada 11.aprīlī precizētais likumprojekts un anotācija tika nosūtīti piecu darbdienu saskaņošanai Latvijas Pašvaldību savienībai un Tieslietu ministrijai.</p>	<p>apmērā un 2020.gadā un turpmāk katru gadu 12585 euro apmērā, kā arī papildu finansējums, kas nepieciešams likumprojekta izpildei 2019.gadā 91234 euro apmērā, tiks segts budžeta apakšprogrammas 11.01.00 "Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde" piešķirto finanšu līdzekļu ietvaros.</p>
3.	<p>Ikvienam diasporas loceklim iespēju veikt brīvprātīgas iemaksas, lai iegūtu tiesības saņemt veselības aprūpes pakalpojumus valsts obligātās veselības apdrošināšanas ietvaros.</p>	<p>Veselības ministrija</p>	<p>Veselības ministrija informē, ka jautājumu par brīvprātīgām iemaksām, lai iegūtu tiesības saņemt veselības aprūpes pakalpojumus valsts obligātās veselības apdrošināšanas ietvaros, regulē Veselības aprūpes finansēšanas likums un jau šobrīd minētais likums dod tiesības veikt šīs brīvprātīgās iemaksas jebkurai personai, kurai ir saikne ar Latviju (piemēram, Latvijas pilsoņiem, Latvijas nepilsoņiem, ārzemniekiem, kuriem ir pastāvīgās uzturēšanās atļauja Latvijā u.c.). Līdz ar to Veselības ministrijas ieskatā nekādi papildus grozījumi Veselības aprūpes finansēšanas likumā nav nepieciešami.</p>	<p>Veselības ministrija 2019.gada Valsts budžeta projektā nav to iesniegusi, ņemot vērā, ka iespējas nodrošināšanai veikt brīvprātīgās iemaksas Diasporas likuma kontekstā papildus finansējums nav nepieciešams.</p>
4.	<p>Priekšnoteikumus un kārtību, kādā balsstiesīgie Latvijas pilsoņi var piedalīties Saeimas, Eiropas Parlamenta un pašvaldību vēlēšanās, tautas nobalsošanā un likumu ierosināšanā, balsojot pa pastu.</p>	<p>Tieslietu ministrija</p>	<p>Ministrijā pašreiz noris darbs pie likumprojekta "Grozījumi Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likumā" izstrādes, paredzot iespēju ārvalstīs esošajiem vēlētājiem balsot pašvaldību vēlēšanās pa pastu.</p> <p>Savukārt Eiropas Parlamenta vēlēšanu likumā un Saeimas vēlēšanu likumā grozījumi uz doto brīdi netiek plānoti, jo</p>	<p>Tieslietu ministrija informē, ka nav iesniegusi pieprasījumu finansējumam no 2019.gada valsts budžeta. Tomēr norādām, ka, lai ieviestu iespēju pašvaldību vēlēšanās balsot ar pasta</p>

			<p>2018.gada 25.oktobrī Saeimā tika pieņemti grozījumi Eiropas Parlamenta vēlēšanu likumā (stājās spēkā 2018.gada 28.novembrī), kas paredz, ka vēlētāji, kas uzturas ārvalstīs, vēlēšanās var piedalīties ne tikai, balsojot pa pastu, bet arī klātienē vēlēšanu iecirkņos, iepriekš reģistrējoties. 2018.gada 20.decembrī Saeimā pieņemtie grozījumi Republikas pilsētu un novadu vēlēšanu komisiju un vēlēšanu iecirkņu komisiju likumā (stājās spēkā 2019.gada 11.janvārī) paredz vēlēšanu iecirkņu izveidošanu un iecirkņu komisiju iecelšanu ārvalstīs, kas citastarp noteic, ka vēlēšanu iecirkņus ārvalstīs Centrālā vēlēšanu komisija var izveidot arī citās piemērotās vietās [ne tikai diplomātiskajās pārstāvniecībās] pēc vismaz 36 vēlētāju priekšlikuma. Šādu iecirkņu izveide ir attiecināma uz Eiropas Parlamenta un Saeimas vēlēšanām un tautas nobalsošanu. Ņemot vērā minēto, ir nepieciešams laiks, lai pārliecinātos par šīs sistēmas efektivitāti, tādējādi nebūtu lietderīgi uz doto brīdi veikt grozījumus Eiropas Parlamenta vēlēšanu likumā un Saeimas vēlēšanu likumā. Par iepriekš minēto, Tieslietu ministrija sagatavos Ministru prezidenta vēstuli Saeimai, izskaidrojot, kāpēc pašreiz nebūtu nepieciešamība grozīt Eiropas Parlamenta vēlēšanu likumu un Saeimas vēlēšanu likumu.</p> <p>Cita starpā informējam, ka Tieslietu ministrija uzdevuma izpildē sadarbojas ar Centrālo vēlēšanu komisiju, kas ir atbildīgā iestāde par vēlēšanu organizēšanu, un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju, lai noskaidrotu tehniskās iespējas un jauninājumus vēlēšanu norises izmaiņām.</p>	<p>starpniecību, būs nepieciešams papildu finansējums no valsts budžeta, ņemot vērā to, ka šāda iespēja ir saistīta ar inovatīvu elektronisko iespēju ieviešanu un esošo elektronisko sistēmu pielāgošanu.</p>
5.	Nodrošināt diasporas locekļu bērnu uzņemšanu vispārējās un	Izglītības un zinātnes ministrija	Ministrija informē ka, ja tiek atrisināts jautājums par diasporas pārstāvju piesaisti konkrētai Latvijas administratīvajai teritorijai	Paredzētā budžeta ietvaros.

	profesionālās izglītības iestādēs pirms remigrācijas.		(papildus dzīvesvietas reģistrācija), tad diasporas pārstāvjiem ir tādas pašas tiesības reģistrēties pašvaldības piedāvātājiem izglītības pakalpojumiem kā citiem šīs pašvaldības iedzīvotājiem un grozījumi izglītības jomu reglamentējošajos normatīvajos aktos nav nepieciešami.	
6.	Vienkāršot kārtību, kādā diasporas locekļu ārvalstīs iegūtā izglītība, akadēmiskie grādi un profesionālā kvalifikācija, arī reglamentētajās profesijās, tiek pielīdzināta un atzīta, tādējādi dodot iespēju strādāt konkrētā nozarē vai augstākās izglītības iestādēs Latvijā.	Izglītības un zinātnes ministrija	Izglītības un zinātnes ministrija ir izvērtējusi, ka likumu normas jau pašlaik ir iespējams piemērot diasporas locekļu izglītības un diplomu atzīšanai , to nosaka: 1) Ministru kabineta 2018. gada 11. decembra noteikumu Nr. 778 “Nodibinājuma „Akadēmiskās informācijas centrs” maksas pakalpojumu cenrādis” pielikuma pirmais punkts “Ārvalstīs iegūtā akadēmiskā grāda vai izglītības dokumenta ekspertīze” 2) likums “Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu”, kura normas jau pašlaik ir iespējams piemērot arī diasporas pārstāvju kvalifikācijas atzīšanai reglamentētajās profesijās. Ar Eiropas Latviešu apvienības pārstāvjiem un biedrības “Ar pasaules pieredzi Latvijā” pārstāvjiem Izglītības un zinātnes ministrija ir vienojusies, ka ir nepieciešams plašāk skaidrot likuma “Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu” sniegtās iespējas, it īpaši tiem profesionāļiem, kuri strādā reglamentētajās profesijās citās ES dalībvalstīs. Šis skaidrojošais darbs tiks veikts esošo ministrijas budžeta resursu ietvaros.	Paredzētā budžeta ietvaros.
7.	Priekšnoteikumus, ar kādiem un kārtību, kādā remigrējušie diasporas locekļi ir tiesīgi saņemt maternitātes, paternitātes vai vecāku pabalstu,	Labklājības ministrija	Ir izstrādāts likumprojekts „ Grozījumi likumā „Par maternitātes un slimības atvaļināšanu” ”. Likumprojekts ir saskaņošanas procesā ar atbildīgajām institūcijām un likumprojektu paredzēts virzīt	Paredzētā budžeta ietvaros.

	ņemot vērā Eiropas Ekonomikas zonas valstīs veikto sociālās apdrošināšanas iemaksu periodus.		izskatīšanai Ministru kabinetā, tiklīdz būs pozitīvi atzinumi no ministrijām.	
8.	Nodrošināt to, ka diasporas locekļu pieprasījumi par sociālā nodrošinājuma pakalpojumu piešķiršanu tiek izskatīti un lēmumi tiek pieņemti tādos pašos termiņos kā attiecībā uz Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem, ja saņemta nepieciešamā informācija no ārvalstu sociālās drošības iestādēm.	Labklājības ministrija	Ir izstrādāts likumprojekts „ Grozījumi likumā „Par maternitātes un slimības apdrošināšanu” ”. Likumprojekts ir saskaņošanas procesā ar atbildīgajām institūcijām un likumprojektu paredzēts virzīt izskatīšanai Ministru kabinetā, tiklīdz būs pozitīvi atzinumi no ministrijām.	Paredzētā budžeta ietvaros.
9.	Iespēju ikvienam diasporas loceklim, kurš ieguvis izglītību vai darba pieredzi ārvalstīs, arī tad, ja pildījis dienestu starptautiskajās organizācijās, efektīvi piedalīties Latvijas valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts civildienestu atbilstoši savām spējām, izglītībai un kvalifikācijai.	Valsts kanceleja	Valsts kanceleja izstrādājusi un saskaņojusi grozījumus Valsts civildienesta likumā . Paredzēts, ka diasporas locekļus ar atbilstošu pieredzi varēs iecelt amatā bez konkursa un nodarbināt uz periodu, kas nepārsniedz gadu. Likumprojekts “Grozījums Valsts civildienesta likumā” ir iesniegts izskatīšanai Ministru kabineta sēdē. Projekts izskatīts 2019. gada 16. aprīlī Ministru kabineta sēdē.	Paredzētā budžeta ietvaros.
10.	Iespēju ikvienam diasporas loceklim brīvprātīgi pievienoties valsts sociālās apdrošināšanas sistēmai, lai saņemtu vecuma pensiju.	Labklājības ministrija	2019.gada 3.aprīlī Saeima pieņēma likumu "Grozījumi likumā "Par valsts sociālo apdrošināšanu"" (likumprojekta Saeimā Nr.259/Lp13), kura 4.pants paredz papildināt likuma "Par valsts sociālo apdrošināšanu" 5. pantu ar 3.4 daļu šādā redakcijā: “(34) Brīvprātīgi pensiju apdrošināšanai Ministru kabineta noteiktajā kārtībā var pievienoties diasporas locekļi.”.	Paredzētā budžeta ietvaros.

11.	<p>Nodrošināt to, ka remigrējušam diasporas loceklim tiek piemērots pensijas neapliekamais minimums tādā apmērā, kādā tas noteikts attiecīgajā ārvalstī.</p>	<p>Finanšu ministrija</p>	<p>Finanšu ministrija ir izstrādājusi un 2019.gada 26.martā iesniegusi izskatīšanai Ministru kabinetā likumprojektu “Grozījumi likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”” (turpmāk – likumprojekts). Likumprojekta tālākas izskatīšanas gaita Ministru kabineta komitejā vai Ministru kabinetā, kā arī izskatīšanas (un pieņemšanas) gaita Saeimā būs atkarīga no Ministru kabinetā lemtā un Saeimā lemtā. Plānots, ka likums stāsies spēkā 01.07.2019. Likumprojekta iesniegšanas termiņš Ministru kabinetā ir kavēts, jo Finanšu ministrijas likumprojektā iekļautais risinājums paredz plašāku un detalizētāku neapliekamā minimuma piemērošanu, kāds nebija paredzēts Diasporas likumā, piemēram, ja persona saņem vecuma pensijas ienākumu no vairākām valstīm (tajā skaitā arī no Latvijas), ja ārvalsts neapliekamais minimums ir mazāks nekā Latvijā noteiktais pensionāra neapliekamais minimums vai, ja vecuma pensijas ienākums, saskaņā ar ārvalsts likumiem, ārvalstī nav apliekams ar iedzīvotāju ienākuma nodokli vai tam pielīdzināmu nodokli un tas ir lielāks vai mazāks nekā Latvijā noteiktais pensionāra neapliekamais minimums. Tāpat arī likumprojektā iekļautais īpašā neapliekamā minimuma piemērošanas termiņš – 60 mēneši – ir diskutabls jautājums, kas kavē likumprojekta savlaicīgu izstrādi un pieņemšanu.</p>	<p>Attiecībā uz finansējuma pieprasījumu Finanšu ministrijai dotā uzdevuma īstenošanai, norādām, ka Finanšu ministrija jau likumprojekta anotācijā ir norādījusi, ka likumprojektā noteiktajiem grozījumiem fiskālā ietekme uz valsts un pašvaldību budžetiem nav precīzi aprēķināma. Finanšu ministrijas rīcībā nav informācija un dati par visu iespējamo valstu neapliekamajiem minimumiem pensijām, kā arī nav precīzu datu par to, cik ārzemēs dzīvojošie pensionāri atgriezīsies Latvijā. Sagaidāms, ka ārvalstīs gūtajam pensijas ienākumam, piemērojot attiecīgās valsts neapliekamo minimumu, remigrējušiem pensionāriem būs lielāki neto ienākumi, kas tiks tērēti Latvijā. Ņemot vērā, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis tiks iegūts mazākā apmērā, bet no remigrējušo pensionāru tēriņiem palielināsies patēriņa nodokļu ieņēmumi,</p>
-----	--	---------------------------	---	---

				sagaidāms, ka ietekme uz budžetu varētu būt fiskāli neitrāla.
12.	Nodrošināt to, ka remigrējušie diasporas locekļi var saņemt palīdzību dzīvojamo telpu (dzīvokļa) jautājumu risināšanā.	Ekonomikas ministrija	<p>Ekonomikas ministrija 2018.gada 12.oktobrī Valsts kancelejā iesniedza likumprojektu “Grozījumi likumā „Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā”” (turpmāk – Likumprojekts), ko Ministru kabinets 2018.gada 16.oktobra sēdē (Nr.48. 27.§) un atkārtoti 2019.gada 5.marta sēdē (Nr.11. 23.§) atbalstīja un uzdeva Valsts kancelejai sagatavot likumprojektu iesniegšanai Saeimā valsts budžeta 2019.gadam likumprojektu paketē.</p> <p>Likumprojekta mērķis ir ietvert deleģējumu ministru kabineta noteikumu izstrādei par aizdevumiem dzīvojamo īres māju būvniecībai, atjaunošanai, pārbūvei vai jaunuzceltu, atjaunotu vai pārbūvētu dzīvojamo īres māju iegādei izdošanai. Noteikumos paredzētais atbalsta mehānisms ar pieejamu mājokli nodrošinātu personas, kuru ienākumu līmenis pārsniedz maznodrošinātas personas ienākumu limitu, taču nedod iespēju personai īrēt mūsdienu būvniecības, energoefektivitātes un labiekārtošanas standartiem atbilstošu mājokli. Līdz ar to atbalsta mehānisms pēc iespējas plašākā sabiedrības lokā veicinātu iekšējo migrāciju, kā arī veicinātu remigrāciju.</p> <p>Ievērojot to, ka mājokļa pieejamība, tostarp dzīvokļa pabalsta izmaksa, ir nodrošināma ne tikai tām personām, kas denacionalizētā vai likumīgajam īpašniekam atdotā mājā lieto dzīvojamo telpu vai atzītas par tiesīgām izīrēt pašvaldībai piederošu vai tās nomātu dzīvojamo telpu vai sociālo dzīvokli, bet plašākam sabiedrības lokam, Likumprojektā paredzēts izslēgt likuma “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” 25.panta otro</p>	Ekonomikas ministrija informē, informējam, ka šo aktivitāšu ieviešanai papildus līdzekļi no valsts budžeta nav nepieciešami, tai pat laikā likumā “Par valsts budžetu 2019.gadam” īres māju būvniecībai pašvaldībām paredzēts atvieglojums galvojumu sniegšanai, likuma 15.panta ceturtajā daļā nosakot, ka pašvaldība sniegto galvojumu savas kapitālsabiedrības aizņēmumam dzīvojamo īres māju būvniecībai, atjaunošanai, pārbūvei vai jaunuzceltu, atjaunotu vai pārbūvētu dzīvojamo īres māju iegādei saistībās (aizņēmumu, galvojumu un citu ilgtermiņa saistību apmērā pret 2019.gada plānotajiem pamatbudžeta ieņēmumiem bez valsts budžeta transfertiem noteikta mērķa finansēšanai un iemaksām pašvaldību finanšu izīdināšanas fondā) iekļauj 75 procentu apmērā no

		<p>daļu, atvieglojot pašvaldībām iespējas nodrošināt dzīvokļa pabalstu, arī citām personām, tai skaitā remigrantiem.</p> <p>Lai arī Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisija 2019.gada 18.marta sēdē lēma izslēgt Likumprojektu (Nr.263/Lp13) no 2019. gada valsts budžeta likumprojektu paketes,</p> <p>Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisija 19.marta sēdē lēma konceptuāli atbalsēt Likumprojekta virzīšanu izskatīšanai Saeimas sēdē pirmajā lasījumā.</p>	galvotās aizņēmuma summas.
--	--	---	----------------------------

Pielikums nr.2.

PMLP izziņa par dubultpilsonību ieguvušo personu skaitu par periodu no 2013. gada 1.oktobra līdz 2018. gada 31.decembrim (sagatavots pēc darba autora pieprasījuma).

01.10.2013-31.12.2013. reģistrēti 370 dubultpilsoņi;

2014.gadā – 3221 dubultpilsoņi;

2015.gadā – 2945 dubultpilsoņi;

2016.gadā - 2596 dubultpilsoņi;

2017.gadā – 2512 dubultpilsoņi

2018.gadā - 2324 dubultpilsoņi.

Papildus norādāms, ka ne par visām personām, kuras tiek reģistrētas par Latvijas pilsoņiem, ir zināms, ka tās ir citas valsts pilsoņi, piemēram, ārvalstīs dzimušiem bērniem, kuriem vēl nav izsniegts neviens dokuments, kas apliecina, ka bērns ir citas valsts pilsonis, un ziņas par dubultpilsonību tiek aktualizētas vēlāk, līdz ar to dati Iedzīvotāju reģistrā tiek papildināti un tie var mainīties. Saskaņā ar Iedzīvotāju reģistra datiem 01.01.2019. kopā ir 29332 dubultpilsoņi.

Pielikums nr.3.

Nacionālais Veselības dienests: Starpvalstu norēķini, pamatojoties uz ES tiesību aktiem sociālā nodrošinājuma sistēmu koordinēšanas jomā. Dienesta atgūto un samaksāto summu salīdzinājums (laika periodā no 2010. – 2017. gadam), (sagatavots pēc darba autora pieprasījuma).

Gads	Dienesta atgūtās summas apmērs, EUR	Citām Dalībvalstīm samaksāto summu apmērs, EUR
2017. gads	230 374.60	5 668 916.59
2016. gads	124 934.54	9 447 285.02
2015. gads	215 077.75	3 191 468.15
2014. gads	170 411.15	9 192 374.67
2013. gads	201 161.33	8 899 082.12
2012. gads	62 170.78	8 424 297.49
2011. gads	78 897.70	3 827 873.97
2010. gads	147 090.75	2 711 093.66

Pielikums nr.4.

Diasporas likuma projekts (02.02.2018), (avots: Diasporas likuma izveides darba grupas Saeimā sēžu materiāli).

1.pants. Likumā lietotie termini

Likumā ir lietoti šādi termini:

- 1) **diaspora** – ārpus Latvijas pastāvīgi dzīvojoša Latvijas piederīgo kopiena, kuri savu izcelsmi saista ar Latviju un tās vēsturisko teritoriju 1885. gada robežās un uzskata sevi par piederīgiem Latvijai, kā arī tie, kuri no Latvijas ir izbraukuši uz laiku (studenti, stažieri, darba devēju komandēti darbinieki u.tml.);
- 2) **remigrācija** – diasporas pārstāvju atgriešanās no mītnes valsts uz pastāvīgu dzīvi Latvijā;
- 3) **darbs ar diasporu** – uz diasporas pārstāvjiem orientēts plānotu praktisku pasākumu kopums, kas nodrošina diasporas politikas īstenošanu, diasporas saiknes ar Latvijas kultūru un identitāti veidošanos, un latviešu valodas, kultūras pieejamību diasporas pārstāvjiem, un kuru īsteno valsts un pašvaldības, un to institūcijas, kā arī nevalstiskās organizācijas;
- 4) **diasporas politika** – visās valsts politikas jomās īstenojamu mērķtiecīgu un sistemātisku darbību kopums, kas veicina diasporas saikni ar Latvijas kultūru un identitāti, ekonomiku, tautsaimniecību un zinātni, latviešu valodas, kultūras un tradīciju pieejamību diasporas pārstāvjiem;
- 5) **diasporas organizācija** – biedrību un nodibinājumu reģistrā vai ārvalstīs reģistrēta un diasporas organizāciju sarakstā, ja attiecīgajā valstī tāds ir, ierakstīta biedrība.

2.pants Likuma mērķis

Likuma mērķis ir nodrošināt diasporai iespējas veidot, uzturēt un paplašināt saites ar Latviju, sekmēt latviešu valodas, kultūras un piederības sajūtas Latvijai saglabāšanu diasporā, nodrošinot labvēlīgus apstākļus sadarbībai un remigrācijai, kā arī izstrādājot un īstenojot sistēmisku un sistemātisku atbalsta politiku un pasākumus diasporai ārvalstīs.

3.pants. Likuma darbības joma

(1) Likums nosaka:

- 1) diasporas politikas īstenošanā iesaistītās personas un institūcijas, un to kompetenci šīs politikas nozarē;
- 2) diasporu organizāciju un pārstāvju līdzdalību diasporas politikas izstrādē un īstenošanā;
- 3) pamatprincipus finansējuma piešķiršanai diasporas iniciatīvām valsts pārvaldes un pašvaldību iestādēm, līdzdalībai lēmumu pieņemšanā un sabiedriskajā dzīvē un darbam ar diasporu.

4.pants. Diasporas politikas īstenošana

Valsts diasporas politiku īsteno valsts pārvaldes iestādes un pašvaldību iestādes atbilstoši savai kompetencei, kā arī diasporas organizācijas un citas fiziskās un juridiskās personas saskaņā ar vienošanos.

5.pants Pamatuzdevumi darbā ar diasporu

Darbā ar diasporu ir šādi pamatuzdevumi:

- 1) atbalstīt un veicināt uz diasporu vērstas iniciatīvas, radot labvēlīgus apstākļus diasporas saiknes ar Latvijas kultūru un identitāti veidošanai un remigrācijai;
- 2) nodrošināt diasporas pārstāvjiem iespēju apgūt latviešu valodu, kā arī izzināt latviešu kultūru un tradīcijas formālās un neformālās izglītības ceļā;
- 3) nodrošināt diasporas vajadzībām atbilstošas informācijas pieejamību;
- 4) nodrošināt diasporas līdzdalību tās politikas veidošanā;
- 5) nodrošināt sadarbību ar diasporu tautsaimniecības, izglītības un zinātnes jomā.

6.pants. Diasporas politikas pamatprincipi

Diasporas politikas veidošanā un īstenošanā ievēro šādus pamatprincipus:

- 1) līdzdalības princips — nodrošināt diasporai savlaicīgu iespēju iesaistīties diasporas politiku ietekmējošu lēmumu apspriešanā pirms to pieņemšanas;
- 2) informācijas pieejamības princips — sekmēt diasporas nodrošināšanu tās vajadzībām atbilstošu informāciju;
- 3) vienlīdzīgu iespēju princips — nodrošināt diasporas pārstāvjiem Latvijā iespēju bez jebkādas diskriminācijas aktīvi piedalīties sabiedriskās, politiskās, kultūras un ekonomiskās dzīves aktivitātēs;
- 4) diasporas interešu ievērošanas princips — risinot ar diasporu saistītus jautājumus, izzināt un izvērtēt diasporas intereses, tiesības, vajadzības un iespējas;
- 5) labvēlīgu ekonomisko priekšnosacījumu princips — veicināt tādu apstākļu veidošanos, kuros diasporas pārstāvjiem ir iespēja atgriezties uz pastāvīgu dzīvi Latvijā.
- 6) diasporas iesaistes princips — veicināt aktīvu dialogu visos diasporas politikas izstrādes un īstenošanas posmos;
- 7) starptautiskās sadarbības princips — veicināt citu valstu ieteikumu, kā arī labās prakses apmaiņu un ieviešanu Latvijas diasporas politikā.

7.pants. Valsts pārvaldes iestāžu kompetence diasporas politikas jomā

(1) Ārlietu ministrija nodrošina vienotas valsts politikas izstrādi diasporas politikas jomā un tās koordinētu īstenošanu, tādējādi uzturot pasākumu sistēmu darbam ar diasporu. Ārlietu ministrija:

- 1) veicina diasporas politikas īstenošanā iesaistīto institūciju sadarbību un darbības saskaņotību diasporas politikas jomā valsts mērogā;

- 2) nodrošina pašvaldību darbu ar diasporu plānošanas, īstenošanas un novērtēšanas metodisko vadību;
 - 3) attīsta starptautisko sadarbību diasporas politikas nozarē;
 - 4) rūpējas, lai diasporai un darbā ar diasporu iesaistītajām personām būtu pieejama informācija par diasporas pārstāvju tiesībām, pienākumiem, iespējām un atbildību.
 - 5) koordinē un organizē darbā ar diasporu iesaistīto personu apmācību un pieredzes apmaiņu;
 - 6) sagatavo un iesniedz budžeta pieprasījumu nākamajam gadam koordinētā sadarbībā ar iesaistītām institūcijām.
- (2) Valsts pārvaldes iestādes, atbilstoši savai kompetencei īstenojot diasporas politiku, izvērtē attiecīgās nozares politikas ietekmi uz diasporu.
 - (3) Valsts pārvaldes iestādes savā darbībā nodrošina diasporas organizācijām savlaicīgu iespēju iesaistīties diasporas politiku ietekmējošu lēmumu apspriešanā pirms to pieņemšanas.
 - (4) Ministru kabinets apstiprina diasporas politikas pamatnostādnes un rīcības plānu.
 - (5) Diasporas padome apstiprina ikgadējās diasporas politikas prioritātes.

8.pants. Diasporas padome

- (1) Diasporas padome ir Ministru kabineta izveidota uzraudzības institūcija, kuras mērķis ir veicināt saskaņotas diasporas politikas izstrādi un īstenošanu, saskaņotu budžeta priekšlikumu sagatavošanu, kā arī diasporas pārstāvju līdzdalību lēmumu pieņemšanā un sabiedriskajā dzīvē.
- (2) Ārlietu ministrija ir atbildīga par Diasporas padomes darbības organizēšanu un funkciju nodrošināšanu.
- (3) Diasporas padomes sastāvā iekļauj valsts pārvaldes, pašvaldību un diasporas organizāciju deleģētus pārstāvjus. Diasporas organizāciju deleģētie pārstāvji veido vismaz pusino Diasporas padomes sastāva.
- (4) Diasporas padomes sastāvu un nolikumu apstiprina Ministru kabinets.

9.pants. Pašvaldības kompetence diasporas politikas jomā

- (1) Pašvaldība, pildot savas funkcijas, veic darbu ar diasporu, ievērojot diasporas politikas pamatprincipus un valsts diasporas politikas attīstības plānošanas dokumentus. Pašvaldība plāno darbu ar diasporu, izstrādājot pašvaldības diasporas politikas attīstības plānošanas dokumentus, un nodrošina institucionālu sistēmu darbam ar diasporu.
- (2) Pašvaldība, izveidojot institucionālu sistēmu darbam ar diasporu, ir tiesīga:
 - 1) noteikt par darbu ar diasporu atbildīgo pašvaldības institūciju;
 - 2) pieņemt darbā diasporas lietu speciālistu — personu, kas plāno, veic un koordinē darbu ar diasporu;
 - 3) izveidot diasporas lietu konsultatīvo komisiju, kas veicina pašvaldības darbu ar diasporu plānošanu un īstenošanu, kā arī diasporas līdzdalību lēmumu pieņemšanā;
 - 4) paredzēt citu kārtību, kādā veicams darbs ar diasporu.
- (3) Pašvaldība nodrošina diasporas organizācijām un diasporas iniciatīvu grupām (neformālas un neregistrētas iniciatīvu grupas, interešu apvienības) iespēju iesaistīties diasporas politiku ietekmējošu pašvaldības lēmumu apspriešanā pirms to pieņemšanas.
- (4) Ja pašvaldība izveido diasporas lietu konsultatīvo komisiju, tās sastāvā iekļauj pašvaldības speciālistus, kuri veic darbu ar diasporu. Pašvaldības diasporas lietu konsultatīvajā komisijā, ja nepieciešams, iesaista

arī diasporas organizāciju, diasporas iniciatīvu grupu vai citu tādu biedrību un nodibinājumu pārstāvjus, kas veic darbu ar diasporu. Diasporas lietu konsultatīvās komisijas pamatuzdevumi ir šādi:

- 1) veicināt pašvaldības iestāžu un struktūrvienību sadarbību diasporas jautājumos;
 - 2) apkopot un analizēt informāciju par diasporas problēmām, vajadzībām un interesēm, kas attiecas uz konkrēto pašvaldību;
 - 3) izstrādāt un iesniegt pašvaldībai priekšlikumus par to, kā veicams pašvaldības darbs ar diasporu un pilnveidojama valsts diasporas politika;
 - 4) izstrādāt priekšlikumus diasporas iesaistīšanai politiskās, ekonomiskās, sociālās un kultūras dzīves aktivitātēs;
 - 5) izstrādāt priekšlikumus diasporas līdzdalības un iniciatīvu īstenošanas atbalstam;
 - 6) sniegt pašvaldības vadībai ieteikumus finanšu plānošanu darbam ar diasporu.
- (5) Ja pašvaldība izveido diasporas centru, kas ir pašvaldības iestāde vai pašvaldības iestādes struktūrvienība, šis centrs veic darbu ar diasporu atbilstoši šā likuma 5. pantā noteiktajiem pamatuzdevumiem, nodrošinot:
- 1) neformālās izglītības pasākumu, projektu un programmu īstenošanu;
 - 2) diasporas iesaistīšanu diasporas organizācijās vai diasporas iniciatīvu grupās;
 - 3) starpkultūru dialogu diasporas mērķauditorijā;
 - 4) konsultācijas diasporas pārstāvjiem par viņiem aktuālām tēmām;
 - 5) diasporas iesaistīšanos pašvaldības darbā ar diasporu un tā ietvaros organizētajos pasākumos, projektos un programmās;
 - 6) citu uzdevumu izpildi atbilstoši pašvaldības kompetencei diasporas politikas nozarē.

10.pants. Plānošanas reģionu kompetence diasporas politikas jomā

Plānošanas reģioni plāno attiecīgo pašvaldību darbu ar diasporu attīstību un sadarbību šajā jomā.

11.pants. Diasporas līdzdalība diasporas politikas izstrādē un īstenošanā

Diasporas pārstāvjiem ir tiesības līdzdarboties diasporas politikas izstrādē un īstenošanā:

- 1) izstrādājot un īstenojot projektus, kā arī citas iniciatīvas;
- 2) piedaloties diasporas organizāciju, kā arī citu biedrību un nodibinājumu darbībā;
- 3) iesaistoties diasporas politiku ietekmējošu valsts un pašvaldību lēmumu pieņemšanas procesā;
- 4) pretendējot uz valsts finansējuma konkursiem projektu īstenošanai;
- 5) iesaistoties citās aktivitātēs, kas vērstas uz diasporas līdzdalības veicināšanu diasporas politikas izstrādē un īstenošanā;
- 6) iesaistoties neformālās izglītības iegūšanā un sniegšanā;

12.pants Diasporas organizāciju saraksts

(1) Biedrību ieraksta diasporas organizāciju sarakstā, ja tā atbilst šādiem kritērijiem:

- 1) viens no biedrības statūtos noteiktajiem darbības mērķiem ir veicināt diasporas iniciatīvas un līdzdalību lēmumu pieņemšanā un sabiedriskajā dzīvē;
- 2) biedrības statūtos noteiktie darbības uzdevumi atbilst vismaz trim šā likuma 5. pantā noteiktajiem pamatuzdevumiem;
- 3) biedrībā vismaz divas trešdaļas biedru ir diasporas pārstāvji vai arī vairākas biedrības, kurās kopā vismaz divas trešdaļas biedru ir diasporas pārstāvji;

- 4) biedrības valdē ir nodrošināta diasporas pārstāvju līdzdalība, un šīs līdzdalības kārtība noteikta biedrības statūtos.
- (2) Kārtību, kādā diasporas organizācijas ierakstāmas diasporas organizāciju sarakstā, un tajā iekļaujamās ziņas nosaka Ministru kabinets.
- (3) Diasporas organizāciju saraksta turētāja ir Ārlietu ministrija.

13.pants. Finansējuma piešķiršana

- (1) Valsts budžeta finansējumu, kas paredzēts, lai veicinātu diasporas iniciatīvas un līdzdalību lēmumu pieņemšanā un sabiedriskajā dzīvē, kā arī darbam ar diasporu, Ārlietu ministrija un citas iesaistītās valsts pārvaldes iestādes savas kompetences ietvaros piešķir atklātā konkursā diasporas politikas ikgadējās valsts programmas ietvaros.
- (2) Uz valsts budžeta finansējumu var pretendēt projekti, kuru mērķis ir veicināt diasporas iniciatīvas un līdzdalību lēmumu pieņemšanā un sabiedriskajā dzīvē, kā arī projektiem darbam ar diasporu. Valsts budžeta finansējumu šādu projektu ietvaros var pieprasīt:
 - 1) diasporas organizācijas;
 - 2) pašvaldības;
 - 3) biedrības vai nodibinājumi.
- (3) Diasporas organizācijai ir tiesības saņemt valsts budžeta finansējumu arī organizācijas darbības atbalstam, tajā skaitā pārstāvībai starptautiskās organizācijās, ja tā atbilst visiem šiem kritērijiem:
 - 1) tā ir ierakstīta diasporas organizāciju sarakstā;
 - 2) tā ir pilntiesīgs biedrs starptautiskā radniecīgas darbības jomas sadarbības tīklā;
 - 3) tajā ir apvienojušies ne mazāk kā 150 biedru vai apvienojušās diasporas organizācijas, kuru kopējais biedru skaits nav mazāks par 150;
 - 4) tā veic darbu ar diasporu;
 - 5) tā īsteno savu darbību atbilstoši ikgadējam diasporas politikas prioritātēm;
 - 6) tās darbības ilgums, veicot darbu ar diasporu, nav mazāks par trim gadiem;
 - 7) tā ik gadu organizē vismaz vienu nacionāla vai starptautiska mēroga konferenci saviem biedriem un citiem interesentiem par aktuāliem diasporas politikas jautājumiem;
 - 8) informācija par organizācijas darbību ir pieejama publiski tīmekļa vietnē.
- (4) Diasporas organizāciju darbības atbalstam organizējams atsevišķs atklāts projektu konkurss reizi trīs gados, kura ietvaros diasporas organizācijas piesakās darbības atbalsta finansējumam trīs gadu periodam. Pēc tam, kad pieņemts lēmums par finansējuma piešķiršanu projekta īstenošanai, tiek noslēgta vienošanās, kas nosaka projekta un tā posmu darbu saturu, izpildes termiņus, kā arī pušu tiesības un sasniedzamos rezultātus. Līgumu par projekta posmu izpildi slēdz ar projekta iesniedzēju par katru gadu. Līgumā nosaka posmu darbu saturu, izpildes termiņus, posmu izpildes izmaksas un sasniedzamos rezultātus.
- (5) Kārtību, kādā piešķir valsts budžeta finansējumu, kas paredzēts, lai veicinātu diasporas iniciatīvas un līdzdalību lēmumu pieņemšanā un sabiedriskajā dzīvē, darbam ar diasporu un diasporas organizāciju darbības atbalstam, kā arī atbalstīto projektu administrēšanas un uzraudzības kārtību un pieļaujamo projekta iesniedzēja līdzfinansējuma likmi nosaka Ministru kabinets.

- (6) Pašvaldība var atbalstīt diasporas iniciatīvas konkursa kārtībā un finansēt diasporas organizāciju un diasporas iniciatīvu grupu projektus pašas noteiktajā kārtībā un apjomā.

14.pants. Valsts pārvaldes iestāžu uzdevumu diasporas jomā deleģēšana

Ārlietu ministrija un citas iesaistītās valsts pārvaldes iestādes savas kompetences ietvaros var normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā deleģēt pārvaldes uzdevumu veikšanu diasporas jomā privātpersonām, tajā skaitā administratīvo aktu izdošanu saistībā ar šā likuma 13. panta pirmajā daļā minēto atklātu projektu konkursu organizēšanu.

Pārejas noteikums

Ministru kabinets līdz 2019.gada 1.martam apstiprina Diasporas padomes nolikumu.

Likums stājas spēkā 2019.gada 1.janvārī.

Kopējais LV iedzīvotāju Migrācijas SALDO no 1990- 2019 (CSP, Mihails Hazans, AM)

Dubulpilsoņu skaits/Pilsoņu skaits – Latvijā Ārzemēs (PMLP)

Cilvēki pasaulē kas atzinuši savu Latvisko izcelsmi (PMLP)

Latvijaski runājošie Latvijā / Pasaulē (CSP)

Latviešu biedrību daudzums pasaulē & skaitliskie dati (PBLA) <http://rlb.lv/latviesu-organizācijas-un-skolas-arzemes>

Tautas deju kopas un kori (Dziesmu svētku dalībnieki, Nacionālā Kultūras centra reģistrā)

Latviešu valodas skoliņas (LVA, IZM, PBLA)

Diasporas piedalīšanās vēlēšanās (aldis Auzsters, Aija Lule, Inta Mieriņa, CVK)

Bakalaura darbs „Diasporas likuma formulēšana un ieviešana Latvijā” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Darba apjoms (no ievada līdz secinājumiem ieskaitot) ir 101 764 rakstzīmes (ieskaitot intervālus, bet neieskaitot zemspvītras atsauces).

Autors: _____ Ansis Bogustovs

(paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Vadītāja: asociētā profesore Dr.sc.pol. Iveta Reinholde _____

(paraksts)

.05.2019

Recenzents: profesors Dr.sc. pol. Jānis Ikstens _____

(paraksts)

Darbs iesniegts Politikas zinātnes nodaļā 27.05.2019.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Inga Poļaka _____

(paraksts)

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

06.06.2019. prot. Nr. _____

Komisijas sekretāre(s): _____

(paraksts)